STAVBY INSPIROVANÉ STŘEDOVĚKOU KULTUROU V PAMÁTKÁCH ZAHRADNÍHO UMĚNÍ V ČR

KRITICKÝ KATALOG K VÝSTAVĚ

Lenka Křesadlová – Michaela Letá

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži

Kroměříž 2026

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

Kritický katalog k výstavě Stavby inspirované středověkou kulturou v památkách zahradního umění v ČR vznikl v rámci výzkumného projektu Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění (identifikační kód projektu DH23P03OVV001), financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Křesadlová, Lenka, 1976-
Stavby inspirované středověkou kulturou v památkách zahradního umění v ČR : kritický katalog k výstavě / Lenka Křesadlová, Michaela Letá. -- Vydání první. -- Kroměříž : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026. -- 271 stran
Anglické resumé
Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-87231-66-1 (brožováno)

* 631.23/.27 * 7.035.3 * 72.033 * 72:904 * (437.3) * (048.8) * (083.824)
– zahradní stavby -- Česko
– novogotika -- Česko
– středověká architektura -- Česko
– architektonické památky -- Česko
– monografie
– katalogy výstav

72 - Architektura [21]

Kritický katalog k výstavě
Stavby inspirované středověkou kulturou v památkách zahradního umění v ČR
Zahradní kultura v souvislostech, svazek IV

Autoři:
© Lenka Křesadlová, Michaela Letá

Odborní recenzenti: PhDr. Věra Vávrová, Ing. Eva Žallmannová, Ph.D.
© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026

Text © Lenka Křesadlová, Michaela Letá, 2026
Fotografie ©Lenka Křesadlová, Michaela Letá, Veronika Skálová, Jiří Janál, Pavel Bleša, Šárka Franková, Petr Hudec, Dana Šestáková-Hladíková, Aleš Papáček, Zdeňka Kolářová, Gabriela Stögerová, Kateřina Hubáčková, Markéta Šantrůčková, Zdeněk Matyásko, Vlado Bohdan, 2026.

Motiv na obálce vychází z výmalby interiéru státního hradu Bítov.

ISBN 978-80-87231-66-1

Obsah

Úvod **5**

Stavby se středověkou tematikou v evropském zahradním umění **11**

Zahradní umění Anglie a středověk 11
Francie 25
Neogotika jako německý národní sloh 33
Rakousko-Uhersko 47
Území dnešního Polska 55

Stavby se středověkou tematikou v zahradním umění českých zemí **63**

Typologie staveb inspirovaných středověkou kulturou v památkách zahradního umění **115**

Stavby pro odpočinek a občasný pobyt **121**
Letohrádky 123
Zahradní pavilony 129
Stavby pro chov a prezentaci zvířat **151**
Konstrukce pro rostliny prostorové **159**
Stafážové stavby **161**
Stavby pro bydlení **165**
Stavby pěstitelské **179**
Sakrální a funerální stavby **189**
Stavby pro sport **207**
Provozní a hospodářské stavby **211**
Stavby vymezující prostor **219**

Závěr **239**

Resumé **241**

Prameny a literatura **261**

Rejstřík **269**

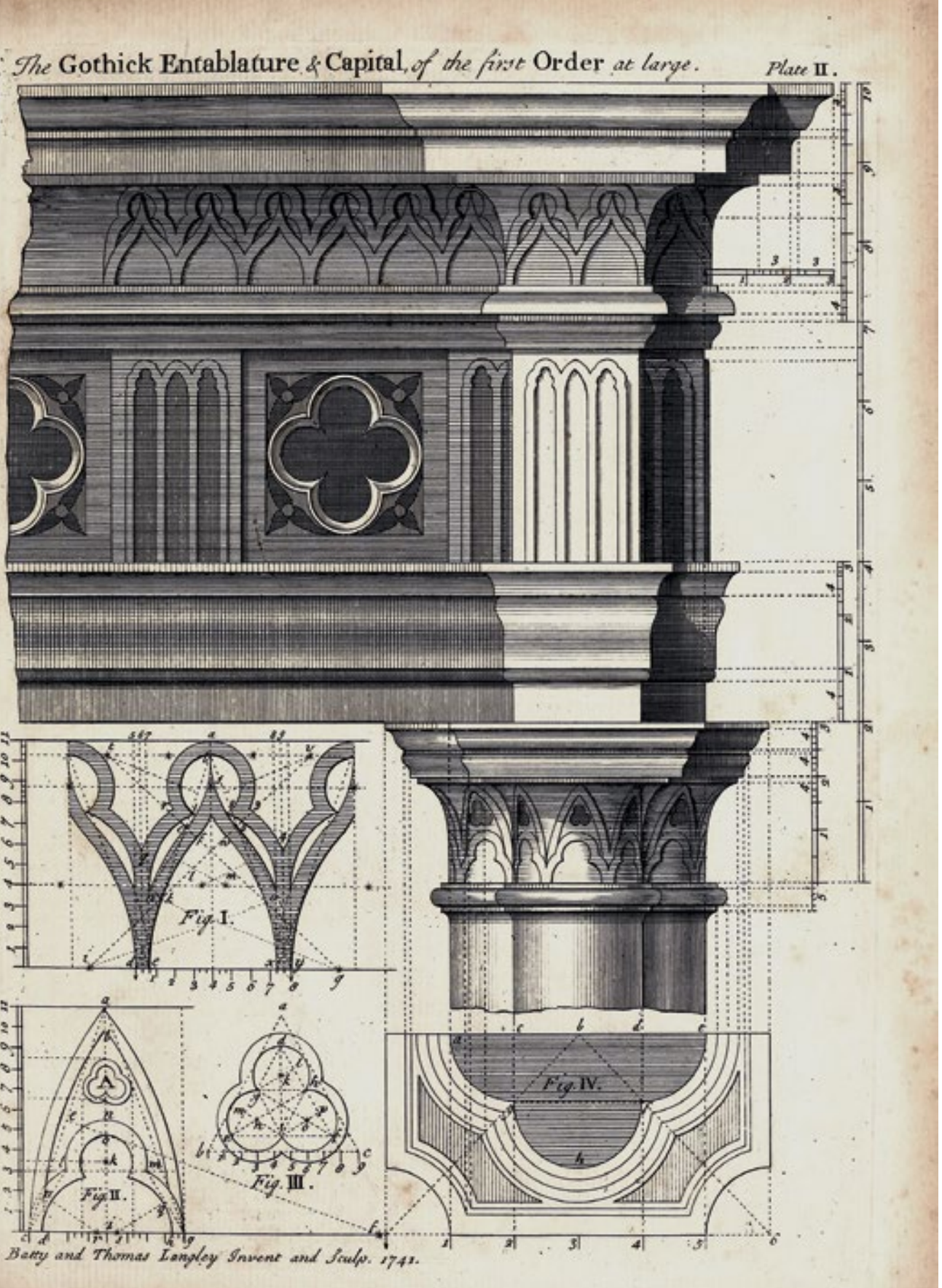

Úvod

„Zprvu šlo především o technický vynález. Jestliže pilíře stačily k tomu, aby nesly oblouky klenby, staly se masivní zdi mezi pilíři zbytečné. Místo nich se dala umístit velká okna. Ideálem architektů se stalo stavět kostely, jako my dnes stavíme skleníky, ale nikoli z kovu a skla, ale kamene a skla. To byla hlavní myšlenka gotických katedrál, která se zrodila ve Francii ve druhé polovině 12. století. Aby se stavitelé dostali do větší výše, přestali používat klasický oblouk, ale postavili proti sobě dvě kruhové výseče, zrodil se lomený oblouk – symbol nového stylu – gotiky.“[1]

Gotika je osobitý umělecký sloh, který vznikal ve Francii a postupně od druhé poloviny 12. století nahrazoval sloh románský vycházející z antických vzorů. Po více než dvou stoletích vývoje byl vystřídán renesancí obracející se opět k antice... Na poli architektury se vyznačoval výraznou vertikálou, světlostí a zdobností. Propojení lomeného oblouku, systému klenebních žeber a přípor umožnilo především u sakrálních staveb velkou část obvodových zdí nahradit okny. Stavby se staly neobyčejně světlými a vzdušnými. Výtvory zručných kameníků, řezbářů, malířů i řemeslníků dalších profesí obohatily exteriéry i interiéry staveb tvarově i barevně výraznými detaily.

Ve výrazu střídmější renesance sice postupně vytlačila gotiku především ze světské architektury, nicméně křesťanská církev, která v době středověku zažila velký rozmach, ji ve svých stavebních počinech i nadále kontinuálně využívala. Mělo to hned několik důvodů. Jednak až do 17. století doznívala v tradičních kamenických hutích po generace předávaná stavební tradice, jednak především staré církevní řády se programově obracely k „ideální středověké církvi“. Příkladem mohou být gotizující kostely porýnských jezuitů nebo bosých karmelitánů v Belgii ze 17. století. Baroko přeneslo také oblibu budování imitací starých posvátných míst, loret, kaplí svatých schodů nebo vytváření replik zázračných sošek. Tyto návraty mohly mít podobu tradicionalismu nebo tvůrčího historismu. Středověké umění bylo buď imitováno, nebo tvůrčím způsobem propojováno s uměním dané doby.[2]

Český tradicionalismus i historismus směrem ke gotice byly ještě posíleny skutečností, že předhusitská období byla vnímána jako „slavná minulost“ českého národa i království. Jestliže je v Itálii nejpozději od renesance za „zlatý věk“ považováno antické období, v Českých zemích byla za kulturní i mocenský vrchol pokládána vláda Karla IV.[3]

Detail „gotického řádu“ od Batty Langleyho. *Převzato z: LANGLEY, Batty. Gothic architecture (…). London: Printed for John Millan, 1747. Plate II.*

1 GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění.* Z anglického originálu *The Story of Art* přeložila Miroslava Tůmová. 2., revidované vydání. Praha: Argo, 2006. 683 s. ISBN 80-7203-143-0. s. 185–186.

2 KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1976, s. 20–24.

3 MACEK, Petr, Richard BIEGEL a Jakub BACHTÍK (edd.). *Barokní architektura v Čechách.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2736-6. s. 293.

Neobyčejný hospodářský rozmach u nás na přelomu 17. a 18. století přinesl v prostředí církevních řádů velké investice mimo jiné do stavební činnosti. Docházelo k rekonstrukčním úpravám kostelů i vzniku novostaveb. Především v okruhu starých monastických a kanovnických řeholí, jako byli benediktýni cisterciáci, premonstráti nebo augustiniáni, byla v používání gotického tvarosloví nalezena cesta, jak v těchto nových počinech prezentovat starobylost společenství, připomenout rozkvět svých řeholí v době středověku, ale také např. zemský patriotismus.[4] Dělo se tak po celou první polovinu 18. století, potom přišel nový hospodářský úpadek, případně rušení části klášterů výnosem císaře Josefa II.

Lze nazvat velkým štěstím, že se tato poměrně krátká doba rozkvětu prolnula s dobou tvorby umělce, který dokázal historizující proudy tvůrčím způsobem propojit s aktuální barokní architekturou do jedinečného celku – české barokní gotiky. Byl jím architekt Jan Blažej Santini-Aichel (1677–1723), syn z rodiny kameníků italského původu usazené v Praze. Santini požadavek návratu ke středověkým kořenům chápal jako základ pro osobitou uměleckou interpretaci. Při použití gotických komponentů využíval barokních postupů. Oba tyto světy se v jeho tvorbě harmonicky prolnuly. Při svých studijních cestách doputoval až do Říma, kde se seznámil s aktuálními trendy vrcholného baroka. Ty v některých svých stavbách propojil s tradičními gotickými prvky, jako byly lomený oblouk a žebrová klenba. Především pro řád cisterciáků vyprojektoval v tomto stylu obnovu a přestavbu klášterních kostelů v Sedlci u Kutné Hory, v klášteře v Kladrubech nebo ve Žďáru nad Sázavou. Za jeho vrcholné dílo je považován poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na blízké Zelené hoře. Dokonalá geometrická osnova a neobyčejně složité půdorysy jeho staveb obecně měly i bez použití tvarových gotismů blíže k postupům středověkých stavitelů než barokních architektů.[5]

V době Santiniho smrti se již v Anglii rodilo preromantické hnutí, které ve svém důsledku znamenalo návrat gotických motivů i do civilní architektury zámeckých sídel a veřejných budov. První krůčky k tomuto vývoji byly položeny ještě dříve. Již architekt, filozof a učitel Guarino Guarini (1624–1683) ve svém díle Architettura Civile, kterou sestavil jako učebnici v polovině 17. století, zařadil gotiku (ordine gottico) mezi klasické řády. Samo označení gotika neslo spíše pejorativní nádech. Mělo přímou návaznost na germánský kmen Gótů, jenž se podílel na zániku římské říše a byl vnímán jako kmen barbarský, primitivní a násilnický. Toto hanlivé zabarvení bylo symbolicky přeneseno i na středověké umění s kořeny za Alpami. Ještě osvícenští intelektuálové kladli středověk do opozice k novověku jako temnotu a světlo, mystiku a racionalitu, chaos a pořádek. Tento pohled zcela zvrátil nastupující romantismus, který naopak postavil cit proti rozumu.

Slovo romantismus pochází ze 17. století a bylo použito v Anglii opět v hanlivém smyslu. Vyjadřovalo posměšek nad vším blouznivým, přepjatým či iracionálním v heroických a galantních románech. V 18. století se postupně zbavilo svého pejorativního významu. Stalo se označením nového pozitivního vztahu společnosti k divoké přírodě, ke středověku, fantazii, poetice… Zosobňovalo touhu po větší plnosti života, posilování lidské i národní individuality a cestě ke kořenům. Proti klasicismu, který nacházel inspiraci v řecké a římské antice,

4 KOTRBA, 1976, s. 68.

5 MACEK, 2015, s. 291.

6 FISCHER, Ernst. *Původ a podstata romantismu*. Nakladatelství politické literatury 1966.

byly postaveny starověké mýty ze severu. Keltská nebo galská tradice začaly být považovány za rovnocenné s řeckou kulturou.[6]

Období anglického preromantismu se rozvíjelo v první polovině 18. století jako reakce na tradiční racionalismus doby osvícenské. V tomto období dochází k hledání nových cest v oblasti estetiky s akcentem na evokaci silných emocí (např. hrůzy a děsu). Jedním z projevů těchto snah se v literatuře stal tzv. gotický román, který čerpal inspiraci z loupežnického či rytířského románu. Tyto žánry se rozvíjely především v 15. a 16. století a zpracovávaly středověký kult rytířů důrazem morální kvality hlavního hrdiny, napínavý děj a fantaskní motivy.[7] Již hmatatelným předvojem na této cestě se stal v Anglii „kult zřícenin". Doporučení k jejich umisťování do zahrad a parků se objevují již ve 20. letech 18. století. Následovala drobná zahradní architektura, která integrovala některé typické prvky především vnější výzdoby gotických budov.[8]

Středověká tradice byla vnímána jako důležitá také zastánci osvícenství, tedy rozumu. Nástup osvícenství znamenal mimo jiné i rozmach zednářského hnutí, jehož obecným cílem bylo prostřednictvím vzdělání (osvícení) tvořit lepší svět. V Anglii se rozmach zednářství prolínal se vznikem a rozvojem nového typu zahradních kompozic. V nich nacházela své uplatnění osvícenská idea přirozenosti, rozumu i vědy. Přirozenost byla prezentována prostřednictvím volné přírody, které se není nutné obávat, není nutné ji poutat, ale zkoumat a odhalovat její tajemství. Do vzorů drobné architektury v zahradách a parcích budovaných zednáři se promítaly především legendy o vzniku hnutí. Jeho kořeny dle různých legend měly sahat až do starověkého Egypta. Nejčastěji je ale zmiňována středověká tradice, a to návaznost na řád templářských rytířů oficiálně zrušený ve 14. století nebo na kamenické huti budující středověké katedrály. Právě z prostředí stavby středověkých katedrál pocházelo největší množství základních zednářských symbolů. Dalším tématem prezentovaným v zahradách byla samotná cesta svobodného zednáře k osvícení.[9]

Často používanými motivy zahradní architektury se tak staly umělé ruiny středověkých staveb, především sakrálních objektů, hradů a věží. Kromě odkazu ke kořenům měly ruiny zednářům připomínat konečnost života a také pomíjivost hmotných statků: „*Ani středověcí stavitelé nedokázali stvořit nic věčného, pouze duch může vztyčit věčnou stavbu – chrám lidství.*"[10] Rozpadající se „středověké" věže symbolizovaly cestu mistra na vrchol přes tři stupně (patra) zasvěcení, ale i skutečnost, že i jeho činy podléhají zubu času.

Důležitou osobností, ke které se vztahovali jak zastánci romantismu, tak osvícenství, byl francouzský filozof Jean Jacques Rousseau (1712–1778). Jeho myšlenka, že člověk je od přírody dobrý, pouze ho zkazila civilizace, vedla k hledání kořenů a ideální společnosti v minulosti. Byl vytvořen romantický sen o „zlatém věku", který byl nalézán zčásti v antice, zčásti v rytířském středověku.[11]

Přiléhavě dobové pocity vylíčil autor popisu zahrady zámku Machern v roce 1799: „*Člověk má pocit, jako by se ocitl v těch temných stoletích rytířského práva, která i přes veškerou*

7 HRBATA, Zdeněk; PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy: pojmy, proudy, kontexty.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1060-4.

8 KOTRBA, 1976, s. 16.

9 SCHILDMACHER Siegfried, ed. *Die Geheimnisse Freimaurerischer Landschaftsparks*. Leipzig: Salier Verlag, 2020. ISBN 978-3-943559-88-2.

10 Tamtéž, s. 82–84.

11 FISCHER, 1966, s. 103.

barbarskost vzbuzují neobyčejný zájem. Tato rytířská doba, která se objevuje v rámci kulturního vývoje každého národa, zůstává vždy pozoruhodným projevem lidské přirozenosti. Vidíme, jak silný rytíř jedná sám, jeho činy pramení z jeho osobního charakteru. – Rostoucí civilizace tuto osobnost zastínila a na její místo nastoupilo veřejné mínění. Nyní je pro nás často nemožné určit, zda daný čin vychází z charakteru jednajícího, či z veřejného mínění, kterému se podřizuje proti své vůli. Obraz drsného, ale poctivého rytířského věku tolik kontrastuje s naším stoletím.“[12]

Výsledkem demonstrace romantických i osvícenských ideálů byl návrat gotiky, respektive neogotiky do evropské architektury. Nejprve spíše jako exotické hříčky inspirované romantickou představou o středověku, teprve později jako plnohodnotného architektonického slohu založeného na zkoumání originálních gotických staveb.

Prvním šlechtickým sídlem postaveným v neogotickém slohu byl skotský Douglas Castle,[13] ale opravdu významným milníkem pro zviditelnění neogotické architektury se stala výstavba a následná prezentace zámku Strawberry Hill na okraji Londýna. Stavebník Horace Walpole v roce 1750 napsal, že se chystá vybudovat malý gotický zámek. Postupně vzniklo zářivě bílé asymetrické sídlo s typickými gotickými prvky, jako jsou okna s lomeným obloukem, cimbuří či fiály. Uvnitř ukrýval bohatě zdobené interiéry doplněné uměleckými sbírkami. Zatímco Chiswick od lorda Burlingtona se stal modelem palladiánské architektury, tak Strawberry Hill se stalo modelem architektury neogotické a odstartovalo rozvoj gotického revivalu v Anglii i na kontinentu. Anglická tzv. tudorovská gotika se stala v 19. století vzorem pro výstavbu řady šlechtických sídel na celém evropském kontinentu.

Architekti nejprve používali stylizované prvky gotického slohu s cílem vnést do výrazu budov starobylost, tajemno a exotiku. V druhé polovině 19. století nová generace architektů již odmítla navrhovat pouze stylizované gotické formy a zaměřila svou pozornost na zkoumání a používání přímých středověkých vzorů.

Vedle tradičního uplatnění slohu při budování sakrálních staveb a soukromých rezidencí se začala neogotika prosazovat také při stavbě veřejných budov, a to jako projev hledání národní identity v návratu k historickým kořenům. V tomto kontextu byla dostavba Kolínského dómu, dokončená v roce 1880, v Německu chápána jako obnova národní velikosti. Obdobnou roli sehrála i dostavba Svatovítské katedrály v Praze, zahájená roku 1873 architektem Josefem Mockerem (1835–1899). Neogotickou podobu získaly i nově budované radnice, muzea, nemocnice, tovární areály nebo budova parlamentu v Londýně.

U nás se v 19. století ve stylu neogotiky přestavovala celá řada zámeckých areálů. K nejznámějším patří zámek Hluboká, Červený Hrádek nebo Lednice, které nechali majitelé přestavět v tomto slohu po návštěvě Britských ostrovů. Řád německých rytířů naopak prezentoval svou starobylost přestavbou hradu Bouzov do podoby středoevropského středověkého hradu. Stávající neogotickou úpravu získává i hrad Karlštejn. Zdobností fasády vynikala radnice v Novém Bydžově, nebo zaniklé křídlo neogotické Staroměstské radnice v Praze a nepřeberné množství dalších staveb.

Tato publikace přináší přehled o stavbách „drobné“ zahradní architektury postavených v neogotickém slohu a nacházejících se v památkách zahradního umění na našem území. Předkládá nejen jejich výčet, ale také typologické rozdělení a zasazení do evropského kontextu.

12 GLASEWALD, E. W. *Beschreibung des Gartens zu Machern.* Berlin: Johann Friedrich Unger, 1799. s. 55–62.
13 KOTRBA, 1976, s. 17.

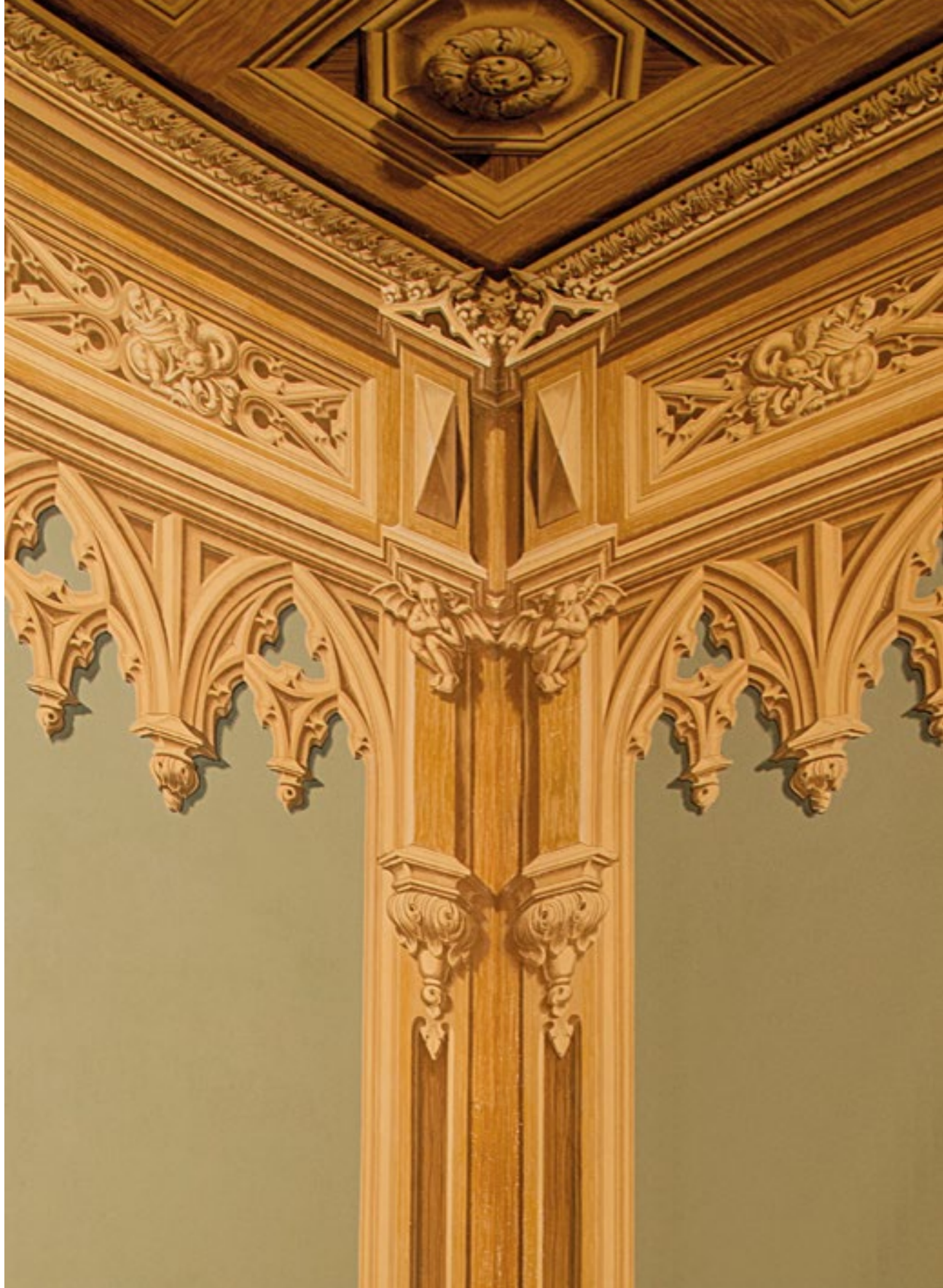

Stavby se středověkou tematikou v evropském zahradním umění

Zahradní umění Anglie a středověk

Za kolébku tzv. neogotického revivalu lze označit Britské ostrovy. První stavby inspirované středověkem se zde objevily již v první polovině 18. století. Příkladem může být gotický chrám v průčelí s rozetou ve **Shotoveru** z roku 1717 či dvoupatrový hrad s dvojicí věží, tzv. Alfred´s Hall, postavený v **Cirencester Park** lordem Bahthurstem v roce 1721.[14] První rozsáhlejší umělé opevnění vzniklo v areálu **Castle Howard** roku 1719 a skládalo se ze

Alfred´s Hall v Cirencester park. *Thomas Robins, 1763. Antique Print [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1384563.*

14 McCARTHY, Michael. *The Origins of the Gothic Revival.* New Haven: Paul Mellon Centre for Studies in British Art by Yale University Press, 1987. ISBN 0-300-03723-6. s. 27–30.

Gotický chrám na konci vodního kanálu ve Shotoveru. *Převzato z: Shotover Gothic Temple [online]. [cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://find-an-architect.architecture.com/spirit-architecture/cheltenham/shotover-gothic-temple.*

série 11 věží propojených zdí s cimbuřím. V zahradách paláce v **Richmondu** nechala královna Karolína (1768–1821) vystavět 1735 Merlinovu jeskyni podle návrhu Williama Kenta (1685–1748). Jednalo se o rustikální poustevnu, která uvnitř skrývala gotický interiér s knihovnou a voskovými figurami postav britské historie včetně čaroděje Merlina.[15] Přestože stavba zanikla během úprav areálu Lancelotem Brownem (1716–1783), její vyobrazení vyšlo tiskem a zpopularizovalo kombinaci rustikálních a neogotických prvků právě při budování pousteven. Kent je pak i autorem návrhu rozsáhlého gotického chrámu v **Aske Hall** ca 1745, který je ve své podstatě klasický, přesto obsahuje na své fasádě řadu gotických detailů.[16]

Zpočátku byla znalost skutečných gotických reálií velmi nízká, neboť architektuře dominovaly klasické řády. První publikací věnující se čistě gotickému tvarosloví byla kniha architekta Batty Langleyho (1696–1751) z roku 1747 *Gothic architecture, improved by rules and proportions*.[17] Obsahovala řadu nákresů stylizovaných gotických prvků, které byly primárně zamýšleny k užití v interiéru, či jako drobné zahradní stavby. Langley jako kritik palladianismu

15 COLTON, Judith. Merlin's Cave and Queen Caroline: Garden Art as Political Propaganda. *Eighteenth-Century Studies*. 1976, 10 (1), s. 1–20.

16 McCARTHY, 1987, s. 33–34.

17 LANGLEY, Batty. *Gothic architecture, improved by rules and proportions: in many grand designs of columns, doors, windows, chimney-pieces, arcades, colonades, porticos, umbrellos, temples and pavillions &c.* London: Printed for John Millan, 1747.

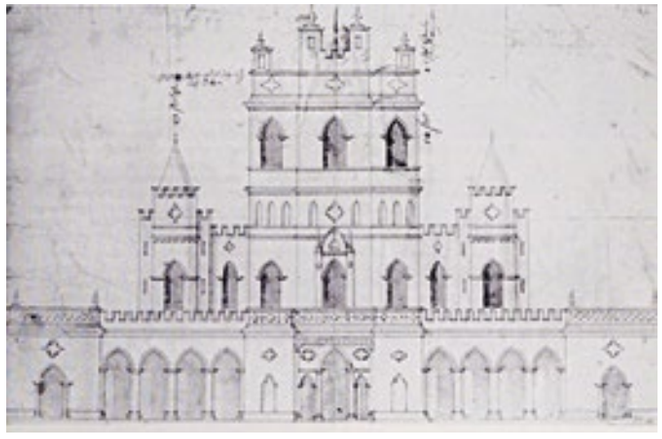

Náčrt gotického chrámu v Aske Hall od W. Kenta, ca 1745. *Převzato z: McCARTHY, Michael. The Origins of the Gothic Revival. New Haven: Paul Mellon Centre for Studies in British Art by Yale University Press, 1987. s. 33.*

dokonce definoval pětici gotických řádů, a to včetně jejich přesných proporcí.[18] Postupně však vznikala řada „konkurenčních" vzorníků, ať už *Rural architecture in the Gothic taste* či *Chinese and Gothic architecture properly ornamented* z roku 1752 od W. Halfpennyho. Jistý útlum v publikaci nastal okolo roku 1770, přesto je možné neogotické vzory najít například v *Grotesque architecture* od W. Wrighta z roku 1790. Větší prostor dostaly stavby tohoto typu až později, a to ve vzornících na začátku 19. století.[19]

Mezi hojně navštěvované britské památky 18. století patřily zahrady ve **Stowe**, v jejichž kompozici našla uplatnění velmi široká paleta staveb různých stylů. V roce 1740 je doplnil hrad se střílnami a věžemi od architekta Jamese Gibbse (1682–1754), který za mohutnými zdmi ukrýval hospodářské zázemí zámku, a Bourbonská věž, která sloužila jako ubytování správce obory. O rok později J. Gibbs na kopci vystavěl neogotický chrám Svobody (Temple of Liberty). Stavba netradičního trojúhelníkového půdorysu měla připomínat činy prvního středověkého anglosaského krále Alfréda Velikého.[20] Trojúhelníkový půdorys získala v roce 1762 i vyhlídková věž ve **Stourhead** postavená dle návrhu Henryho Flitcrofta (1697–1769). Téměř 50metrová věž Alfred´s Tower byla vystavěna v místě, kde dle tradice král Alfred shromáždil své vojsko před bitvou u Edingtonu (r. 878) a byla vztyčena na počest nástupu Jiřího III. (1738–1820) na anglický trůn. Obdobná věž, tentokrát však na čtvercovém půdorysu, byla postavena i na okraji zahrady v **Painshill**, kde doplnila ruinu gotického opatství a gotický chrám.

Výstavbou napodobenin středověkých hradů majitelé panství připomínali též starobylost svých rodů. Mezi první patřil amatérský architekt Sanderson Miller (1716–1780), který u svého sídla **Radway Grange** vystavěl v letech 1746–1747 pětipatrovou věž a další pak navrhl v nedalekém parku **Hagley Hall**. Zde byl v hradní věži umístěn salon určený k podávání čaje. S. Miller měl ve své době pověst odborníka a korespondenčně radil řadě majitelů okolních panství. V **Enville Hall** podle jeho návrhu vznikl před rokem 1756 jak gotický letohrádek,

18 YORKE, Trevor. *Gothic Revival Architecture.* Oxford – New York: Shire Library, 2017. ISBN 978-1-78442-228-8. s. 9.

19 McCARTHY, 1987, s. 9.

20 BEVINGTON, Michael. Inventor and mentor: James Gibbs and his Garden Buildings at Stowe. *The Georgian Group Journal*, 2019, XXVII, s. 147–170.

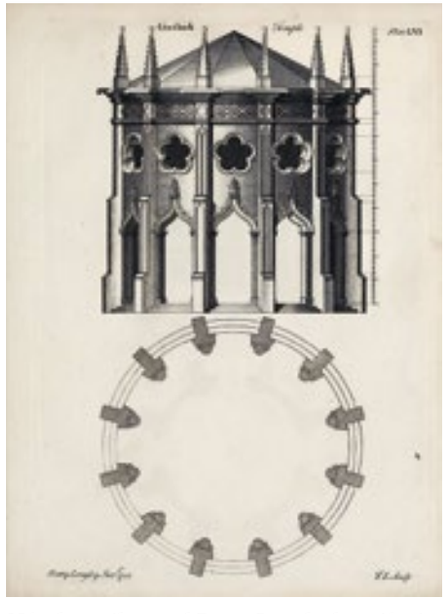

Návrh pavilonu od Batty Langleyho a jím inspirovaný gotický temple v Painshill.
Převzato z: LANGLEY, Batty. Gothic architecture (…) London: Printed for John Millan, 1747. Plate LVI.

Umělá ruina středověkého opatství v Painshill. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Chrám Svobody ve Stowe. *Foto Michaela Letá, 2014.*

Alfred´s Tower v zahradě ve Stourhead. *Převzato z: Wikimedia Commons: King Alfred's Tower [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:King_Alfred%27s_Tower_(4546584778).jpg&oldid=1132116058*

Gotická věž v Painshill. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Věž Radway Tower dle návrhu S. Milera, ca 1910. *Warwickshire County, Reference: PH, 352/150/50, img: 926.*

Gotický letohrádek v areálu Enville Hall. *Foto Michaela Letá, 2022.*

tak gotická brána s dvojicí sedátek.[21] Umělé hrady sloužily i jako dějiště bitev. V **Newstead Parku** vznikla v polovině 18. století na břehu rybníka dvojice pevností, které bylo možné obléhat. Podobnému účelu sloužila i Fort Henry v **Exton Parku** dokončená v roce 1790, která byla pojmenována po bitvě americké občanské války.[22]

Významným milníkem pro rozvoj neogotické architektury se stalo vybudování sídla **Strawberry Hill** na okraji Londýna. Stavebník Horace Walpole v roce 1750 napsal: „*Chystám se vybudovat malý gotický zámek*.“[23] Hlavním architektem stavby se stal John Chute (1701–1776), ale podílela se na něm celá řada dalších umělců. Inspirací mu mohla být jak kniha Batty Langleyho, tak nedaleký palác **Esher Place**, který ve 20. letech 18. století upravoval William Kent pro Henryho Pelhama. Dominantou areálu se stala neogotická vstupní věž Waynflete´s Tower.[24] Přímo u vstupu do Strawberry Hill nechal Walpole vybudovat

21 SYMES, Michael. *The English Rococo Garden.* Oxford – New York: Shire Library, 2005. ISBN 978-0-74780-625-7. s. 59.

22 RUTHERFORD, Sarah a LOVIE, Jonathan. *Georgian Garden Buildings.* Oxford – New York: Shire Library, 2012. ISBN 978-0-74781-101-5. s. 21.

23 *"I am going to build a little Gothic castle at Strawberry Hill"* převzato z: LEE, Sidney (ed.), *Dictionary of National Biography*, London: Smith, Elder & CO, 1899. s. 173.

24 McCARTHY, 1987, s. 63.

Fort Henry v Exton Parku. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Sídlo Strawberry Hill nechal vybudovat Horace Walpole. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Hlavní galerie ve Strawberry Hill. *Edward Edwards, Gallery at Strawberry Hill. The Lewis Walpole Library, Yale University, ID 16193128.*

Knihovna ve Strawberry Hill. *John Carter, The Library at Strawberry Hill. The Lewis Walpole Library, Yale University, ID 16729704.*

Kaple zvaná Chapel in the Wood u sídla Strawberry Hill. *Thomas Rowlandson: Temple at Strawberry Hill, 1822, The Metropolitan Museum of Art, nr. 59.533.1205.*

tzv. převorskou zahradu, která byla komponována k pohledu skrze neogotické ohrazení. Na okružní cestě pak byla mezi lety 1772–1773 zbudována kaple (Chapel in the Wood). Architektura této stavby již navazovala na konkrétní předobraz a kopírovala podobu hrobky biskupa Audleye v katedrále v Salisbury. Je zde tak patrný odklon od stylizovaných gotických prvků k věrným kopiím originálních staveb, tedy směr, kterým se stavebníci řídili v druhé polovině 18. století.

Velmi oblíbené byly též umělé ruiny. Ty byly stavěny z trvanlivých materiálů, které navozovaly dojem starobylosti. S oblibou byly do kompozic krajinářských zahrad a parků

Ohrazení převorské zahrady ve Strawberry Hill. *Foto Michaela Letá, 2022.*

začleňovány také originální zříceniny středověkých staveb. Typickým příkladem bylo panství ve **Studley Royal**, kde již v roce 1735 vznikla oktogonální vyhlídková věž s řadou gotických prvků, hlavně fiál. V roce 1767 William Aislabie do kompozice zahrady začlenil opatství Fountains Abbey z 12. století. Ruiny v kompozici navázal na měkce modelovanou říční krajinu. Byly vyčištěny, lehce opraveny a doplněny řadou detailů či soch, které ještě zdůraznily jejich „starobylost". Areál byl ve své době často navštěvován zahraničními cestovateli. Jedním z nich byl ve 20. letech 19. století i kníže Hermann Pückler (1785–1871), který napsal: *„Zřícenina i park zdaleka předčily mé očekávání. (…) Celá zřícenina je porostlá břečťanem a popínavými rostlinami, jako by byla ověšená závěsy, a tu a tam z ní vyčnívají a ve větru povlávají majestátní stromy… dorazí k nádhernému a nákladně udržovanému pleasure ground, jenž upoutá častým střídáním kopců a údolí, krásnými stromy a jejich dobře využitými skupinkami, na druhou stranu však trpí poněkud zastaralou úpravou a je přeplněný množstvím letohrádků, svatyní a bezcenných olověných soch. (…) Ještě bych se rád vrátil k té staré zřícenině: Mohu-li dát volný průchod své kritické povaze, pak bych jí vytknul, že se zachovala až v příliš dobrém stavu. Na zemi neleží jediný uvolněný kámen a trávníky jsou pečlivě zastřižené jako koberec. (…) Pokud by ona poetická budova patřila mně, hned bych ji úmyslně nechal trochu zdivočet, neboť celé její kouzlo pro lidské vnímání se skrývá právě v její zpola zaniklé velikosti."*[25]

25 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Dopisy Zesnulého I: Anglie v letech 1826–1828 očima pruského knížete.* Praha: Argo, 2021. ISBN 978-80-257-3665-4. s. 433.

Podobně Thomas Duncombe při úpravách parku **Rievaulx Terrace** zakomponoval do programu zahrady pohledy na nedaleké ruiny kláštera Byland Abbey.

S rostoucí oblibou gotického stylu došlo i k přestavbě řady anglických sídel. Předním „gotickým" architektem se postupně stal James Wyatt (1746–1813). Mezi jeho nejznámější realizace patří výstavba dnes již zaniklého domu **Fonthill Abbey** dokončeného roku 1807 pro Williama Beckforda (1760–1844) či domu v Ashridge z roku 1814 pro Johna Egertona, 7. hraběte z Bridgewateru (1753–1823). Dům v **Ashridge** vznikl na místě zbořeného středověkého opatství, jehož fragmenty (např. refektář) J. Wyatt začlenil do nové, již neogotické stavby. Dominantou stavby se stala téměř 30 m vysoká vstupní věž na půdoryse bývalého rajského dvora, která svou dekorativností a proporcemi evokovala dojem katedrály. Úpravou zahrad byl pověřen Humphry Repton (1752–1818), který v kompozici navázal na Wyattovo pojetí domu a začlenil do nich tzv. Monk´s Garden (zahradu mnichů). V půdoryse čtvercová květinová zahrada ve středu s neogotickou kašnou se svou formou inspirovala typickým členěním rajského dvora.[26]

Architekt J. Wyatt se angažoval i při návrzích menších zahradních staveb. Výraznou stopu zanechal v areálu **Croome Court**, kde ve spolupráci s L. Brownem navrhl jak umělou ruinu hradu Pirton Castle (1797), tak 20metrovou věž Broadway Tower (1794). Věž připomínající anglosaský hrad sloužila jak k pobytu panstva, tak jako vyhlídka. Díky umístění na kopci byla dobře viditelná z oken domu. Přestože je Croome Court jedním z nejlepších příkladů palladiánské architektury v Anglii, tak se zde již od 60. let 18. století nacházela také

Ruiny opatství Fountains Abbey. *Foto Veronika Skálová, 2014.*

26 GLOAG, M. R. *A Book of English Gardens*. New York: The Macmillan co, 1906, s. 87–90.

Úprava zahrady v Ashridge s centrální kašnou, 1816. *Převzato z: REPTON. Humpry. Fragments on the theory and practice of landscape gardening. London: Printed by T. Bensley and Son, 1816. mezi s. 140 a 141.*

Neogotické sídlo v Ashridge vystavěné na počátku 19. století. *Převzato z: Wikimedia Commons: Ashridge House [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:GOC_Berkhamsted_%26_Frithsden_031_Ashridge_House,_Little_Gaddesden_(28454689336).jpg*

ruina hradu Dunstall Castle od R. Adama a neogotický kostel sv. Máří Magdalény navržený L. Brownem. Interiér kostela navrhl též Robert Adam (1728–1792) a sloužil k pořádání bohoslužeb. Na příkladu Croome Court je patrné, že řada vyloženě klasických architektů, jako byl například R. Adam, H. Flitcroft či J. Gibbs též vzhledem k poptávce stavebníků navrhovala i neogotické stavby.[27]

Ve stejné době vznikla gotická katedrála v **zahradách v Kew** (1759–1806), která však byla čistě zahradním pavilonem. Tuto zdobnou stavbu ze dřeva navrhl švýcarský architekt Johann H. Müntz (1727–1798), který se podílel i na stavbě sídla ve Strawberry Hill. Zahrady v Kew byly častým cílem návštěvníků a nákresy staveb vyšly souborně tiskem v roce 1763.[28]

Na počátku 19. století se do módy postupně dostávají tzv. Cottage ornés, okrasné venkovské domy. Jeden z prvních byl v Kew vystavěn pro královnu Šarlotu Meklenbursko-Střelickou (1744–1818). Přestože tato zděná stavba vznikla již v roce 1771, tak svou stávající podobu získala až ve 20. letech 19. století. Nesloužila k trvalému bydlení, ale jako čajový salon a místo, kde bylo možné obdivovat exotická zvířata z přilehlé menažerie. Tyto cottage byly nejčastěji inspirovány tudorovskou gotikou a vznikaly nejen jako sídla pro odpočinek panstva, ale též jako místa pro ubytování zaměstnanců panství. V areálu hradu **Windsor** byl

27 RUTHERFORD, 2012. s. 100–110.

28 CHAMBERS, William. *Plans, Elevations, Sections, and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surry, Etc.* London: Published for the Author, 1763.

Kostel sv. Máří Magdalény v Croome Court. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Věž Broadway Tower v Croome Court. *Převzato z: Wikimedia Commons: Broadway Tower [online]. [cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Broadway_Tower_2012.jpg*

původní dům správce v roce 1815 upraven do podoby cottage a nazván Royal Lodge. Později zde pak byla pro britskou královnu Adelheid Sasko-Meiningenskou (1792–1849) vystavěna Adelaide Cottage. V této době se windsorský park otevřel veřejnosti a Cottage sloužila jako soukromé letní sídlo královny. Výstavba cottage byla neodmyslitelnou součástí i viktoriánských zahrad v 2. polovině 19. století. Příkladem může být Garden Cottage ve skotském **Balmoralu** vystavěná v roce 1863 pro královnu Victorii (1819–1901). Dle dobových popisů sloužila královně k vyřizování korespondence, posléze byla přestavěna pro její vnoučata.[29]

Dnes již zaniklá katedrála v Kew Gardens. *Převzato z: CHAMBERS, William. Plans, Elevations, Sections, and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surry, Etc. London: Published for the Author, 1763.*

Adelaide Cottage ve Windsoru na akvarelu z roku 1839. *Royal Collection Trust, RL 19766.*

29 WHITE, Roger. *Cottage Ornés.* New Haven a London: Yale University Press, 2017. ISBN 978-0-300-27697-8. s. 186–221.

Francie

Středověké inspirace se ve francouzských zahradách začaly objevovat ve druhé polovině 18. století společně s rozvojem tzv. zahrad Anglo-chinois. Tyto krajinářské úpravy již měly na rozdíl od Anglie mnohem menší měřítko, avšak obsahovaly velké množství staveb různých stylů. Pro ty se postupně vžil termín „fabrique“, který označoval nejen danou stavbu, ale též asociace, jež vyvolávala v kombinaci s úpravou jejího okolí či umístěním v kompozici.[30] Tyto často exotické či pitoreskní stavby měly za cíl potěšit a vzdělat návštěvníka. Staly se součástí řady scén evokujících různé časy a místa.

Příkladem může být park **Monceau**, který zbudoval Louis Carrogis zvaný Carmontelle pro vévodu ze Chartres. Zahrada zahrnovala pruhovaný turecký stan, větrný mlýn, antický chrám či tzv. hrobový les s řadou památníků, z nichž se dodnes zachovala pouze pyramida. Krátce po dokončení zahrady v roce 1779 byl vydán průvodce pro návštěvníky s rozsáhlou obrazovou přílohou. Na jedné z rytin je zobrazena i dnes již zaniklá ruina hradu na břehu říčky s popisem: „*Nad mostem zde vidíte vstupní věž (…), ruinu gotického hradu a vodu, která spadá na jeho ruiny, základy velké věže, Vrbový most a část mramorového chrámu.*“[31]

Vyobrazení ruiny hradu v Monceau z roku 1779. *Převzato z: BARLOW ROGERS, Elizabeth, ed. Garden at Monceau. New York: Foundation for Landscape Studies, 2020, plate IV.*

30 SYMES, Michael. The concept of the ‘fabrique. *Garden History.* 2014, vol. 42(1), s. 120–127. ISSN 0307-1234.

31 BARLOW ROGERS, Elizabeth, ed. *Garden at Monceau.* New York: Foundation for Landscape Studies, 2020. ISBN 978-0-300-25468-6, s. 18.

Ideální vzory rustikálních pavilonů z roku 1825 zahrnovaly i poustevnu z Bagatelle (vlevo dole). *Převzato z: Bagatelle BOITARD, Pierre. Traité de la composition et de l'ornement des jardins. Paris: Audot, 1825. s. 140, planche 75.*

V parku **Bagatelle** zbudovaném po roce 1775 pro Charlese Phillipa, vévodu z Artois (1757–1836) se též nacházela široká paleta pitoreskních staveb. Ty vznikly podle návrhu architekta Francoise Josepha Belangéra (1744–1818) a byly tak rozmanité, že se pro zahradu vžil název „*Follie de Comte d´Artois*", nacházela se zde jak poustevna, tak kůrový domek, čínský pavilon či obelisk.[32] Stavba poustevny v sobě kombinovala rustikální styl s gotickým tvaroslovím. Konstrukce z propletených větví byla kryta doškovou střechou a okna s lomeným obloukem osazena vitrážemi.[33] Stavba poustevny v Bagatelle byla prezentována jako ukázkový rustikální pavilon v díle Pierra Boitarda, které obsahovalo řadu různých typů staveb v gotickém stylu.[34]

Ve stejné době budoval svoji zahradu v **Désert de Retz** François Racine de Monville (1734–1797). Většina staveb v nově budované zahradě vznikala jako umělé ruiny, a to včetně hlavního sídla v podobě zlomeného sloupu. Součástí kompozice se stala též ruina gotické kaple.[35] Kaple je jedinou autentickou ruinou v zahradě, neboť je pozůstatkem původního kostela farnosti v Retz, postaveného na počátku 13. století. Monville ji v souladu s dobovými trendy pouze začlenil do kompozice, aniž by jí výrazně upravoval.

Na počátku 80. let 18. století docházelo i k budování nových zahrad, které navazovaly spíše na lokální tradici a příběhy. Stavby byly zasazovány do tzv. divočiny, kde řada ruin a památníků vyvolávala dojem, že zde stojí odedávna.[36] Významný vliv mělo dílo Jean-Jacquese Rousseaua (1712–1778), který našel ideál v nespoutané přírodě. Konec jeho života je silně spjat se zahradou v **Ermenonville**, již nechal mezi roky 1762–1778 založit markýz René

32 SYMES, Michael. *The English Landscape Garden in Europe.* Swindon: Historic England, 2016. ISBN 9781848023574.

33 MAISONNIER, Elisabeth. *Jardins des Lumières 1750–1800.* Katalog výstavy. Paris: El Viso, 2026. ISBN 979-1-39906-877-1. s. 220.

34 BOITARD, Pierre. *Traité de la composition et de l'ornement des jardins.* Paris: Audot, 1825. s. 140, planche 75.

35 NING, Jia. Representation of the Other in Desert de Retz as Reflections of French Enlightenment Though. *Intercultural Communication Studies* [online]. 2012, XXI (3), 108–123 [cit. 2021-6-5]. ISSN 1057-7769. s. 111.

36 WICK, Gabriel. The Princess de Monaco, Hubert Robert and the invention of the ´Vieux Château´ of Betz. *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes.* Taylor&Francis, 2017, Vol 37 (4), s. 2–17. ISSN 1460-1176.

Ruina gotické kaple v Desért de Retz. *Foto Michaela Letá, 2022.*

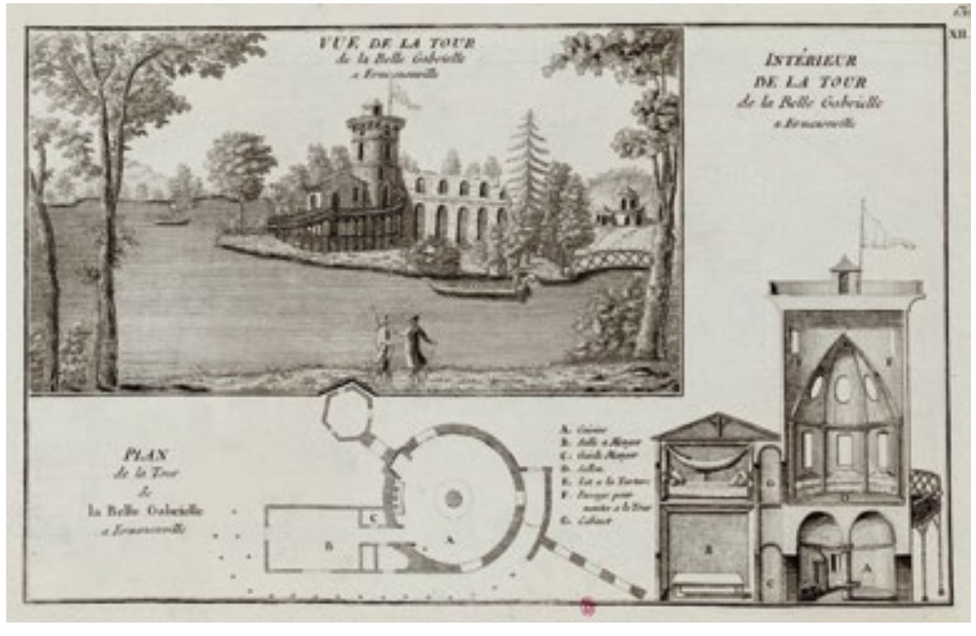

Vyobrazení věže krásné Gabriely v Ermenonville ve vzorníku od Le Rouge, 1784. *Převzato z: LE ROUGE, Georges-Louis. Jardins Anglo-Chinois à la mode: 21 Cahiers. Paris: Chez le Rouge, 1776–1791. Cahier XII, plate 13.*

Umělá ruina věže La Tour de Marlborough v zahradách Bellevue, konec 18. století.
Wikimedia Commons: La tour Marlborough, hameau du château de Bellevue [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jardin_de_Mesdames_%C3%A0_Bellevue_mus%C3%A9e_de_Meudon.JPG

L. Girardin (1735–1808).[37] Součástí kompozice se stala též umělá středověká věž zvaná La Tour de la Belle Gabrielle vyprávějící příběh lásky Gabrielle d´Estrées, oficiální milenky Jindřicha IV. (1553–1610).[38] Dle dobového popisu z roku 1788 se dozvídáme, že: *„Tato stavba se nachází na nejvyšším bodě ostrova a ze všech stran nabízí velmi příjemné výhledy: její styl, barva i konstrukce by člověka přesvědčily, že skutečně existovala již za časů krásné Gabrielle; díky své výšce a doplňkům působí velmi impozantně. Je propojena s malou čtvercovou věží gotickými dveřmi, na nichž je napsáno:*

V této věži měla krásná Gabrielle
právo výběru mýta;
Od nepaměti se zde musí
vzdávat kráse hold a víra.“[39]

37 SYMES, Michael. *The English Landscape Garden in Europe.* Swindon: Historic England, 2016. ISBN 978-1-84802-357-4, s. 36–39.

38 *La Tour de la Belle Gabrielle d'Ermenonville.* Online. Histoires de Paris. 2021. [cit. 1. 7. 2026] Dostupné z: https://www.histoires-de-paris.fr/tour-belle-gabrielle-ermenonville/#google_vignette.

39 GIRARDIN, Stanislas. *Promenade ou Itinéraire des jardins d'Ermenonville.* Paris: chez Mérigot pere, 1788, s. 61. Dostupné z: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1054484v/f122.item

Rytina a popis stavby byly vydány v popisu francouzských zahrad *Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens châteaux* od Jeana-Benjamina de Laborde[40] i ve dvanáctém svazku vzorníku od Le Rouge, kde je navíc zobrazen půdorys a řez věží.[41] Tehdejší stavebníci tak byli velmi dobře obeznámeni s její podobou, a pravděpodobně i z toho důvodu inspirovala řadu dalších podobných staveb ve Francii.

Jednou z nich je tzv. La Tour de Marlborough postavená v **Jardin de Mesdames à Bellevue**. Zámek Bellevue byl založen v polovině 18. století pro madame de Pompadour, ale v roce 1775 jej zakoupily neprovdané tety Ludvíka XV. (tedy Mesdames Tantes).[42] Ty přeměnily původní formální zahradu v krajinářský park. Gotická věž, zdánlivě chátrající, byla postavena v roce 1783 na skále, na břehu jezera. Uvnitř se nacházela čtveřice zdobných místností, které

Hameau Marie Anotinetty v Malém Trianonu vyvolávala dojem ideální vesnické krajiny, P. J. Wallaert, 1803. *Le Hameau de la Reine [online].[cit. 20. 8. 2026]. Dostupné z: https://chateau-versailles.hpage.com/der-schlosspark/1-3-3-4-hameau.html*

40 Bohatě ilustrovaný svazek radil, jak v módním anglickém krajinářském duchu upravit hlavně zahrady menších zámků. Vyšel trojjazyčně – francouzština, angličtina a němčina. LABORDE. Alexandre. *Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens chȃteaux.* Paris: De l´Imprimerie de Delance, 1808. Dostupné z: https://archive.org/details/gri_33125012056731/page/82/mode/2up

41 Detail, Vue de la Tour de La Belle Gabrielle à Ermenonville, 1784, Cahier XII, plate 13; LE ROUGE, Georges-Louis. *Jardins Anglo-Chinois à la mode: 21 Cahiers.* Paris: Chez le Rouge, 1776–1791.

42 GARCIA-MOREAU, Quillaume. Les choix de Mesdames Tantes. In: *Studi Romani.* Antalogie di Belle Arti. Torino: Umberto Allemandi & C., 2009, s. 94–119.

Čtyřpatrová věž ve vesničce Marie Anotinetty v Malém Trianonu. *Foto Michaela Letá, 2022.*

byly přístupné po vnějším schodišti. Její okolí dotvářela řada prostých domků.[43] Zámecký areál zanikl během Velké francouzské revoluce a navazujících státních převratů.

Ve stejné době nechala Marie Antoinetta ve své vesničce v **Malém Trianonu** též zbudovat La Tour de Marlborough. Čtyřpatrová věž dle projektu architekta Richarda Miquea (1728–1794) dodnes stojí na skále na břehu jezera. Přestože byla stavba inspirována středověkou architekturou, tak oproti výše zmíněné věži v Bellevue je již více stylizovaná a nemá charakter ruiny.

Použití středověkých prvků na zahradních stavbách není ve Francii příliš časté, v druhé polovině 18. století se objevuje převážně u drobnějších zahradních areálů. Zajímavým příkladem je krajinářská zahrada v **Betz** budovaná od roku 1780 pro monackou princeznu Marii Kateřinu Brignole-Sal (1737–1813) a jejího milence prince Ludvíka Josefa Bourbon-Condé (1736–1818). Kompozičně byla zahrada řekou Grivette členěna na dvě části: jižní s rozsáhlými slunnými loukami a řadou klasických staveb a severní s temnými hustými lesy, které dokreslovaly atmosféru řady středověkem inspirovaných staveb. Dominantou se stal tzv. Vieux Château či Starý zámek. Umělá zřícenina se zdánlivě rozpadající se věží byla přístupná po dřevěné vyvýšené lávce nesené na kamenných pylonech. Stavba byla cíleně ukryta

43 MAISONNIER, Elisabeth. *Jardins des Lumières 1750–1800.* katalog výstavy. Paris: El Viso, 2026. ISBN 979-1-39906-877-1. s. 220, s. 209

v hustém porostu tak, aby vyvolala dojem překvapení až strachu vyplývajících z jejího možného rozpadu. Uvnitř byl umístěn salon v gotickém stylu a střešní vyhlídka nabízela pohledy jak na vzdálené opatství, tak na vesnice, které jsou dodnes typické svojí středověkou zástavbou. V roce 1808 A. Laborde popisuje: „*Není nic zajímavějšího, nic vznešenějšího než zříceniny starých hradů, které se tyčí nad krajinou a zdá se, že si stále uchovávají hrdost svých dávných obyvatel. Tato temná obydlí tvoří výrazný kontrast s veselou krajinou kolem nich; a když je jejich napodobenina provedena ve velkém měřítku v zahradě, vždy to vyvolá pozoruhodný efekt. Rytířský zámek v zahradách Kasselu a Laxenburgu jsou známé; zámek v Betzu, ačkoli méně významný, je dostatečně velký, aby vzbudil zvědavost a zájem.*“[44]

V lese se dále nacházela ruinózní gotická kaple s originální sochou Panny Marie ze středověkého opatství, a poustevna se zahrádkou, kde pobýval najatý poustevník. K zahradě byl vydán dobový průvodce, který zdůrazňoval domnělou historii Starého zámku, kterou zasazoval až do 5. století n. l. Objekt se nachází nedaleko Ermenonville, takže právě zde je možné hledat inspiraci monacké princezny. Na dokončení stavby v Betzu se podílel i Hubert Robert (1733–1808), který

44 Popis a rytina stavby byly zahrnuty do díla La Borda; LABORDE. Alexandre. *Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens chaˆteaux.* Paris: De l´Imprimerie de Delance, 1808, s. 171.

Gotická věž uprostřed hustého lesa v parku v Betz. *Převzato z: LABORDE, Alexandre. Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens châteaux. Paris: De l´Imprimerie de Delance, 1808, s. 171.*

Umělá ruina kaple v parku Betz. *Převzato z: WICK, Gabriel. The Princess de Monaco, Hubert Robert and the invention of the ´Vieux Château´of Betz. Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes. Taylor&Francis, 2017, Vol 37 (4). s. 7.*

je přezdíván francouzským architektem ruin.[45] V **Chateau La Roche-Guyon** začlenil do kompozice původní středověkou věž Tour de Guy z 12. století, která pohledově dominovala svahu nad palácem. Ruina věže byla mezi lety 1776–1778 upravena a začleněna do promenádního okruhu parkem a přístupná přes umělou ruinu antické brány.[46] V zahradě u zámku **Maupertuis** pak nechal vybudovat gotický strážní domek.

Již v menším měřítku zde neogotické stavby vznikají i v 19. století. Příkladem může být oktogonální věž v městském parku v **Cognacu** (1835) či věž Magdala v **Rennes-le-Château**, postavená na počátku 20. století, která svou podobou připomíná středověký hrad.

Přestože od druhé poloviny 18. století získávaly na významu cesty do prudce se rozvíjející Anglie, návštěva Francie patřila i nadále k nezastupitelné součásti vzdělávání mladých šlechticů, ale také architektů a dalších umělců.

Ruina středověkého hradu dominuje pohledům na zámek La Roche-Guyon. *Wikimedia Commons: La Roche-Guyon castle (Eure, France). [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ch%C3%A2teau_de_La_Roche-Guyon_-_vue_g%C3%A9n%C3%A9rale.jpg*

45 WICK, Gabriel. The Princess de Monaco, Hubert Robert and the invention of the ´Vieux Château´ of Betz. *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes*. Taylor&Francis, 2017, Vol 37 (4), s. 2–17. ISSN 1460-1176.

46 WICK, Gabriel. Hubert Robert (1733–1808) and the renovation of the 'Tour de Guy' at the château of la Roche-Guyon." *Garden History*, 2013. vol. 41 (2), s. 224–43. ISSN 0307-1234.

Neogotika jako německý národní sloh

Na území dnešního Německa se v 18. i 19. století nacházelo množství samostatných správních útvarů, knížectví, biskupství apod. Jejich představitelé budovali množství rozlehlých paláců a zahrad. Jedním z prostředků prezentace jejich suverenity se stal právě neogotický styl, který podtrhoval starobylost rodu i politický význam.

Za nejstarší umělou ruinu v kontinentální Evropě je považována poustevna Máří Magdaleny (Magdalenenklause), vystavěná v parku **Nymphenburg** v roce 1728. Exteriér bortícího se domu kombinující rokokové a středověké prvky stále ukrývá bohatou grotovou výzdobu.[47]

Neogotické stavby na území dnešního Německa vznikaly převážně od 70. let 18. století. Mezi nejvýznamnější rané krajinářské celky patří parky na panství **Dessau-Wörlitz**,

Poustevna Máří Magdaleny v parku Nymphenburg. *Foto Lenka Křesadlová, 2016.*

47 HAGER, Luisa a PETZET, Michael. *Nymphenburg: Palace, Park, Pavilions.* Bavarian Administration of State-owned Castles, Gardens and Lakes. 1969. s. 48–51.

Interiér poustevny Máří Magdaleny v parku Nymphenburg. *Foto Lenka Křesadlová, 2016.*

které nechal v letech 1765–1800 založit kníže Leopold Friedrich Franz von Anhalt Dessau (1740–1817). Inspirací mu byla především jeho cesta do Anglie a dobové anglické vzorníky. Park ve **Wörlitz** je doplněn řadou staveb převážně v klasicistním a neogotickém stylu. Mezi nejvýznamnější stavby patřil rozsáhlý Gotický dům, postavený mezi lety 1773–1813. Stavba se v parku pohledově uplatňovala dvojicí rozdílných průčelí evokující různé inspirační zdroje. Východní průčelí bylo upraveno ve stylu tudorovské gotiky, zatímco západní kopírovalo fasádu středověkého kostela Madonna dell'Orto v Benátkách. Stejně jako exteriér, i interiér stavby byl výrazně dekorován a doplněn sbírkou nábytku a umění. V areálu se dále nachází zřícenina hradu na skále (Luisenklippe) a visutý most obdobného charakteru. Neogotické prvky se uplatnily i v architektuře stájí pro dobytek nebo palmového skleníku a domu zahradníka.

Středověké inspirace lze nalézt i v parku u zámku **Luisium**. V roce 1790 zde byl vybudován dům pro hosty v podobě gotické věže (Schlangenhaus), jižní vstup stále lemuje dvojice neogotických vrátnic a v bezprostřední blízkosti parku stojí novogotický hřebčín.[48]

V krajinářském duchu bylo od 60. let 18. století upravováno také okolí zámku **Wilhelmshöhe v Kasselu**. Do dramatického skalnatého terénu zde byl zasazen monumentální Lví hrad (Löwenburg). Rozsáhlý hrad navržený pro lankraběte Viléma IX. Hesensko-Kasselského

48 HUNT, John Dixon. *Der malerische Garten*. Stuttgart: Eugen Ulmer, 2004. ISBN 978-3-800-14494-5. s. 159–163.

Gotický dům ve Wörlitz. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Západní průčelí gotického domu ve Wörlitz. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Palmový skleník v parku Wörlitz. *Foto Lenka Křesadlová, 2022.*

Takzvaný Schlangenhaus v parku u zámku Luisium. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Dvojice vrátnic u vstupu do parku u zámku Luisium. *Foto Michaela Letá, 2022.*

Neogotický hřebčín v parku u zámku Luisuim se uplatňuje zvláště v dálkových pohledech. *Foto Michaela Letá, 2022.*

byl postaven v letech 1793–1801, autorem návrhu byl architekt Heinrich Christoph Jussow (1754–1825). Integroval v sobě kompletní zázemí šlechtického sídla včetně rodové hrobky a měl evokovat dojem fiktivního rodového sídla. I z tohoto důvodu byl nad jižním vstupem vytesán letopočet 1495.[49] Stavba hradu silně kontrastovala se skutečným klasicistním sídlem v údolí a zdůrazňovala politickou moc lankraběte.[50]

Hrad Löwenburg v Kasselu na dobové rytině, ca 1850. *Převzato z: Das Kurfürstenthum Hessen. Darmstadt 1858. Nachdr. Kassel 1973. s. 65.*

Detail sochařské výzdoby hradu Löwenburg. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Hrad Löwenburg v Kasselu. *Foto Michaela Letá, 2023.*

49 V tomto roce došlo k výrazným změnám v politické situaci, které v důsledku vedly ke sjednocení samostatného Hesenska.

50 KÜSTER, Bernd a kol. *Die Löwenburg: Mythos und Geschichte.* Petersberg: Michael Imhof Verlag 2012. ISBN 978-3-86568-845-3. s. 21–33.

Se vznikem parků v německém **Výmaru** je mimo vévody Karla Augusta (1757–1828) silně spjata osobnost Johanna Wolfganga Goetheho (1749–1832), který přebýval v bývalém vinohradnickém domě v **Ilm parku**. Na místě původní oranžerie zde v roce 1787 vznikl Templářský dům (Tempelherrenhaus), který získal podobu gotické kaple a plnil funkci salonu. Z roku 1825 se dochoval popis od J. le Goullona: *„dále po téže straně se dostaneme k chrámu, jinak nazývaného salonek, který postavený výhradně podle pravidel gotické architektury, stojí jako skutečné mistrovské dílo. Jeho exteriér zdobí dobře zachovalé staré sochy řádu německých rytířů spolu s jejich erby umístěnými v mezerách mezi nimi. Tmavý břečťan a bílé pnoucí růže se vinou kolem vznešené stavby a malovaných oken. Vše je v dokonalé harmonii. Pravý pomník starého německého ducha.“*[51]

Původní podoba Templářského domu v Ilm parku z roku 1798, G. M. Kraus. *Převzato z: JOST, Kilian a KRÜGEL, Katharina. Park an der Ilm. Berlin, München: Deutscher Kunstverlag, 2021. s. 72.*

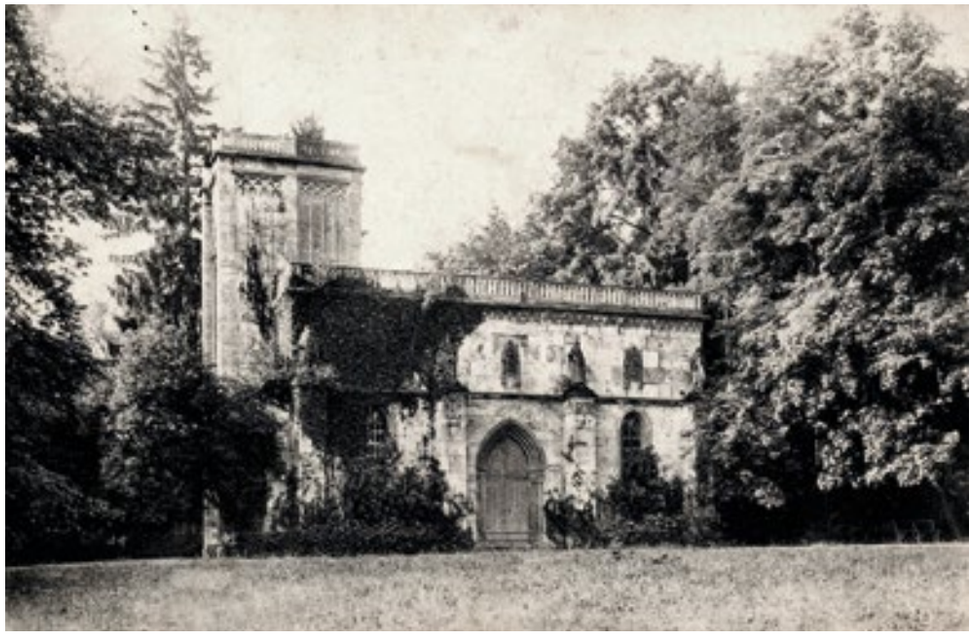

Templářský dům v Ilm parku po přístavbě věže, 1906. *Dobová pohlednice, osobní archiv autorky.*

51 JOST, Kilian a KRÜGEL, Katharina. *Park an der Ilm.* Berlin, München: Deutscher Kunstverlag, 2021. ISBN 978-3-422-98699-2. s. 72.

Zámek Babelsberg byl inspirován tudorovskou gotikou. *Foto Michaela Letá, 2021.*

Na počátku 19. století byla stavba na podnět Goetheho rozšířena, byla přistavěna věž a nadále sloužila jako letní dům pro vévodskou rodinu. Za druhé světové války byla vážně poškozena a do dnešní doby se dochovalo pouze torzo jedné z věží. Přestože se jednalo o jednu z posledních staveb, kterou zde Karl August nechal vybudovat, byla považována za jednu z nejprestižnějších.[52] Středověké inspirace pak nezapřou ani gotické ruiny zbudované kolem roku 1815 v parku **Belveder** nad Výmarem.

Další významný zahradní celek se rozvíjel na počátku 19. století v okolí Postupimi, kde byla řada zámků se zahradami začleněna do krajiny řeky Havel. Mezi lety 1834–1849 zde vznikl zámek **Babelsberg**, a to jako letní sídlo korunního

Věž Flatowturm v parku zámku Babelsberg.
Foto Michaela Letá, 2021.

52 Tamtéž, s. 74–79.

Neogotický pavilon v parku zámku Babelsberg. *Foto Michaela Letá, 2021.*

Neogotický dům vrátného u vstupu do parku zámku Babelsberg v Postupimi.
Foto Michaela Letá, 2021.

Mléčnice na ostrově Pfaueninsel v Postupimi. *Foto Michaela Letá, 2021.*

prince Wilhelma, později krále Wilhelma I. (1797–1888). Stavbu inspirovanou tudorovskou gotikou obklopoval rozsáhlý park budovaný od roku 1833 Peterem Josephem Lenném (1789–1866) a později upravený H. Pücklerem. Ve 40. letech 18. století byl ve stejném stylu přestavěn zámeček (Kleines Schloss) a ve stylu německé gotiky vznikla loděnice (Matrosenhaus). V 50. letech byla vystavěna téměř 50metrová věž Flatowturm, ke které přiléhal menší hrad. Středověký hrad připomínala i vodárna, která skrývala parní stroj dodávající vodu pro zámecký areál. Později zahradu doplnil ještě neogotický pavilon, který sloužil jako čajovna.[53]

Ruinu hradu připomínal zámeček na ostrově **Pfaueninsel** v jezeře Havel, který v roce 1794 nechal vystavět pruský král Fridrich Vilém II. (1744–1797), který se jak v Postupimi, tak v Berlíně zasloužil o vznik řady neogotických staveb. Ve stejném roce jej doplnila mléčnice, která svou podobou evokovala dojem ruiny kláštera. Obě stavby byly opatřeny výraznou bílou fasádou tak, aby se při příjezdu loďkou z **Neuer Garten** postupně ukázaly jak věže zámku, tak mléčnice umístěná na rozlehlé louce rámované dubovým hájem.[54] Tuto zahradu doplnil v témže roce tzv. gotickou knihovnou (Gothische Bibliothek), která obsahovala řadu výtisků, převážně německých a francouzských klasiků. Obdobnou stavbu, tentokrát ve funkci rybářského domu (Angelhaus) z roku 1788 pak nechal vystavět i u zámku **Charlottenburg** v Berlíně. Zde ji mělo doplňovat ještě přístaviště v podobě hradu. Jeho politický sok Karel Evžen Württemberský (1728–1793) v 70. letech 18. století založil zahradu u zámku **Hohenheim**, kde vznikla široká paleta staveb různých stylů, a to včetně gotické kaple na skále a groty pod vodopádem zdobené v gotickém stylu.[55]

53 Kunst und Ausstellungshalle des Bundesrepublik Deutschland, (ed). *Die Gartenlandschaften des Fürsten Pückler.* München: Prestel Verlag, 2016. s. 172–217.

54 SEILER, Michael. *Landschaftsgarten Pfauensinsel.* Ilmtal: VDS, 2020. ISBN 978-3-89739-927-3. s. 30–31.

55 KÜSTER, 2012, s. 16.

Umělá ruina na kopci nad zámkem v Pillnitz, ca 1800. *Wikimedia Commons: Ruine Hilscher um 1800 [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ruine_Hilscher_um1800.jpg*

V druhé polovině 18. století upravoval Fridrich August I. Saský (1750–1827) zámek v **Pillnitz** jako své letní sídlo. V roce 1785 nechal na kopci Schloßberg nad zámkem vybudovat umělou zříceninu, která se stala oblíbeným výletním cílem zámecké společnosti. Stavba obsahovala sál s vestavěnou kuchyní a bylo ji tak možné užívat jako letní jídelnu.

Na samém konci 18. století vznikl v parku **Machern** u Lipska Rytířský hrad (Ritterburg) s třípatrovou věží, přístupný podzemní chodbou. Dle dobového popisu: „*… je zcela obklopen hustým křovím, z něhož všude kolem prosvítají břízy se stříbrnými kmeny. (…) Nejprve vstoupíte do jeskyně, která se zdá být rovněž vytesána do skály v gotickém stylu. Klenba je tvořena lomovým kamenem, z jehož spár vyrůstá mech. Podlaha je pokryta žulovými deskami (…) Ve stěnách jsou vyřezány výklenky, do nichž se v noci vkládají lampy, aby osvětlovaly vchod. Celý výjev působí děsivým dojmem, který je ještě umocněn tím, že jakmile se člověk přiblíží ke dveřím a vstoupí na schody u vchodu, železná mřížová brána se sama rychle a s rachotem otevře, což se strašlivě odráží od stěn (...) Člověk má pocit, jako by se ocitl v těch temných stoletích rytířského práva, které i přes veškerou barbarskost vzbuzují neobyčejný zájem!*“[56] V roce 1799 byla na skále nad zámkem **Altenstein** vybudována rytířská kaple (Ritterkapelle). Její stavebník Jiří I. Sasko-Meiningenský (1761–1803) byl významným zednářem, a proto byl výstup po strmém schodišti ke kapli chápán jako cesta člověka směrem k osvícení.

56 GLASEWALD, E. W. Beschreibung des Gartens zu Machern. Berlin: Johann Friedrich Unger, 1799. s. 55–62.

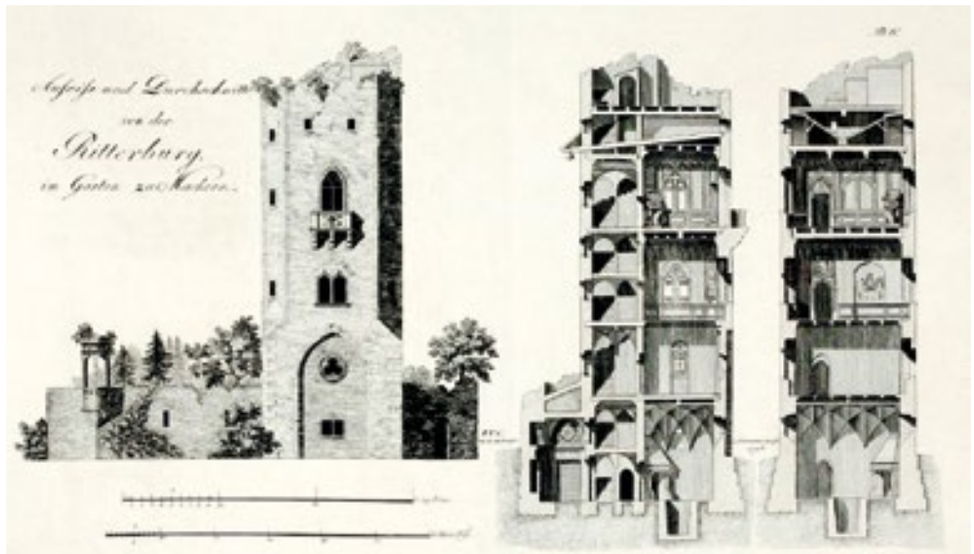

Plán Rytířského hradu v Machernu. *Převzato z: GLASEWALD, E. W. Beschreibung des Gartens zu Machern. Berlin: Johann Friedrich Unger. 1799.*

Obliba neogotiky neklesala ani v 19. století. Z četných přestaveb lze uvést například úpravy zámku **Rosenau** a okolního parku. V roce 1817 na louce pod zámkem proběhl velkorysý rytířský turnaj při příležitosti sňatku vévody Ernsta I. Sasko-Kobursk ého (1784–1844) a Luisy Sasko-Gothajsko-Altenburské (1800–1831). Nevěstu ve skalní neogotické poustevně vítal najatý poustevník. Typologicky zajímavou stavbou je rodová hrobka hrabat Asseburg-Falkenstein, která vznikla v roce 1834 u zámku v **Meisdorfu**.

Významným stavebníkem poloviny 19. století byl H. Pückler, který od roku 1815 upravoval okolí svého rodového sídla v **Muskau**. Zde postupně vznikl rozsáhlý park rozkládající se na obou březích Nisy. Jeho součástí se měla stát

Rytířská kaple u zámku Altenstein. *Foto Michaela Letá, 2020.*

Hrobka u zámku v Meisdorfu. *Národní památkový ústav, zámek Doksany, inv. č. DR02706 001-02.*

i pohřební kaple vystavěná ve svahu naproti budově zámku: „*Tento kostel bude mít osm oken ze starého městského kostela v Boppartu am Rhein, který jsem měl to štěstí získat na dřívější cestě a o kterém se znalci domnívají, že jej vytvořili ti samí umělci, jejichž obrazy zdobí kolínskou katedrálu (…) bude sloužit jako rodová hrobka a jako Memento mori. Cíleně jsem vybral toto místo, neustále na dohled od paláce, protože jeho působení je zmírněno příjemnou vzdáleností (jak se nám smrt obvykle jeví za života), tedy nemůže (nebo by alespoň neměla) u rozumného člověka vyvolat tísnivé myšlenky.*“[57] Ke kapli měl přiléhat dům kostelníka s malou zahradou a měla sloužit i k pořádání bohoslužeb pro místní obyvatele. Přestože k její výstavbě nikdy nedošlo, její vyobrazení a popis byly publikovány v díle *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei* z roku 1834.[58] Poté, co byl kníže Pückler nucen z finančních důvodů panství Muskau prodat, získal jej Hermann von Arnim (1839–1919). Pro výstavbu své rodové sbírky si vybral stejné místo jako H. Pückler a v roce 1888 zde vznikla neogotická stavba s dvojicí postranních arkád a vysokou věží. Hrobka zanikla za druhé světové války a dnes se zde nachází pouze jednoduchý kříž. Po prodeji panství Muskau se H. Pückler přestěhoval do barokního zámku **Branitz**, jehož okolí v polovině 19. století doplnil řadou neogotických staveb. Původní hospodářské budovy nechal přestavět na tzv. Kavalierhaus v podobě anglické Cottage inspirované tudorovskou gotikou. Tutéž podobu získala stará kovárna u hlavního vstupu do parku.[59]

57 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Hints on Landscape Gardening*. Basel: Birkhäuser, 2014. ISBN 978-3-03821-469-4. s. 99–100.

58 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*. Stuttgart: Hallberger, 1834.

59 Stiftung Fürst-Pückler-Museum Park und Schloss Branitz. *Princ Puckler and Branitz Park and Palace*. Cottbus: SFPM, 2020. ISBN 978-3-910061-24-8. s. 57–58, 80.

Návrh pohřební kaple knížete Pücklera v Muskau, 1834. *Převzato z: PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. Andeutungen über Landschaftsgärtnerei. Stuttgart: Hallberger, 1834. Tafel XXVIII.*

Hrobka rodu von Arnim v Muskau. *Mausoleum, Bad Muskau. Online. In: Https://polska-org.pl/. [online].[cit. 10. 7. 2026]. Dostupné z: https://polska-org.pl/6228117,foto.html.*

Rakousko-Uhersko

V habsburské monarchii se myšlenka krajinářského parku prosazovala postupně od 60. let 18. století. Výrazný vliv na jejich formování měly nejen přímé inspirace z Anglie, ale především z Francie. Neogotické stavby v nich našly širší uplatnění až v závěru 18. století. Tento sloh se stal oblíbeným u císaře Františka I. (1768–1835), který nechal v parku **Laxenburg** nedaleko Vídně vytvořit celý středověký okrsek, tzv. „Rittergau". Jeho dominantou se stal hrad umístěný na umělém ostrově v nově vybudovaném rybníce, po svém stavebníkovi nazvaný Franzensburg. Při jeho stavbě byly využity originální středověké kamenné prvky a interiér byl vybaven středověkými a renesančními památkami, které byly za tímto účelem přivezeny z celé monarchie. Veřejnost jej mohla navštívit od roku 1801, i když stavební práce zde probíhaly až do roku 1835. V rytířském okrsku se dále nacházela rytířská kaple (Rittergruft) nebo památník (Rittersäule) upomínající na rytířské ctnosti. Výraznou dominantou se stal od roku 1805 gotický most s lomeným obloukem ukrytý v borovicovém háji. Turnaje či jízdy na koních se odehrávaly na tzv. Turnierplatz, v čele s císařskou lóží. Na dalším ostrově ve velkém rybníce byl před polovinou 19. století v neogotickém slohu postaven ještě Mariin pavilon (Mariannentempel).[60]

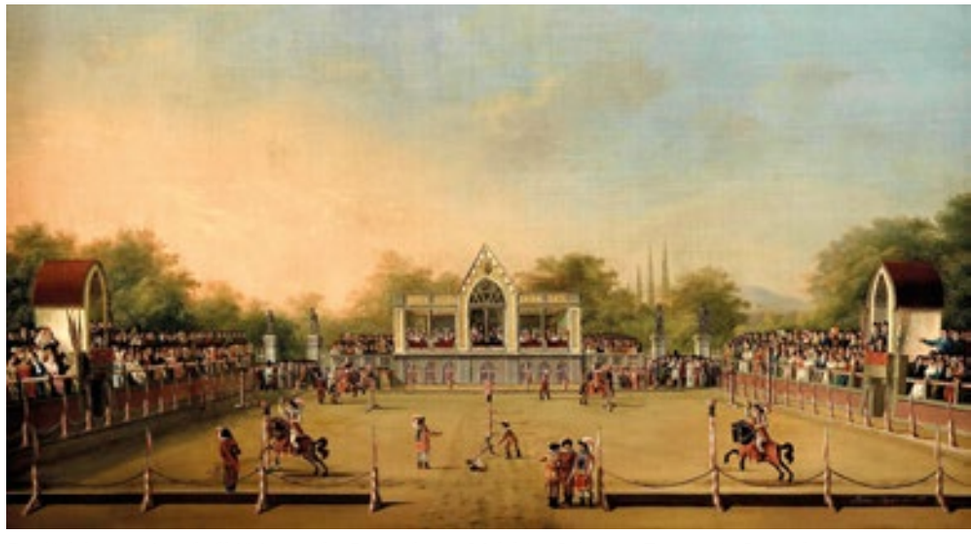

Rytířský turnaj na kolbišti v parku Laxenburg. *Melchior Seltzam, Turnier in Laxenburg, 1810. Wien Museum, inv. č. 18320.*

60 HÁJOS, Géza. *Der malerische Landschaftspark in Laxenburg bei Wien.* Wien: Böhlau, 2006. ISBN 978-3-205-77444-0. s. 189–200.

Císařská lóže v čele kolbiště v Laxenburgu. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Detail pavilonu u kolbiště v Laxenburgu. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Hrad Franzensburg v parku Laxenburg, Eduard Gurk, 1838. *Wikimedia Commons: Die Franzensburg in Laxenburg bei Wien [online].[cit. 15. 6. 2026]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=File:Eduard_Gurk_-_Die_Franzensburg_in_Laxenburg_bei_Wien_-_um_1838.jpg&oldid=1224178338*

Hrad Franzensburg v parku Laxenburg. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Rytířská kaple v parku Laxenburg. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Rytířský památník ve středověkém okrsku parku Laxenburg. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Sochařská výzdoba rytířského památníku v Laxenburgu. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Gotický most v parku Laxenburg. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Liechtensteini koupili na počátku 19. století v **Mödlingu** území, na kterém stával rodový hrad z 12. století. Jeho ruiny nechali dle projektu architekta Josepha Hardtmutha (1753–1816) stabilizovat a upravit tak, aby neztratily podobu zříceniny. Do současné podoby románského hradu byl přestavěn na konci 19. století. V širším okolí byl založen rozsáhlý krajinářský park, jehož součástí se staly novostavby dalších středověkých ruin. Jednalo se o ruinu Černé věže z roku 1810, která sloužila jako vyhlídka do okolního údolí, a ruinu středověké kaple, tzv. Pfefferbüchsel.[61] Umělé ruiny doplnily i park v nedalekém **Sparbachu** stejných majitelů. Kolem roku 1810 byla pro občasný pobyt jemně upravena středověká ruina hradu Johannstein, dále byla vystavěna umělá ruina tzv. uhlířské chýše v podobě pobořené hlásky hradu a na okraji Dianiny louky vznikly ruiny gotické brány s částí opevnění.[62]

Nedaleko Budapešti vznikal pro hraběte Ference Esterházyho (1746–1811) od roku 1783 krajinářský park **Tata**. Hrabě navštívil Anglii a získané inspirace následně uplatnil v jeho

61 ŠABATOVÁ, Lenka, LYČKA, Daniel a BORSKÝ, Pavel. *Joseph Hardtmuth: architekt knížat z Liechtensteinu.* Brno: Národní památkový ústav, 2022, 399 s., ISBN 978-80-87967-34-8. s. 269–259.

62 Tamtéž. s. 245–259.

kompozici. Mezi jeho nejznámější stavby patří tzv. „Mürom“, umělá zřícenina gotického kostela, kterou navrhl ve Vídni působící francouzský architekt Charles D. Moreau (1758–1840). Byla postavena v roce 1801 s použitím originálních středověkých prvků, především hlavic sloupů a pilířů pocházejících z nedalekého románského kláštera Vértesszentkereszt.[63]

Hrad Liechtenstein po první přestavbě. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, J. A. Klein, Ansicht der Ruine Liechtenstein bei Mödling, 1812, inv. č. GR 1562.*

Na území dnešního Slovenska architekt Bernard Petri (1744–1809) pracoval od roku 1794 na úpravách parku u zámku ve **Voděradech.** Zasadil do něj vedle řady staveb také monumentální umělou zříceninu templářského hradu. Krajinářský park v **Lednickém Rovném** založený také na počátku 19. století doplnila gotická brána. Hrabě Emanuel Andrássy I. (1821–1891) u zámku **Betliar** ke konci století zbudoval neogotický zvěřinec s věží.

Hrad Liechtenstein po druhé přestavbě. *Foto Michaela Letá, 2019.*

63 TIBORNÉ, Kis. *240 éves a tatai Angolkert.* Online. In: Tatai Városkapu újság. 2023. [cit. 1. 7. 2026]. Dostupné z: https://tata.hu/240-eves-a-tatai-angolkert/.

Černá věž v Mödlingu. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, J. Alt, Der Schwarze Turm mit Blick auf Mödling, 1819, inv. č. GR 2988.*

Ruina hradu Johannstein ve Sparbachu. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, T. Ender, Die Ruine Johannstein bei Sparbach, inv. č. GR 206.*

Další vlna neogotických přestaveb šlechtických sídel přišla okolo poloviny 19. století. V té době nechali své rodové sídlo upravit např. Harrachové v **Pruggu**, a to včetně domu pro hlídače rozlehlého krajinářského parku. Inspirací pro mnohé stavebníky se stal areál císařské vily **Miramare** postavené na mořském pobřeží nedaleko Terstu v letech 1856–1860. Neogotika se zde uplatnila nejen v architektuře vlastní vily, ale i hospodářských budov, pergol nebo skleníku.[64]

Na konci 19. století byla realizována úprava řady vídeňských parků. Jedním z nich byl **Türkenschanzpark** ležící na severozápadě města, který slavnostně otevřel císař František Josef I. v roce 1888. O jeho vznik se zasloužili především místní spolky a mecenáši, a proto byla i nově vystavěná věž pojmenována po patronce parku Paulině Metternich (Paulinenwarte). Neomítaná cihlová věž sloužila nejen jako vyhlídka, ale též jako vodárna.[65]

Italové začali o novém způsobu zakládání zahrad diskutovat v 80. a 90. letech 18. století. Tradice formálních zahrad zde byla velmi silná a k budování velkých krajinářských zahrad docházelo pouze sporadicky, většinou byly pouze upravovány starší zahradní areály. Mezi výjimky patří zahrada **Villy Pallavicini** realizovaná ve 40. letech 19. století nedaleko italského Janova. Autorem jejího návrhu se stal divadelní scénograf Michele Canzio (1788–1868), který zde umístil řadu staveb, jejichž prostřednictvím vyprávěl příběh zahrady. Neogotický okrsek

Umělé ruiny v parku Tata. *Foto Michaela Letá, 2019.*

Gotická brána v zámeckém parku Lednické Rovné. *Foto Lenka Křesadlová, 2025.*

Zvěřinec v podobě středověké věže v parku Betliar. *Foto Michaela Letá, 2025.*

64 CONTESSA, Andreina. *I giardini di Miramare.* Firenze: Olschi, 2025. ISBN978-88-222-6991-1. s. 20–28.

65 HLAVAC, Christian, GÖTTCHE, Astrid a BERGER, Eva. *Historische Gärten und Parks in Österreich.* Wien: Böhlau Verlag, 2012. ISBN 978-3-205-78795-2. s. 349–356.

tvořený kaplí Panny Marie, hradem a mauzoleem sledoval příběh statečného kapitána, který bránil své panství před útoky nepřátel, avšak během obléhání hrdinně padl. Tento příběh převzatý z dobového průvodce zahradou byl návštěvníkům postupně odhalován u jednotlivých staveb. Nejvýraznější stavbou byl hrad (Castello del Capitano): „*Z vrcholu hory se tyčí majestátně jako obr, který se odvrací od všech svých společníků; má čtvercový půdorys, je celá opatřena cimbuřím a má centrální věž; její architektura připomíná středověké pevnosti, které stavěli (sic) italští knížata na obranu svých území před cizími vpády.*“ Uvnitř byla umístěna sbírka zbraní a nahoře salon s vyhlídkovou terasou.[66]

Věž Paulinenwarte ve vídeňském Türkenschantzpark. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Kapitánův hrad v zahradě villy Pallavicini. *Foto Lenka Křesadlová, 2018.*

Mauzoleum kapitána v zahradě villy Pallavicini. *Foto Lenka Křesadlová, 2018.*

66 CALVI, Fabio a GHIGINO, Silvana. *Villa Pallavicini at Pegli*. Genova: Sagep, 1999. ISBN 978-88-7058-723-4, s. 43–78, 125–133.

Území dnešního Polska

V polských šlechtických kruzích dominovala v 18. století francouzská kultura. Informace o novém pojetí krajinářských zahrad se do tohoto teritoria dostávaly prostřednictvím spisů francouzských filozofů, vyobrazení aktuálních zahrad i z autopsie. Dalším inspiračním zdrojem byly první krajinářské kompozice zakládané na území dnešního Německa.

Park v **Bukowiec** založil na přelomu 18. a 19. století hrabě von Reden (1754–1815). Objekt neogotického opatství stojící na vyvýšenině nad rozlehlou loukou byl dokončen v roce 1801 a později byl tento zahradní pavilon přestavěn na rodinnou hrobku. Na protějším kopci tvořily stavbě protipól umělé ruiny hradu Kesselburg s věží. Věž dodnes funguje jako vyhlídka a je dobře viditelná z celého parku.[67]

Jednou z významných tvůrkyň zahrad v Polsku byla Izabela Czartoryska (1745–1835), která se na přelomu 18. a 19. století zasloužila o vznik krajinářské úpravy u zámku v **Puławách**.

Neogotické opatství v parku v Bukowiec. *Foto Michaela Letá, 2019.*

67 KACZMAREK, Romuald a KUBALA, Agata. *The Greek and Gothic revivals in Europe 1750–1850*. Turnhout: Brepols, 2024. ISBN 978-2-503-61403-8. s. 93–108.

Umělá ruina hradu Kesselburg v parku v Bukowiec na počátku 19. století. *Ruina zámku Kesselburg. Online. In: Https://polska-org.pl/. [online].[cit. 10. 7. 2026]. Dostupné z: https://wyszedlzdomu.pl/ruina-zamku-kesselburg-czyli-rudawski-romantyzm-w-bukowcu/.*

Umělá ruina hradu Kesselburg v parku v Bukowiec. *Foto Michaela Letá, 2019.*

Izabela třikrát navštívila Anglii a své zkušenosti přenesla do kompozice tohoto parku. Jejím hlavním architektem se stal Chrystian Piotr Aigner (1756–1841), který přestože většinu staveb navrhl ve stylu klasicismu, tak do jeho díla patří i gotický dům dokončený v roce 1809. Dům z červených cihel je z východu a jihu obklopen verandou, jejíž sloupy a lomené oblouky jsou z pískovce. Uvnitř se nachází rozlehlá erbovní síň, na jejímž stropním trámu je psáno: „*Všemu, co osud mění a co čas pohlcuje, člověk s něžnou vzpomínkou na okamžik vzdává hold.*“[68] Pavilon zdobený řadou barevných okenních vitráží původně obsahoval cennou rodovou sbírku umění.

Park **Arkadia** vznikal postupně od roku 1778. Kněžna Helena Radziwiłłowa (1753–1821) zde vytvořila krajinu bájné Arkádie s jezerem, ostrovy a řadou často ruinózních antických staveb cíleně zarostlých do bujné vegetace. V 90. letech 18. století byla k Sibylině jeskyni přistavěna zděná gotická kaple podle návrhu Szymona B. Zuga (1733–1807). Stavba umístěná na mírné vyvýšenině byla v průčelí zdobena výraznou rozetou. Na počátku 19. století byla kaple upravena do podoby symbolického „domu rytíře“ na paměť Michala G. Radziwiłła (1778–1850), generála v napoleonských válkách. Interiér byl doplněn řadou památečních předmětů a stal se příkladem budování kultu národních hrdinů.[69] V této době byla krajinářsky upravována též zahrada zámku **Wilanów**, a to pro Aleksandru Potocki (1760–1836) a jejího manžela

68 *„Wszystkiemu co los zmienia i co czas pożera, człowiek tkliwem wspomnieniem znikomość odbiera.“*

69 PIWKOWSKI, Wlodzimierz. *The Romantic Garden of Helena Radziwill.* Warszawa: Voyager, 1995. ISBN 83-85496-32-7.

Gotický dům v Puławách. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Interiér gotického domu v Puławách. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Stanisława Kostku Potockého (1755–1821). Zahradu doplnili vodárnou v podobě hradu či neogotickým holandským statkem. Jejich život a dílo připomenul jejich syn výstavbou symbolického hrobu před wilanowským zámkem. Jeho autorem byl italský architekt Henryk Marconi (1792–1863), který se podílel na vzniku řady neogotických staveb na území dnešního Polska. Do jeho díla patří i výstavba neogotické brány v areálu **Morysin**, který v polovině 19. století vznikl na protějším břehu Wilanowského jezera. Stavba z roku 1846 ukončovala pohledovou osu od wilanowského zámku.

Gotická kaple s bránou v parku Arkadia.
Foto Michaela Letá, 2024.

Obliba neogotického tvarosloví pokračovala i v druhé polovině 19. století. Příkladem může být areál zámku Neudeck ve **Świerklaniec**, který v 60. a 70. letech 19. století vznikl jako nové sídlo rodu Henckel von Donnersmarck. Přestože zámek postavený ve stylu francouzské novorenesance již zanikl, tak se v areálu zachoval kostel Kościół Dobrego Pasterza (1897), který v neogotickém stylu navrhl Julius C. Raschdorff (1823–1914). Později byla ke kostelu ambitem připojena rodová hrobka ve stejném stylu.

Detail průčelí gotické kaple v parku Arkadia. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Vodárna s přístavištěm v podobě hradu v parku zámku Wilanów. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Takzvaný holandský statek v parku zámku Wilanów. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Neogotický symbolický hrob před Wilanówským zámkem. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Neogotická brána v parku Morysin, 1938. *Foto K. Król, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.*

Kościół Dobrego Pasterza s hrobkou u zámku Neudeck ve Świerklaniec, 1905. *Kościół Dobrego Pasterza Online. In: Https://polska-org.pl/. [online].[cit. 10. 7. 2026]. Dostupné z: https://polska-org.pl/6228117,foto.html.*

Kościół Dobrego Pasterza s hrobkou u zámku Neudeck ve Świerklaniec. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Stavby se středověkou tematikou v zahradním umění českých zemí

V evropských zahradách se první stavby inspirované středověkou architekturou, případně jejich ruiny začaly objevovat od 20. let 18. století. V jeho polovině se Horace Walpole rozhodl postavit sídlo Strawberry Hill a odstartoval legitimní „gothic revival".

V Českých zemích je možné v zahradách a parcích zaznamenat několik staveb v neogotickém stylu již v druhé polovině 18. století. První byl pravděpodobně hrad postavený v nejstarším krajinářském parku u nás, vybudovaném knížecím rodem Auerspergů u zámku ve **Vlašimi**. Byl zmiňován již v roce 1779 a v dokumentech byl označován jako tzv. Starý hrad nebo ruina (*Altes Schloss, alte Gebäude, Ruinen*). Stavba s věží a přilehlým „palácem" změnila za dobu své existence několikrát vnější podobu i vybavení interiéru. V nejstarší stavbě se nacházel salón s výmalbou s námětem čtvera ročních dob a výjevů z antické mytologie. K vybavení patřily hrací stolky, křesla a také tzv. kouzelný stoleček, jehož střední část bylo možné spustit do suterénu stavby a zde na něj doplnit jídlo a pití. Ve věži se nacházel ještě malý

Starý hrad ve Vlašimi na vyobrazení z roku 1805. *Převzato z: NUSEK, Jindřich. Budování knížecího snu. Krajinářský park ve Vlašimi v 18. a 19. století. Vlašim: Muzeum Podblanicka Vlašim, 2023. ISBN 978-80-86452-40-1. s. 119.*

Zřícenina kaple u zámku Kačina. *UDU AV ČR, inv. č. 1004, Foto© Zdeněk Matyásko – Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.*

kabinet s psacím stolem. Na konci 18. století došlo ke stavební úpravě, kterou zachytila dobová vyobrazení z počátku 19. století. Základní koncept budovy se v této době nezměnil, upraveny byly proporce jednotlivých částí hradu, který měl na diváky působit jako rozpadající se hradní zřícenina. Popisy již nezmiňují výmalbu interiéru, naopak se objevuje zmínka o psací soupravě z kamene, která sloužila návštěvám k zápisu do knihy hostů.[70]

Dalším významným stavitelem přelomu 18. a 19. století se stal Jan Rudolf Chotek (1748–1824). Postupně vybudoval trojici parkových areálů: park u zámku Veltrusy, tzv. Sidoniin les u Radvančic a areál zámku Kačina u Nových Dvorů. Ještě za života jeho otce Jana Karla Chotka (1704–1787) byla v lese na panství **Nové Dvory** v roce 1785 postavena umělá zřícenina. Někteří autoři uvádějí, že měla evokovat střílnu středověkého hradu.[71] Dle dochovaného návrhu se mělo jednat spíše o ruinu středověké sakrální stavby. Stavba obdélného půdorysu se sedlovou střechou měla mít dvě stěny pojaty jako ruiny s torzem románského oblouku, okny s lomeným obloukem a vitrážemi i se sochařskou výzdobou v exteriéru. Byla pojmenována Libuše a sloužila jako zázemí při procházkách a projížďkách panstva, případně při honech, např. k podání drobného občerstvení. Interiér měl být vybaven nábytkem. V roce 1816 chomutovský malíř Fridrich vymaloval v pavilonu Libuše strop.[72] Do dnešních dnů se dochovala pouze část obvodových zdí. V 90. letech 18. století byl další pavilon vystavěn v bývalém lomu zvaném **Kamajka**. Jeho architektura měla připomínat středověké maurské paláce, přímý vzor lze hledat ve španělské pevnosti Alhambra. Z dochovaných návrhů je patrné, že se pracovalo i s řadou gotických prvků, jako byla kamenná žebra zdobená kraby, nebo lomený oblouk.

70 NUSEK, Jindřich. Budování knížecího snu. *Krajinářský park ve Vlašimi v 18. a 19. století.* Vlašim: Muzeum Podblanicka Vlašim, 2023. ISBN 978-80-86452-40-1. s. 119.

71 TLAPÁK, Josef. K chotkovským krajinářským úpravám a stavební činnosti na Novodvorsku na přelomu 18. a 19. století. *Vědecké práce Národního zemědělského muzea* č. 30, 1993, s. 145.

72 VLČEK, Martin. Realizované a nerealizované projekty zahradních staveb v zámeckém parku na Kačině za hraběte Jana Rudolfa Chotka. *Prameny a studie.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013, č. 51, s. 122–138. ISSN 08628483. s. 130–131.

Pavilon na návrší Kamajka. *UDU AV ČR, sign. W-C-15/42a Foto© Zdeněk Matyásko – Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.*

Jeden z nerealizovaných návrhů obsahoval také fiály. Pavilon se bohužel nedochoval.[73] Mezi stavbami **Sidoniina lesa** postavenými mezi roky 1794–1796 se nacházela také zřícenina hradu (Waldburg) umístěného na ostrově v menším rybníce.[74]

V zámeckém parku **Veltrusy** stejného majitele byla v roce 1793 dokončena stavba tzv. Červeného nebo také Všestudského mlýna *(le moulin, Maison gothique, Rottenhaus, Mühlhausen).* Tato stavba měla neogotickou fasádu a šindelovou střechu. Dle popisu z roku 1825 se zde kromě běžného vybavení mlýna se třemi mlýnskými koly nacházela na půdě pod střechou *„jedna světnice vyzdobená v gotickém slohu, hražená a pobitá prkny“*.[75] Podle zápisů v deníku manželky Jana Rudolfa sloužila především k odpočinku. Existence prostorného panského pokoje v mlýně je zmiňována ještě v roce 1840. V polovině 19. století byla stavba prodána.

73 KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela a kol. *Stavby s orientální tematikou: v památkách zahradního umění v ČR.* Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2021. ISBN 978-80-87231-5. s. 135–137.

74 CHOTEK, Fr. Václav. Sidonien-Wald: im Radwanschitzer Revier der gräflich Chotekischen Herrschaft Neuhof im Czaslauer Kreise. S.l: s.n., 1810–1820. Dostupné také z: https://www.digitalniknihovna.cz/cdk/uuid/uuid:9c6acbf2-4d09-11ec-95fc-fa163e4ea95f

75 Národní archiv v Praze, fond Fideikomisní spisy, karton 1230 Chotkové Ostrov, 1825.

Červený mlýn ve Veltrusech na počátku 19. století. *UDU AV ČR, inv. č. 1004, Foto© Vlado Bohdan – Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.*

Červený mlýn ve Veltrusech na počátku 20. století. *SOkA Mělník, inv. č. 564.*

Z 80. let 18. století se dochovalo ještě jedno torzo umělých ruin připomínající sakrální prostor. Nechal je vybudovat Jan Nepomuk Mitrovský (1757–1799) v širším okolí sídla v **Dolní Rožínce**, v části zvané Jivina. Traduje se, že kaple byla původně zaklenuta a opatřena freskami a sochařskou výzdobou. Pohlednice z počátku 20. století však již ukazují ruinu se sochou v nice. O původním vzhledu díla nebyly doklady nalezeny.

Funkci poustevny mohl plnit neogotický pavilon stojící v zahradě **Klamovka**, která byla pojmenována po svých zakladatelích z rodu Clam-Gallasů. Ze staveb, které v této také původně viniční usedlosti na kraji Košíř (Praha) nechal postavit svobodný zednář Kristián Filip z Clam-Gallasu (1748–1805), se zachoval ještě chrám v antickém stylu.[76]

Na okraji jednoho z nejstarších krajinářských parků u nás, tzv. Tereziina údolí u jihočeských **Nových Hradů**, který si jako letní útočiště vybudovala Terezie Buquoyová-Paarová (1746–1818), stála středověká tvrz Cuknštejn. Přestože na plánech areálu z roku 1796 a 1854 není zakreslena, získala na přelomu 18. a 19. století nové stropy a krovy. Byla využívána především k ubytování zaměstnanců, ale jistě se stala i vítanou dílčí pohledovou dominantou kompozice, přesně dle pravidla o stírání hranic mezi parkem a okolní krajinou.

K nejoriginálnějším raným neogotickým zahradním stavbám na našem území patří Gotický chrám *(gotische Tempel)* nebo také Gotická věž *(gotische Thurm)* v **Krásném Dvoře** u Podbořan. Krajinářskou zahradu zde v posledních dvou desetiletích 18. století založil hrabě Jan Rudolf Černín z Chudenic (1757–1845). Stavbu v gotickém stylu nechal na nejvyšším bodě zahrady postavit po svém návratu z Britských ostrovů. První plány a rozpočty pocházejí z roku 1892, ale hlavní stavební práce probíhaly v letech 1794–1796.[77] Jednalo se zčásti o kamennou, zčásti dřevěnou stavbu původně ve funkci rozhledny, která u návštěvníků vzbudila náležitou pozornost. Dokládají to dobové popisy. Nejpodrobnější pochází z roku 1797 od Jana Quirina Jahna (1739–1802)

Neogotický pavilon v usedlosti Klamovka. *UDU AV ČR, inv. č. 4419, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

76 PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena. *Pražské zahrady a parky.* Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2000. ISBN 80-902910-0-7, s. 219–220.

77 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta a kol. *Jan Rudolf Černín a jeho Krásný Dvůr, Krajinářský park v Čechách v ohnisku vlivů a cestovních inspirací 1770–1830.* Praha: NLN, 2023, 397 s. ISBN 978-80-7422-86-0. s. 202.

Rozhledna v podobě gotického chrámu na rytině Friedricha Wizaniho po roce 1800. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH05437.*

vydaný v časopise Apollo: „*Viděli jsme tu budovu již z dálky, z Výšin u Petrohradu; zblízka však měla ještě dost málo těch pyramidálních a zahrocených rysů, kterými se vyznačují gotické stavby jak vcelku, tak ve svých jednotlivých částech. Ta tři otevřená točitá schodiště podpíraná štíhlými sloupy, z nichž dva stojí po straně a třetí na portálu či u vchodu, však mají v sobě něco odvážného a dobrodružného, což je charakteristické pro gotický stavební sloh. (…) Protože malby vypalované do skla se už nepoužívají, nahrazují nyní do jisté míry barevné tabulky kdysi obvyklá malovaná okna. Gotické pilíře se svými tenkými dlouhými sloupy a žebry kleneb, která se volně vznášejí a pod lucernou se spojují do růžice, charakterizují také zevnitř podivuhodný a svévolný ráz tohoto stavebního slohu. (…) Jakkoli velké náklady si tato stavba vyžádala, neslibuje žádné dlouhé trvání, neboť vně i uvnitř bylo použito dřevo, natřené ovšem v barvě kamene.*“[78] Originalitu stavby minimálně ve středoevropském kontextu potvrdilo její publikování ve velmi populárním vzorníku *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten* v roce 1800 s následujícím popisem*:* „*Zde představujeme vyobrazení gotického chrámu v nádherné zahradě Krásný dvůr v Čechách, patřící hraběti Černínovi. Styl tohoto chrámu předpokládal u architekta (samotného majitele) hlubokou znalost architektury, mechaniky*

78 LORENZOVÁ, Helena. Estetika ve střední Evropě na sklonku 18. století. Časopis Apollo. *Estetika: časopis pro estetiku a teorii umění.* 2001. Praha: Academia, roč. 37, č. 2–3, s. 78. ISSN 0014-1291. Dostupné také z: https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:28041325-89e7-464d-ac79-7dfd334e1abc příloha č. 1.

Gotický chrám v Krásném Dvoře a jeho interiér na kolorovaných litografiích z poloviny 19. století. *UDU AV ČR, inv. č. 0945, 0946, Foto© Zdeněk Matyásko – Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.*

a dynamiky. Výstup po kamenných schodech, které se zdají být téměř zavěšené ve vzduchu, není v žádném případě obtížný, ale soudě podle dojmu, který u mě vyvolaly, mohly u těch, kteří po nich museli sestupovat, vzbudit určitý strach.“[79] Původní funkce rozhledny byla v roce 1847 ještě rozšířena. Na konci toho roku byla do interiéru umístěna socha polního maršála Karla Filipa ze Schwarzenbergu (1771–1820), vítěze nad Napoleonem v bitvě u Lipska. Pavilon se stal památníkem na tuto slavnou osobnost i dobu. Stavba nyní prochází rozsáhlou obnovou, která se snaží zahladit stopy chátrání a také vandalismu z druhé poloviny 20. století. V areálu zahrady se nachází ještě jedna stavba z neogotickými prvky. Jedná se o obytný dům pro personál ve stylu cottage postavený až v polovině 19. století.

Stavby s neogotickou tematikou bylo možné najít také v návštěvnickém programu dvou sentimentálních zahrad založených v 90. letech na Moravě. O tzv. Gotickém domě u Liechtensteinského zámku v **Lednici** se dochovalo pouze minimum zpráv. Tvořil Point de Vue jedné z pohledových os. V legendě k mapě areálu z roku 1799 je popsán také Gotický lovecký zámeček, jinde je uváděno, že se jednalo o Gotický dům, jehož půdorys působí jako kaple.[80] Zanikl krátce po roce 1805.

79 GROHMANN, Johann Gottfried. *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer Von Landgärtern.* Leipzig: Baumgärtner. sv. 37/VIII, 1802.

80 NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století.* Praha: Národní zemědělské muzeum, 2017, ISBN 978-80-86874-91-3, s. 189.

Gotické ruiny v Podzámecké zahradě v Kroměříži. *Joseph Fischer, Arcibiskupství olomoucké, Arcibiskupský zámek Kroměříž, inv. č. B 128 G 18 941.*

V zahradě prvního olomouckého arcibiskupa Antonína Theodora, hraběte Colloredo-Waldsee (biskupem 1777–1811) v **Kroměříži**, vybudované v 90. letech 18. století, se nacházela umělá ruina „dvou tváří". Vstupovalo se do ní otvorem ve fasádě připomínající bortící se antický chrám. Na opačné straně se nad návštěvníky tyčily ruiny gotické kaple. Místo mělo připomínat nemilosrdné plynutí času. Torza vysokých oken s lomenými oblouky byla odstraněna ve 30. letech 19. století. I po přestavbě však stavba působila jako středověká ruina.[81]

Dalšími významnými moravskými staviteli byli Collaltové. Odoardo III. Collalto (1747–1833) nechal upravit jak okolí svého hlavního sídla v **Brtnici**, tak letního sídla v **Uherčicích**. V Brtnici se z tohoto období dochovala brána kombinující klasicistní a středověké prvky. V Uherčicích byla založena krajinářská kompozice, jejíž součástí se v roce 1803 stala i umělá ruina středověkého hradu postavená na okraji skalnatého svahu. Dominantní válcová věž sloužila jako místo výhledu a celou stavbu bylo možné pozorovat z oken nedalekého zámku.[82]

81 JANIŠ, Dalibor, VRLA, Radim. *Stavebně historický průzkum objektu Ruin v Podzámecké zahradě v Kroměříži.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2010. s. 7–10.

82 KONEČNÝ, Michal (ed.). *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800.* Brno: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2015. ISBN 978-80-87231-27-2. s. 87–98.

Hrabě Johann Nepomuk Wengerský (1764–1827) se zasloužil o rozkvět zámecké zahrady v **Bystřici pod Hostýnem.** Na počátku 19. století ji nechal upravit v krajinářském duchu a doplnit řadou staveb typických pro dané období. Nechyběla poustevna, lázně, Tahitský pavilon, Švýcárna, ale také pavilon, který měl funkci klece pro chov ptáků. Byl postaven okolo roku 1810. Na střední část v podobě orientální věže vyzdobené motivy draků navazovaly dvě voliéry. Ty byly konstruované jako soustava vysokých lomených oblouků vyplněných drátěným pletivem. Stavba zanikla, ale dochovalo se jak dobové vyobrazení, tak popisy. Středověké tvarosloví měla také poustevna. Jednalo se o dřevěnou stavbu s doškovou střechou umístěnou na umělém skalnatém výběžku. Z něj vyvěral pramen vtékající do velkého rybníka. Minimálně část stavby byla opatřená vysokými okny s lomeným obloukem. U poustevny se nacházela zahrádka a holubník. V umělé skalce byl vytvořen vnitřní prostor používaný jako sklep. Ten jediný se dochoval do dnešních dnů. Jak dokládá dobové vyobrazení, drobná kaplička s vysokými okny s lomeným obloukem a zvoničkou stála i blízko domku v oboře. [83]

Ve stejném časovém období Kašpar Maria ze Šternberka (1761–1838) založil v okolí novostavby zámku v **Březině u Rokycan** botanickou sbírku a parkovou úpravu, do které začlenil ruiny hradní věže ze 14. století. Zatímco jeho bratr, budovatel zámku, ještě ruinu starého hradu rozebíral a kámen použil na stavbu, pro Kašpara již středověké torzo představovalo hodnotnou součást kompozice zahrady. Okolo roku 1810 torzo stavebně upravil tak, aby v přízemí vznikla větší místnost s kuchyňkou a záchodem. Točité schodiště pak umožnilo výstup na vrchol věže a výhled do okolí.[84]

Velmi zajímavý příklad začlenění ruin starého sídla do krajinářské kompozice byl realizován na počátku 19. století v **Buštěhradě**. Ferdinand III. Toskánský (1769–1824) se rozhodl založit novou zahradu nejen u barokního zámku, ale také u torza předešlého šlechtického obydlí s renesančními i středověkými architektonickými prvky, které se stalo ruinou po vypálení za třicetileté války. Dříve nepotřebná stavba opět používaná jako zdroj stavebního materiálu se nově stala přirozenou dominantou celé kompozice. Plán na zahradní úpravu jejího okolí pochází z roku 1811.[85] V legendě plánu je uvedena také stará věž a chodba na starou věž, což naznačuje, že zde opět mohla být realizována vyhlídka. Dále je zmíněna podzemní chodba s navazující místností (Lusthaus) a ještě další podzemní chodba. Pravděpodobně se mělo jednat o upravená sklepení původní stavby. Není jisté, zda a v jakém rozsahu byl plán realizován. Dnes se na místě zahrady i bývalého sídla nachází zástavba, ale i existence záměru dokazuje výraznou změnu ve vnímání hodnoty staré architektury v ovzduší romantismu.

Také v blízkosti jednoho z venkovských zámečků rodu Kinských ve **Svojkově** se nacházely zbytky středověkého, v tomto případě skalního hradu. Prostor byl upraven tak, aby jím bylo možné bezpečně procházet a sloužil jako vyhlídkové místo v navazující nově založené krajinářské kompozici.

83 DOBEŠOVÁ, Ivana. Krása ztracená v čase. Zámek v Bystřici pod Hostýnem v letech 1805–1935. Magisterská diplomová práce, Univerzita palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021. s. 95–98.

84 NOHÁČOVÁ, A. Proměny hradu Březiny In: *Hláska*. 2001. Roč. 12, č. 3 (2001), s. 46. ISSN 1212-4974.

85 BŘEZÁČKOVÁ, Petra. *Zahrady toskánských velkovévodů mezi Itálií a Čechami 1737–1849.* Praha: Academia, 2025. 351 s. ISBN 978-80-200-3567-7. s. 170–179.

Janův hrad na počátku 19. století. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, F. Runk, Ansicht der Hansenburg, 1864, inv. č. GR 01510.*

Janův hrad v polovině 20. století. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Richard Tilk, Blick auf die Ostseite der Hansenburg im Schlosspark zu Eisgrub, ca 1940, inv. č. FO 629.*

Do podoby gotické ruiny byl přestavěn i zámek v Břeclavi. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, G. Varrone, Ansicht von Schloss Lundenburg, 1864, inv. č. GR 02423.*

K nejvýznamnějším stavebníkům první čtvrtiny 19. století patřil Jan I. Josef (1760–1836) z Liechtensteinu. Vedle klasicistní architektury na svých panstvích prosazoval také neogotiku, a to jak v podobě novostaveb, tak v úpravách originálních středověkých sídel. V prvním desetiletí 19. století pro něj architekt Joseph Hardtmuth (1758–1816) vypracoval projekt na výstavbu letohrádku v podobě středověké hradní zříceniny, přestavbu zámku v Břeclavi a přestavbu zříceniny Nového hradu u Olomučan. Takzvaný **Janův hrad** v parku u zámku Lednice patří k největším a nejpropracovanějším stavbám tohoto typu u nás. Svým jménem měl připomínat památku jedné se slavných osobností rodu Liechtensteinů ze 14. století Jana I. (1358–1398). Byl navržen jako stavba čtvercového půdorysu se čtveřicí nárožních věží. Integroval v sobě jak byt lovčího, tak stáje, psinec i velký „rytířský“ sál, určený převážně ke konání hostin v závěru lovů. Výmalbu v neogotickém stylu doplňoval často několik set let starý originální mobiliář. Stavba probíhala v letech 1807–1810. Ve stejném časovém období probíhala také neogotická přestavba původně renesančního zámku v **Břeclavi**. Ten se nově ocitl na okraji budované Kančí obory. Dostal neogotickou ohradní zeď fasády a nástavby věží imitující bortící se zdivo. věže sloužily jako místa výhledu, zastřešené prostory byly využívány pro ubytování lesnického personálu a jako zázemí při konání lovů.[86] Podobné funkce plnil

86 ŠABATOVÁ, Lenka, LYČKA, Daniel a BORSKÝ, Pavel. *Joseph Hardtmuth: architekt knížat z Liechtensteinu.* Brno: Národní památkový ústav, 2022, 399 s. ISBN 978-80-87967-34-8. s. 164–179, 170–173.

Nový hrad u Olomučan po přestavbě na vedutě z počátku 18. století. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, F. Richter, Ansicht der Ruine Novihrad im Adamstal, 1824, inv. č. GR GR 00911.*

také zmíněný **Nový hrad u Olomučan**, který se stal důležitou pohledovou dominantou nově budovaného Vranovsko-křtinského parkového areálu. V letech 1806–1810 došlo především k výstavbě a nadstavbě tří věží ukončených zdánlivě se rozpadající korunou s cimbuřím.[87] V Rakousku se podobné úpravy dotkly hradů Greifenstein, Johannstein u Sparbachu nebo Veste Liechtenstein.

Úprav v neomanýristických a neogotických formách se na počátku 19. století dočkal také zámek v **Lomnici u Tišnova**. Stavitel František Vašíček (1768–1847) navrhl pro Jana Nepomuka Serényi z Kis-Serény (1776–1854) úpravy fasád a možná také drobnou stavbu pavilonu v nové krajinářské kompozici. Přízemní pavilon s okny završenými lomeným obloukem byl postaven na základech původní středověké bašty a naskýtal se z něj výhled do širokého okolí.[88]

Ve dvacátých letech 19. století se završily snahy dalšího velkého stavitele přelomu 18. a 19. století Jana Rudolfa Chotka (1748–1824). Ovlivnil vzhled zahrad a parků nejen na svých panstvích, ale jako nejvyšší purkrabí království českého se zasadil o zpřístupnění **Královské obory** jako veřejného parku. V této souvislosti se rozhodl již zchátralý tzv. Horní letohrádek v oboře upravit jako letní sídlo místodržících K tomuto účelu vybral neogotický sloh připomínající mimo jiné původ této stavby již v době vlády Jagellonců. Hlavní stavební práce

87 ŠTĚTINA, Jan. Stavební vývoj Nového hradu u Adamova. *Castellologica Bohemica 8*, Praha 2002 s. 339–374.

88 KONEČNÝ, Michal, CENKOVÁ, Pavla. *Lomnice : příroda, historie, osobnosti, památky.* Lomnice, 2007. ISBN 978-80-25490-08-2. 2018-221.

probíhaly v letech 1803–1808, ale další úpravy pokračovaly i v následujících letech. Spolu s letohrádkem byl přestavěn také vedle stojící dům pro zahradnický personál. V roce 1814 byla dokončena nedaleko letohrádku také vstupní brána v neogotickém stylu.[89]

Na úpravě letohrádku Jan Rudolf spolupracoval s dvojicí architektů, kteří následně působili i na jeho panstvích. Byli to Jiří Fischer (1768–1828), který mimo jiné působil jako učitel na Českém královském stavovském polytechnickém ústavu v Praze a zastával funkci c. a k. zemského stavebního ředitele, a jeho žák a později asistent v ateliéru Johann Philipp Joendl (Jendl, Jöndl) (1782–1870). Joendlových služeb využíval také vnuk Jana Rudolfa a jeho nástupce Jindřich Chotek (1802–1864).[90]

Již bylo uvedeno, že Jan Rudolf Chotek postupně vybudoval trojici parkových areálů: park u zámku Veltrusy, tzv. Sidoniin les u Radvančic a areál zámku Kačina u Nových Dvorů. Řada staveb v jejich ideovém programu vznikla přímo dle návrhů hraběte, který ale nikdy nenavštívil Britské ostrovy a své nápady čerpal pravděpodobně především z dobové literatury

Letohrádek v Královské oboře. *Foto Michaela Letá, 2026.*

89 DOBALOVÁ, Sylva. *Demokratizace královské obory, svědectví vizuálních materiálů.* Praha: Artefactum, Nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2025. ISBN 978-80-53018-19-7. s. 8–13.

90 Johann Philipp Joendl (Jendl, Jöndl) (1782–1870) absolvoval studium na Českém královském stavovském polytechnickém ústavu v Praze (1807) a později působil na pozici asistenta v ateliéru svého učitele Jiřího Fischera (1768–1828), s nímž se dostal na panství Jana Rudolfa Chotka. Jeho dalším intenzivním zaměstnavatelem byli Dietrichsteinové, u nichž zastával funkci stavebního ředitele, a pracoval jak v Mikulově, tak v Libochovicích. Jím sepsané knihy byly v druhé polovině 19. století používány jako učebnice pro stavitele a architekty.

a vzorníků a dalších grafických děl. Zatímco v Sidoniině lese vznikla většina staveb v letech 1794–1796, ve Veltrusech a u zámku Kačina stavby přibývaly postupně. Ve Veltrusech k neogotickému mlýnu přibyly v roce 1829 ještě tzv. Jesle – krmelec dle projektu J. P. Joendla. V popise vrchnostenských budov z roku 1865 je uvedeno: „*Kůlna pro divokou zvěř čili kůlna na krmivo v oboře je otevřená, postavená v prostém gotickém slohu, se 14 kulatými sloupy, spočívajícími na kamenných soklech, krytá šindelem…*“[91]

V areálu zámku Kačina zůstala výše uvedená ruinózní stavba Libuše se svou neogotickou architekturou osamocena, přestože byla plánována a i vyprojektována řada dalších. Po smrti hraběte v roce 1824 byla většina prací pro nedostatek finančních prostředků zastavena. Realizován nebyl Joendlův návrh dřevěného přístřešku pro lodě *(Schiffschupen)* na Mikulášském rybníku z roku 1822. Měl poskytnout prostor pro zakotvení až tří lodí. Stavbu měly zdobit fiály, lomené oblouky s jeptiškami a další neogotické architektonické prvky. Stejný osud čekal také plán dřevěného obloukového mostu se zábradlím v gotickém tvarosloví nebo bažantnice od stejného autora.[92]

Jan Rudolf také plánoval vybudovat na vyvýšenině nad vesnicí Bernardov umělou zříceninu. „*Zamýšlenou stavbu měla tvořit vysoká kamenná věž doplněná jednoduchým obydlím hajného s doškovou střechou. Horní patro věže bylo vyhrazeno pro jídelnu a ložnici v ‚gotickém stylu‘. Interiér jídelny měly zdobit busty nebo malované podobizny ‚slavných Čechů‘, popřípadě obrazy inspirované českými dějinami. Při výzdobě místnosti se počítalo i s využitím historických zbraní.*“[93]

Torzo věže dominuje také architektuře drobné umělé hradní zříceniny postavené v areálu moravského zámku **Milotice** pravděpodobně v první čtvrtině 19. století. Dle indikační skici z roku 1824 ji původně obklopovala vodní plocha. Zřícenina byla postavena z cihel a v jejím interiéru se uplatnila také struska.[94]

V roce 1802 došlo v důsledku napoleonských válek k sekularizaci pasovského církevního knížectví a sesazený tehdejší biskup Leopold Linhart Thun-Hohenstein (1748–1826) se vrátil ke své rodině do Čech. Nejprve bydlel převážně v pražském paláci. V roce 1817 si za městem zakoupil usedlost zvanou **Cibulka** a využíval ji jako oblíbené letní útočiště. Při úpravách budov a jejich okolí se uplatnil jeho zájem o vědu a umění. Vytvořil park plný rozličných scenérií inspirovaný významnými realizacemi své doby.

Neogotické inspirace zde byly uplatněny v objektu poustevny, která svým průčelím vsazeným do bortícího se zdiva připomínala zbytky gotického interiéru. Dvě okna a dveře vrcholí lomenými oblouky a nad nimi se nacházejí ještě zbytky konzol i žebrové klenby. Přímým vzorem pro toto průčelí se stala část umělé zříceniny hradu v Anglické zahradě v Meiningenu v Durynsku od architekta Johanna Andrease Schaubacha (1766–1844) z roku 1793.[95]

91 Národní archiv v Praze, fond Fideikomisní spisy, karton 1231 Chotkové Ostrov, 1865.

92 VLČEK, 2013, s. 122–138.

93 Projekt REGENERACE_ZÁMECKÉHO_PARKU, příloha 6. soupis stavebních objektů *(SoA Praha, Rodinný archiv Chotků, inv. č. 1793, k. č. 115).*

94 Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, stabilní katastr z roku 1824.

95 Popis zahrady https://meiningen.de/so-ist-meiningen/sehenswertes-tipps/englischer-garten. Velmi podobné průčelí lze najít na skalní kapli v tzv. Modlivém dole u Svojkova. Vytvořil jej v roce 1836 sochař Antonín Wagner ze Sloupu. Je pravděpodobné, že mu byla inspirací právě poustevna v Cibulce.

V interiéru poustevny na Cibulce se měla nacházet dřevěná loutka žehnajícího poustevníka, který se dával do pohybu při spuštění mechanismu instalovaného v podlaze. Jiné zprávy hovoří o dvou loutkách poustevníků. Druhá měla představovat poustevníka umírajícího na loži v poustevně. Obě měly být vyřezány Václavem Nedomou okolo roku 1820. K vybavení

Poustevna v pražské usedlosti Cibulka. *UDU AV ČR, inv. č. 16464, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Skalní kaple Panny Marie Lourdské v Modlivém dole. *UDU AV ČR, inv. č. 8894, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Umělá zřícenina hradu v Anglické zahradě v Meiningenu v Durynsku. *Villa Lorenz [online].[cit. 1. 6. 2026]. Dostupné z: https://www.villa-lorenz.de/Bilder2/Bild_02_L.JPG*

poustevny patřil také zvonek a nápis nade dveřmi – vše je pomíjivé *(Alles ist Übergang).*[96]

Přímou předlohu lze najít také pro objekt vyhlídkové věže. Ta byla umístěna na nejvyšším místě areálu. Nejednalo se pouze o samostatnou věž, ale celý neogotický rytířský okrsek, který v sobě zahrnoval symbolickou bránu, respektive její torzo s lomeným obloukem, věž koncipovanou jako vyhlídkové místo a neogotický pavilon, který původně pravděpodobně sloužil jako obydlí hlídače. Ve spodní části věže měla být opět umístěna mechanická loutka, tentokrát rytíře, oděná v brnění. V patře bylo možné navštívit místnost vyzdobenou nástěnnými gotizujícími malbami a dekoracemi. Na střeše se nacházela vyhlídková plošina lemovaná cimbuřím. Zmíněnou předlohou byla věž, respektive Rytířský hrad (Ritterburg) postavený v parku Machern u Lipska podle návrhu Ephraima Wolfganga Glasewalda (1753–1817) v 90. letech 18. století. Jeho vyobrazení bylo publikováno v *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern*[97] a z roku 1799 pochází popis místa od jednoho z návštěvníků.[98] Tento popis končí konstatováním, které pojmenovává důvody, proč se stavby s rytířskou tematikou staly na přelomu 18. a 19. století tak populární: „*Nakonec se nám nechce opustit místo, které v nás tak živě vyvolává vzpomínky na dávné časy a které naplnilo naši představivost půvabnými obrazy drsného, ale poctivého rytířského věku, s nímž naše století tvoří tak obrovský kontrast.*“[99]

Poslední stavbou, která v areálu parku u usedlosti Cibulka připomíná dobu středověku, je drobný objekt chráníci studánku. Dnes se nachází nedaleko železničního náspu. Leopold Linhart Thun-Hohenstein zemřel již v roce 1826 ještě před dokončením všech zamýšlených prací v parku. Jeho rodina o areál neměla velký zájem a pronajímala usedlost jako „letní byt“ a později areál prodala. I proto zde nebyly realizovány významnější úpravy staveb v parku a vše se dochovalo a může být obnovováno v původním duchu.

Rytířský hrad v Machernu na dobové rytině. *Převzato z: GROHMANN, Johann Gottfried. Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer Von Landgärtern. Leipzig: Baumgärtner, 1802, Cahier 39, plate 7.*

Rytířský okrsek u pražské usedlosti Cibulka. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

96 KOMEDOVÁ, Šárka. *Košířská usedlost Cibulka v době působení Leopolda Linharta hraběte Thuna.* Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. s. 23.

97 GROHMANN, Johann Gottfried. *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer Von Landgärtern*. Leipzig: Baumgärtner, 1802, Cahier 39, plate 7.

98 *„Světlo dopadá na protější zeď, na níž lze spatřit rytíře vytesaného z kamene a namalovaného podle živého vzoru. Jeho přilba leží vedle něj. Naše představivost nám ho vykresluje, jako by děkoval Bohu za vybojované vítězství po návratu z rytířského tažení… S mrazením v zádech jsme prošli kolem modlícího se rytíře temnou chodbou, která se jemně vine a je střídmě osvětlena slabým světlem shora. I zde jsou stěny z lomového kamene a spáry porostlé mechem;… Ve druhém patře se nachází rytířský sál, jehož tři spojená okna s lomenými oblouky obsahují krásné vitráže. Strop zdobí malba, která znázorňuje rytíře sv. Jiřího, jak bojuje s drakem. Na stěnách jsou vyobrazeni dva ozbrojení rytíři, stejně jako nad dveřmi jeden rytíř, před nímž klečí další poražený rytíř, namalovaný v odstínech šedé; na jedné stěně vedle vchodu je v mělkém výklenku zavěšena kompletní zbroj se všemi ochrannými prvky a zbraněmi. Židle v sále a velký dubový stůl jsou v duchu starého německého vkusu… Odtud se již nabízí širší výhled, který se však ještě znásobí, vystoupíme-li na plošinu, k níž vede dřevěné, avšak velmi pohodlné schodiště. Jako krásný obraz se před našima očima rozprostírají okolní krajiny.“*

99 GLASEWALD, E. W. *Beschreibung des Gartens zu Machern*. Berlin: Johann Friedrich Unger, 1799. s. 55–62.

Neogotická věž v pražské usedlosti Cibulka. *UDU AV ČR, inv. č. 16478, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Symbolická brána v pražské usedlosti Cibulka. *UDU AV ČR, inv. č. 16473, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Zajímavé areály se středověkou tematikou zakládali nejen šlechtici, ale také úspěšní podnikatelé, kteří se mohli cítit jako rytíři nové doby. Patřil k nim také František Zachariáš Römisch (1757–1832), který byl za své podnikatelské úspěchy i řadu filantropických počinů v roce 1823 nobilitován. Již v roce 1803 koupil panství **Malá Skála**, na němž se nacházely ruiny Vranovského skalního hradu z 15. století. V jeho okolí se rozhodl vybudovat tzv. Pantheon – soubor pomníků zasazený do krajiny pískovcových skal připomínající především důležité historické osobnosti i události. Projevil se zde jako národní patriot prezentující romantické pojetí historie národa. Využil k tomu antické a středověké vzory. V celém areálu Pantheonu se nacházely poučné nápisy a básně v němčině vytvořené s pomocí starých tvarů písmen. Vlastní vstup byl pojat jako gotická branka vklíněná mezi dva skalní masivy. Zdaleka viditelnou dominantou celého areálu se stal letohrádek postavený v neogotickém slohu a skalnatém ostrohu nad řekou, snad v místě původního středověkého hrádku. Svou architekturou připomínal spíše sakrální objekt středověké kaple. Stavba byla dokončena v roce 1826. Nad vstupními dveřmi byl umístěn erb nobilitovaného stavebníka. V přízemí stavby se nacházela vyobrazení čtrnácti světců: sv. Benedikt, sv. Josef, sv. Volfgang, sv. Vojtěch, sv. Kosmas, sv. Damián, sv. Cyril, sv. Metoděj, sv. Vít, sv. Prokop, sv. Jan Nepomucký, sv. Ivan, sv. Ludmila a sv. Václav. V patře pak bylo možné zhlédnout fresky hradů Karlštejn či Laxenburg a 16 portrétů významných panovníků českých zemí z řad Přemyslovců, Lucemburků i Habsburků a významné osobnosti národa jako Karel Škréta, Václav Antonín z Kounic, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, Ferdinand Maxmilián Brokoff, Jaroslav ze Šternberka, Jan I. z Lichtenštejna, ale i Aeneas Silvius Piccolomini. Lze zde najít odkazy na tehdy populární literární falsum Rukopis královédvorský. Mezi vybavení interiéru patřily busty Františka I. a manželky Karolíny Augusty Bavorské a vitríny se středověkými artefakty a jejich napodobeninami – kusy mečů, drátěné košile, pečetidla, části postrojů apod.[100] Römisch věnoval velké úsilí bezpečnému zpřístupnění Pantheonu veřejnosti. Ve své závěti projevil přání, aby panství nebylo prodáno a určil částku 1000 zlatých na údržbu nápisů a pomníků v Pantheonu. Celý areál se stal vyhledávaným turistickým cílem a bylo vydáno několik dobových průvodců. V textu z roku 1828 je uvedeno: „*Skví se nová věžní stavba nad první zříceninou. Je vyvedena v jasném gotickém slohu. Zbytky prastaré budovy prozrazují dle úsudku znalců maurský stavební styl. Dvířky ve zřícenině vystupujeme na balkon, který z výše temene strmě se svažující skály svobodně a směle vyhlíží do nepopsatelně půvabné jižní části jizerského údolí… Stojí zde změť trosek i krásný zámek… Proti sobě zde bojují zkáza a nový život a v návštěvníkovi vyvolávají rozmanité pocity…*“[101]

Velmi pozoruhodnou měšťanskou zahradu založil ve 20. a 30. letech 19. století knihtiskař Alois Josef Landfras (1797–1875) u svého domu **v Jindřichově Hradci**. Na poměrně malé ploše 0,27 ha bylo možné obdivovat antický chrám, gotický pavilon, poustevnu, umělou zříceninu s vřetenovým schodištěm apod. Terasové uspořádání umožnilo vytvořit řadu specifických zákoutí. Autorem vily i drobné architektury v zahradě byl stavitel Josef Schaffer (1752–1838) za výrazného přispění majitele. Areál vily byl dokončen v roce 1839. Na první terase výškově navazující na obytný dům byla zřízena dráha pro hru v kuželky, která byla zakončena tzv. Gotickým pavilonem. Měl okna a dveře završené lomeným obloukem s kružbou. Barevnost a další prvky fasády ale odkazovaly spíše na architekturu Blízkého východu. V interiéru se nacházela dřevěná imitace gotické klenby s iluzorními příporami, dominantní barvou vnitřní výmalby

Gotický pavilon v zahradě Landfrasovy vily. *Převzato z: NAUMAN, Pavel, Dušan RIEDL a Zdeněk DOKOUPIL. Historické zahrady v Čechách a na Moravě. Praha: Nakl. čs. výtvarných umělců, 1957. obr. 131.*

100 MOJSL, Antonín. *Vnitřní Pantheon na Maloskalském hradě Vranov.* Praha, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. s. 43–45.

101 EFFENBERGER, Franz Ferdinand. *Skalní Pantheon a přírodní park na panství Malá Skála v Čechách „1828“.* Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0608-4. s. 128–131

se stala modrá a bílá. Do výšky cca 60 cm se na stěně nacházela výmalba imitující mramor. Zdeněk Wirth popsal interiér letohrádku v roce 1911 takto: *„letohrádek v nejnižším koutě zahrady, s prostylem a uvnitř s imitací gotické klenby vladislavské, sladěný barevně ve stěnách i nábytku na modř a běl…“*[102] Mobiliář pavilonu se skládal z osmibokého stolu, čtyř židlí s bílým a zlatým lakem, dvou podstavců na květiny a závěsného lustru na osm svíček. V areálu zahrady byla postavena také umělá ruina v podobě fragmentu věže a středověkých hradeb s cimbuřím. Celý areál lze označit za unikátní jak vzhledem ke společenskému prostředí vzniku, tak množstvím architektur použitých na malé ploše zahrady i její pestrosti.[103]

Jednotlivé drobnější stavby s neogotickým tvaroslovím se v tomto období objevují i v dalších zahradních areálech. Nově byla upravena např. zahrada v severní části areálu **Sázavského kláštera**, který byl v roce 1785 zrušen výnosem Josefa II. Jeho novým majitelem se stal v roce 1809 Vilém Tiegel z Lindenkronu (†1827), který nechal budovy upravit ke světskému bydlení. V zahradě nechal postavit přízemní rohový pavilon přiléhající k budově fary. Šest vysokých oken ukončovaly lomené oblouky s kružbou.

Funkci oranžerie plnila stavba jednoduchého obdélného půdorysu umístěná na okraji travnaté plochy s jezírkem v parku pod zámkem **Jezeří**. Stavba postavená v druhé polovině 30. let 19. století byla prosvětlena velkými okny zakončenými lomeným obloukem a neogotické tvarosloví se uplatnilo také ve vnitřním členění jednotlivých skleněných výplní.[104]

Oranžerie pod zámkem Jezeří, C. Croll, 1842. *Převzato z: KOUKAL. Pavel. Státní zámek Jezeří. Ústí nad Labem: NPÚ OÚP v Ústí nad Labem, 2005. ISBN 80-85036-21-5. s. 32.*

102 WIRTH, Zdeněk., Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci, *Umělecký měsíčník I*, 1911, č. 1. s. 14.

103 SLOUKOVÁ, Kristýna. *Tiskárna a vila Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci.* Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta. 2003. s. 34–35.

104 KOUKAL. Pavel. *Státní zámek Jezeří.* Ústí nad Labem: NPÚ OÚP v Ústí nad Labem, 2005. ISBN 80-85036-21-5. s. 26–28.

V roce 1794 se hlavním rodovým sídlem rodu Metternich-Winneburg stal zámek **Kynžvart** v západních Čechách. Jeho nejvýznamnější osobnost císařský diplomat a pozdější kancléř Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže z Metternich-Winneburgu, (1773–1859) začal od 20. let 19. století s jeho radikální přestavbou, aby mohlo důstojně sloužit jak k příjemnému pobytu, tak pro přijímání vzácných hostů v rámci diplomatických jednání. Proběhla přestavba zámku, hospodářských budov i úprava okolní krajiny ve velkorysý park. Architekturu v jednotném neoklasicistním stylu navrhoval Pietro di Nobile (1774–1854), jednou z mála výjimek se stala kaple postavená na tzv. Májovém vrchu.[105]

Uprostřed skupiny balvanů a skalních výchozů obklopených smíšeným lesem stál původně kříž s korpusem Krista a klekátkem vyhledávaný poutníky. Pravděpodobně v roce 1835 byl kříž opatřen stříškou ve tvaru gotického oblouku s fiálami. Stejné tvarosloví dostal také přístřešek chránící klekátko a později lavice pro věřící. Navrhl ji také P. Nobile. Důvodů, proč nová kaple sv. Kříže byla postavena v neogotickém, a ne v klasicistním slohu, mohlo být hned několik. Pro sakrální stavby se v té době neogotika běžně používala. Neogotika byla také oblíbeným slohem císaře Františka I., k uctění jehož památky měla mimo jiné kaple sloužit. Podíl na jejím konečném vzhledu mohl mít také Johann Michael Sebastian Riedl

Kaple sv. Kříže v době návštěvy císaře Ferdinanda I. na Kynžvartě v roce 1835.
Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Kynžvart, inv. č. KY 06011.

105 PETRASOVÁ, Taťána. *Pietro Nobile v Čechách.* Praha: Ústav dějin umění, 2019. ISBN 978-80-88283-26-3. s. 76.

Pohled z parku na zříceninu hradu Kynžvart. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Kynžvart, inv. č. KY 16074.*

(1762/1763–1850), osobnost s významným podílem na vzniku a podobě císařského zámeckého parku Laxenburg nedaleko Vídně, který se s velkou pravděpodobností podílel na ideovém návrhu parku. Tato kaple byla prvním místem, které měli při své návštěvě Kynžvartu 12. září 1835 v parku obdivovat císař Ferdinand I. (1793–1875) s manželkou. Zachytila je při tom dobová rytina. Kníže Metternich novou úpravu v okolí kříže popsal takto: *„Toto místo získalo úpravou jinou atmosféru: ztratilo divokou malebnost, ale získalo na vznešenosti a gotický charakter.“*[106]

Kynžvartský park ve své kompozici pracoval také s tzv. vypůjčenými scenériemi. Nejdůležitější se stala zřícenina hradu Kynžvart na Zámeckém vrchu. Hrad byl postaven v polovině 13. století. Za třicetileté války byl několikrát dobyt a rozbořen. V polovině 19. století z něho zůstalo zachováno torzo věže a část zdiva paláce. Patřil stále Metternichům a jeho nejbližší okolí bylo udržováno bez většího množství vzrostlých stromů, aby mohla jeho silueta vyniknout. Sám o sobě se stal v 19. století důležitým turistickým cílem. Jako připomínka dějinných událostí, starobylosti rodu majitelů, ale i jako místo vyvolávající romantické představy nebo též smutek z nezadržitelně plynoucího času se zřícenina pohledově uplatňovala hned z několika míst parku, např. z Krásného Lesa (dnes Mariino údolí), od císařského památníku nebo z cesty do Lázní Kynžvart.

106 METTERNICH, Richard. *Aus Metternich's nachgelassenen Papieren*, Band 6, Wien: 1883 W. Braumüller. s. 54–55.

Umělá zřícenina v západočeských Nalžovech. *Foto Lenka Křesadlová, 2025.*

Příslušníci katolického rodu Taaffe stejně jako jiní souvěrci opouštěli rodné Irsko a hledali obživu v konfesně spřízněných zemích na kontinentu. Sir Theobald Taaffe byl pověřen vyhnaným anglickým králem Karlem II., aby hájil jeho zájmy u vídeňského dvora. Jeho potomci se tam následně uplatnili jako schopní vojáci, diplomaté i úředníci. Jejich celý šlechtický titul zněl: hrabě z Carlingfordu, vikomt z Corren a baron z Ballymote. Ballymote bylo rodové sídlo z 13. století v hrabství Sligo. V roce 1769 koupila hrabata Taaffe západočeské **Nalžovy**. Ludwig Taaffe (1791–1855) nechal krajinářsky upravit nejen zahradu u zámku, ale také nedaleký les Prašivice. Jeho dominantou se stala umělá hradní zřícenina nazvaná Ballymote. Byla postavena pravděpodobně ve 40. letech 19. století a reálně se jednalo o kamennou zeď přibližně v půdorysu písmene L, která propojovala trojici okrouhlých věží a jednu věž obdélného půdorysu. Jedna z okrouhlých věží, opatřená cimbuřím a zastřešená, měla vestavěné schodiště a mohla sloužit jako vyhlídka. Zeď byla dále prolomena obloukem brány. V případě, že okolo stavby nerostly vysoké stromy, mohlo ji panstvo pozorovat z oken zámku. Nedaleko zříceniny se nacházel ještě zděný pavilon s okny a vstupem završeným lomeným obloukem. Není bohužel známo, kdy byl postaven, úpravy areálu probíhaly postupně celou druhou polovinu 19. století. Ludwig Taaffe nechal podobně stavebně upravit také zříceninu tvrze Zavlekov, která dodnes tvoří dominantu okolní krajiny.[107]

107 TUMA, David, ZELINKOVÁ Veronika. Průzkum zanikajícího lesoparku Prašivice u Nalžovských Hor. *Památky západních Čech č. 1.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni. 2011. s. 62–76. ISBN 978-80-85035-06-3.

Antonín Veith (1793–1854) z rodiny nově nobilitovaných podnikatelů se rozhodl vybudovat na místě původní tvrze v **Tupadlech** na Mělnicku areál oslavující významné osobnosti z českých dějin. O koncepci a náplni „Slavína“ diskutoval s řadou vážených osobností tehdejší kultury a obrozeneckého hnutí, jako byl František Palacký, František Matouš Klácel, Václav Hanka nebo František Ladislav Rieger. Roku 1840 byla zahájena stavba zámku, kterou ve středověkém maurském stylu navrhl architekt Wilhelm Gail (1804–1890). Měla jí dominovat čtveřice vysokých kamenných věží. Začalo se také s odléváním 24 bronzových plastik zpodobňujících významné historické osobnosti. Finanční potíže a smrt mecenáše v roce 1853 stavbu zastavily. Dokončena byla budova zámku a jediná věž, která sloužila jako turistická rozhledna. Osm bronzových soch bylo věnováno Národnímu muzeu.[108]

Když na počátku 19. století získali zámek **Lysice** Dubští z Třebomyslic, rozhodli se nejen k přestavbě vlastního sídla, ale také k úpravě zahrady a přilehlé obory. V areálu obory vyrostlo v první polovině 19. století několik staveb zachycených na fotografiích z druhé poloviny 19. století. Lázně v podobě domku obloženého smrkovou kůrou prosvětlovala okna ukončená lomeným obloukem. Velká střelnice se skládala z kamenné zdi s okrouhlým bastionem, za níž byla postavena konstrukce pravděpodobně potažená plátnem, na které byl nakreslen středověký hrad. V oboře se dále nacházela drobná umělá hradní zřícenina nazývaná Fratenstein. Všechny tyto stavby později zanikly.

Jedním z největších stavebníků, které oslovila okolo poloviny 19. století neogotika, byl kníže Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu (1799–1888). Svou první cestu do Anglie podnikl v roce 1825 a kromě průmyslu se též zajímal o architekturu budov a zahrad. Druhou cestu za doprovodu své manželky Eleonory ze Schwarzenbergu (1812–1873) roz. z Liechtensteinu a ředitele stavebního úřadu Wilhelma Nevenhorsta (*1808) absolvoval v roce 1838.

Již o rok dříve začaly práce na přeměně sentimentální zahrady u zámku **Červený Dvůr** v „moderní“ krajinářský park. Řídil je Carl Ritter, lobkovický knížecí stavební rada a zahradní inspektor. Kromě rozšíření plochy a změny trasování cestní sítě se zde uplatnila řada nových staveb. V neogotickém stylu byla dvorním stavitelem Damasiem Deworezkym (1816–1891) vyprojektována ptáčnice nazývaná Bažantnice. Tříkřídlá přízemní budova postavená v letech 1840–1841 v jednom křídle nabízela prostory pro chov zlatých a stříbrných bažantů, cizokrajných kachen i dalšího okrasného ptactva a komoru na zimování labutí. V protějším křídle se nacházel byt pro obslužný personál a prostřední spojovací křídlo bylo vybaveno jako salon vyzdobený v 60. letech 19. století výmalbou napodobující dřevěné táflování s gotickými motivy. Neogotické tvarosloví se uplatnilo také v okenních i dveřních výplních stavby.

Již ryze neogotický charakter měl objekt pohřební kaple postavený v roce 1841 v severovýchodní části parku. Návrh na kapli sv. Kříže vytvořil knížecí stavební rada Franz Beer (1804–1861). Byl do ní pohřben Walter (1839–1841), předčasně zemřelý syn Eleonory ze Schwarzenbergu. Později byly jeho ostatky přeneseny do Třeboně viz dále. Prázdná hrobka v roce 1965 zanikla, na jejím místě je nyní postaven kříž. Krátce po roce 1844 se stavební úpravy dle projektu D. Deworezkého dotkly také domu hlídače parku, který získal podobu anglické cottage. Na zděné přízemní stavbě se staly dominantními především vysoké

108 VRÁNOVÁ, Veronika. *Oázy v srdci Evropy. Orientalismus v české architektuře 19. století.* Diplomová práce, Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta. 2016. s. 51–54.

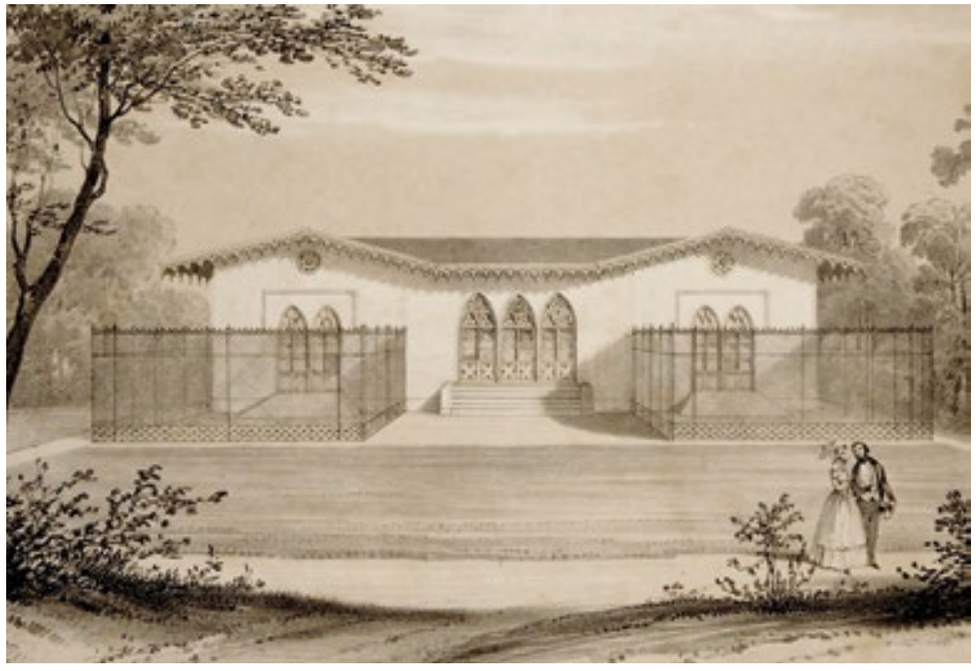

***Ptáčnice v Červeném Dvoře**. Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní zámek Český Krumlov, inv. č. CK-KN3898.*

komínové hlavice. Neogoticky byla přestavěna také bývalá zámecká pekárna před vstupem do parku. Za originální lze označit stavbu tzv. Velkého kůrového pavilonu z roku 1849. Objekt rustikálního charakteru byl konstruován převážně z neodkorněných dubových kmenů a větví vytvářejících na fasádě motiv křížové klenby. Neobvyklý tvar střechy kryté došky propůjčoval stavbě exotické vzezření. Stavba zanikla v druhé polovině 20. století. Poslední stavbou připomínající dobu středověku, která doplnila kompozici nového parku v Červeném Dvoře, byla neogotická boží muka (Mariánský sloup) z roku 1856.[109]

109 CICHROVÁ, Kateřina, ed. *Proměny zámku a parku Červený Dvůr*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, 2017, ISBN 978-80-87890-27-1. s. 120–136.

***Návrh cottage pro park v Červeném Dvoře.** Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní zámek Český Krumlov, inv. č. CK-KN4630.*

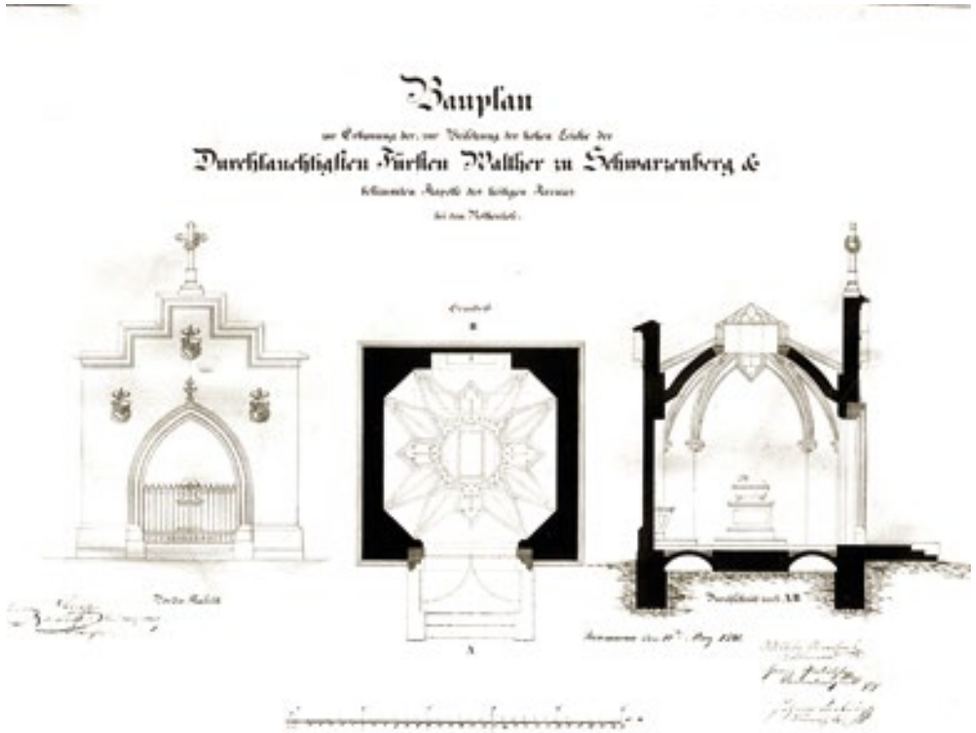

Plán Walterovy hrobky v Červeném Dvoře, 1878. *SOA Třeboň, odd. Č. Krumlov, Vs Č. Krumlov, sign. IA B No. 523 a.*

Nejrozsáhlejším stavebním podnikem této generace Schwarzenbergů byla přestavba zámku **Hluboká** v neogotickém stylu probíhající od roku 1840. Po zboření hospodářských objektů v předzámčí zde byla vybudována mohutná terasa ukončená cimbuřím a na ní založena zahradní úprava. Prostoru dominovaly dvě stavby: zimní jízdárna vybudovaná v letech 1844–1848 dle projektu Franze Beera a především zimní zahrada, která jízdárnu propojovala se zámeckou budovou. Její litinovou konstrukci s neogotickými prvky jako stylizované fiály, kružby a kraby pravděpodobně navrhl D. Deworezky. Byla postavena v letech 1853–1854 a lze ji prohlásit za unikátní i v evropském kontextu. Neogotické tvarosloví získaly i drobné vodní a další zahradní prvky včetně objektu vodojemu na blízkém návrší. Intenzivně bylo kultivováno nejen bezprostřední okolí zámku, ale také krajina. V tzv. Staré oboře byla dle Deworezkého plánů z roku 1844 postavena přízemní lovecká chata v podobě neogotické cottage.[110]

Rod Schwarzenbergů se v roce 1802 oficiálně rozdělil na dvě větve – krumlovsko-hlubockou a orlickou. Původně se společná rodová hrobka nacházela v kostele sv. Jiljí v Třeboni. Novou hrobku si vybudovala nejdříve orlická větev. Pro její umístění byl vybrán prostor na rozlehlé louce v parku u zámku **Orlík**. Hrobka na půdorysu kříže, jejíž neogotickou

110 KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla v českých zemích.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-332-7. s. 291–339.

Zimní zahrada zámku Hluboká v druhé polovině 19. století. *UDU AV ČR, inv. č. 22646, Foto© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Zimní zahrada zámku Hluboká. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Oranžerie u zámku Orlík na dobové pohlednici z počátku 20. století. *Osobní archiv autorky.*

architekturu navrhl v roce 1860 inženýr Antonín Šiman, byla vysvěcena 15. října 1864. Současně vznikl nedaleko také dům pro strážce hrobky, který zároveň zastával funkci lesního. I v architektuře této stavby se uplatnilo několik neogotických prvků.[111]

Hlavní větev rodu přistoupila k výstavbě hrobky o deset let později v roce 1874. V tomto případě bylo vybráno místo na břehu rybníka Svět u **Třeboně**, což kladlo vysoké nároky na konstrukci i použitý stavební materiál. Vznikla centrála osmibokého půdorysu zastřešená kopulí dle projektu architekta Friedricha von Schmidta (1825–1891) a D. Deworezkého. Nad vlastní pohřební kryptu byla umístěna kaple Božského Vykupitele. Hrobku vysvětil, stejně jako na Orlíku, pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg dne 29. července 1877. Okolo hrobky byla od roku 1875 zakládána krajinářská kompozice dle projektu knížecího zahradníka Rudolfa Wáchy (1825–1899), jejíž součástí se stal i strážní domek později upravený na faru také s neogotickými prvky.[112]

Stavba hrobky v parku u zámku Orlík se stala součástí krajinných úprav v širším okolí tohoto sídla v druhé polovině 19. století. Jejich iniciátorkou byla především manželka majitele Wilhelmina ze Schwarzenbergu (1833–1910), vznikla řada mostů, drobných odpočívadel zastavení a vyhlídkových míst. Neogotické tvarosloví bylo použito v 60. letech při vnitřním členění zasklených ploch nové oranžerie, která se stala dílčí kompoziční částí parku

111 PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek a kol. *Zahrady a parky Jižních Čech.* Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2004. ISBN 80-902910-6-5. s. 195–199.

112 KUTHAN, 2014. s. 330–331.

s rybníkem. Z roku 1877 se dochovaly plány na vybudování pavilonu na „Wilhelminenhöhe“, tedy Vilemínině vyhlídce nebo také lidově na Vilemínce. Zmíněný plán zachycuje neogotickou stavbu s věžičkou. Realizován však byl jednodušší rustikální pavilon, jak dokládají dobové fotografie.[113]

František Arnošt Harrach (1799–1884) zdědil jak majetek svého otce, tak bezdětného strýce. Získal tím solidní finanční základnu pro své velkorysé budovatelské plány. Harrachovská panství rozšířil do východních, jižních i západních Čech. Zásadní byl nákup panství Sadová v roce 1829. Na jeho území se František rozhodl vybudovat zcela nové rodové sídlo dle aktuálních anglických vzorů. František Anglii osobně navštívil a při jeho první cestě jej doprovázel přítel Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu. Při výstavbě nového zámeckého sídla nazvaného **Hrádek u Nechanic** využil služby anglického architekta Edwarda Bucktona Lamba (1805–1869). Základní kámen byl položen v roce 1841 a práce byly ukončeny roku 1857. První stavbou byl shodou okolností zahradní domek, následovaly další hospodářské budovy včetně věže vodojemu, hradby a bran. V roce 1844 začal být budován krajinářský park o rozloze 29 ha. Kromě vrátnic v neogotickém stylu a domku pro děti se zahrádkou postrádal park další drobnou zahradní architekturu.[114]

Rod Silva-Tarouca s portugalskými kořeny koupil v roce 1768 panství a zámek **Čechy pod Kosířem**. Využívat k bydlení jej však rodina začala až v 19. století a hrabě Ervín Vilém Silva Tarouca (1816–1846) je nechal přestavět v letech 1839–1843 v klasicistním stylu. Zároveň byla upravována také zahrada, jejíž dominantou se stala samostatně stojící věž neogotického tvarosloví. Jednalo se o osmibokou 15 m vysokou stavbu z cihlového neomítaného zdiva. Byla nazývána jako Vlajková, později Cihlová. Vrcholový ochoz zdůrazněný osmi nárožními pilířky byl přístupný pomocí točitého schodiště s 60 schody. Cestu k ní lemovala alej. Malíř Josef Mánes (1820–1871) použil vyobrazení této věže na dopisním papíru pro hraběnku Leopoldinu Silva-Tarouca z roku 1849 a jako ústřední motiv na titulním listu knihy návštěv na zámku v Čechách pod Kosířem z roku 1850. Právě on pravděpodobně doporučil svého přítele Ignáce

Kresba zahrady v Čechách pod Kosířem s tzv. Cihlovou věží, 1857. *Převzato z: Deník hraběnky Gizely, sbírka zámku Čechy pod Kosířem.*

113 PAVLÁTOVÁ, 2004, s. 195–199.

114 POCHE, Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 1, A-J. Praha, Academia, 1977, s. 463.

Vojtěcha Ullmana (1822–1897), když hrabě August Alexandr Silva-Tarouca hledal architekta na projekt nové zámecké oranžerie. Byla dokončena v roce 1853. Ullman pojednal v neogotickém slohu centrální portál s dvojicí erbů a rostlinným ornamentem navrženým Mánesem.[115]

Samostatně stojící věž s neogotickými prvky se nacházela také v černínské oboře v Chudenicích. V letech 1722–1725 nechal František Josef Černín z Chudenic (1697–1733) postavit na vrchu Žďár nedaleko **Chudenic** velký poutní barokní kostel sv. Wolfganga podle návrhu architekta Maxmiliána Kaňky. Po roce 1785 byl kostel uzavřen, dvě desetiletí chátral a v roce 1810 došlo k jeho zboření. Zachována zůstala pouze věž. Bylo rozhodnuto věž upravit do podoby vyhlídkového místa. Byla zvýšena na 45 m a opatřena dřevěným neogotickým ochozem. Práce skončily v roce 1845.[116] Ve 40. letech 19. století hrabě Evžen I. Karel Černín (1796–1868) prováděl úpravy také v okolí zámku v **Petrohradě**. Nechal odkrýt a archeologicky prozkoumat zbytky hradu Petršpurk ze 14. století, který byl součástí krajinářského parku. Na místě bývalého hradního paláce byla následně v 50. letech vystavěna umělá zřícenina jako místo výhledu. Dobová zpráva to popisuje takto *„otevřel (hrabě Evžen) veškeré krásy, které v zříceninách byly skryty a nechal zříditi také příjemné a pohodlné schůdky vzhůru a učinil tak tento divoromantický horský hřbet přístupným“*.[117]

Věž Jakobínka v areálu hradu Rožmberk. *UDU AV ČR, inv. č. 000034© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Jiří František August Buquoy (1781–1851) zdědil v roce 1803 po svém strýci panství v jižních Čechách Rožmberk a Nové Hrady. Sňatkem s Marií Gabrielou *z* Rottenhanu (1784–1863) přibyl do tohoto portfolia ještě Červený Hrádek u Jirkova a roku 1839 Horní Hrad v západních Čechách. Na všech těchto panstvích manželé realizovali neogotické přestavby sídel nebo úpravy zahrad, parků a širší krajiny s využitím neogotické architektury. Na počiny svých rodičů plynule navázal i Jiří Jindřich Buquoy (1814–1882), mimo jiné milovník starého umění, architektury, amatérský architekt a umělecký mecenáš.

Hrad **Rožmberk** byl přestavěn v rodové muzeum a v horní části jeho areálu bylo vybudováno nové rodinné sídlo v podobě rozlehlejší cottage s alpskými vzory na fasádě. Roli pohledové dominanty v navazující zahradní úpravě převzala originální středověká válcová věž, která se dochovala z původního sídla. Od 18. století se jí říkalo Jakobínka, i když původ tohoto jména není jasný. Věž vysoká 38 metrů v 19. století sloužila jako místo výhledu. Byla nejprve nově zastřešena, později došlo k proražení současného vstupu a doplnění části točitého schodiště.[118]

V **Nových Hradech** se nacházelo nové zámecké sídlo se zahradou a úpravy se dotkly také obory nazvané Kapinos. V tomto teritoriu se výrazně uplatnily stavby v podobě cottage dle anglických vzorů. Ve 40. letech 19. století byla přestavěna v neogotickém slohu bažantnice v oboře Kapinos. Nacházel se v ní i salon určený k pobytu panstva. Z roku 1865 se dochoval plán na přestavbu dvojice vstupních domků do téže obory v obdobném duchu. Dalším intenzivně upravovaným místem byla vesnička umístěná v parku u nového zámku. Původní stavby selského charakteru z 80. let 18. století nahradily zděné budovy, z nichž objekt nazvaný voliéra (Vogelhaus) a tzv. Panská Cottage nesly nejvíce prvků tudorovské gotiky.[119]

Velmi podobný vzhled jako vstupní domky do obory Kapinos získaly také stavby stejné funkce u vstupu do parku a obory v **Červeném Hrádku u Jirkova**. Oproti tomu za originální lze označit cottage postavenou v první polovině 19. století v témže parku nedaleko Novomlýnského rybníka. Stavba s oblým štítem stále existuje a slouží k bydlení. Neogotickou podobu získala i řada hospodářských budov v zámeckém areálu. Vnučka Marie Gabriely z Rottenhanu, Marie Gabriela princezna Hohenlohe-Langenburg (1840–1923) pak nechala v parku na Červeném Hrádku v 60. letech 19. století, konkrétně na tzv. Mariánském kopci

Cottage v areálu Nových Hradů. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní hrad Nové Hrady, inv. č. NY00440a-01.*

115 ŠREK, Robert. Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců. Část I. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2019, č. 318, s. 86–110.

116 KUBEC, Josef, ROYT, Jan, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta a ŠIMŮNEK, Robert. *Sv. Wolfgang: patron rodu Černínů a utváření posvátné krajiny v Chudenicích.* Chudenice: Netoliko, 2023. ISBN 978-80-907142-2-9. s. 188–190.

117 O Petrohradě, okolí zámku a parku z hlediska kronikářsko-kulturního, vzpomínky a dojmy Ferd. Synek, https://kaple.petrohrad-obec.cz/historie

118 TRNKOVÁ, Petra ed. *Krajina, sídlo, obraz.* Praha: Artefactum, 2015. ISBN 978-80-86890-80-7.

119 KRUMMHOLZ, Martin. *Buquoyské Nové Hrady: počátky krajinných parků v Čechách*. Praha: Artefactum, 2012. ISBN 978-80-86890-44-9.

(Marienberg), vystavět v neogotickém stylu hrobku české větve knížecího rodu Hohenlohe-Langenburg. Byla určena pro jejího manžela Ludvíka Karla Gustava (1823–1866), který zemřel na následky zranění z bitvy u Hradce Králové.[120]

Neogotickou přestavbou prošel i buquoyský **Horní hrad – Hauenštejn** v západních Čechách. Součástí první etapy byla výstavba kaple na Zámeckém vrchu dle projektu Bernharda Gruebera (1807–1882). Po vysvěcení v roce 1851 se stala dominantou okolní krajinářské kompozice. Druhá fáze přestavby prováděná za Ferdinanda Buquoye (1856–1909) v letech 1878–1882 obohatila areál hradu o oranžerii. V jeho širším okolí byly budovány stylové myslivny a střelnice.[121]

Bernhard Grueber byl autorem neogotické přestavby také tzv. Dolního letohrádku stojícího v pražské **Královské oboře**. Objekt v té době již sloužil jako výletní restaurace. Úprava dle plánů z roku 1855 mu vtiskla současnou podobu ideově navazující na dříve realizovanou neogotickou úpravu fasád Místodržitelského letohrádku.[122]

Významné úpravy v neogotickém stylu byly ve 40. až 60. letech 19. století realizovány také v zámeckém areálu ve **Vlašimi**. Karel Vilém z Auerspergu (1814–1890) zvaný Carlos, významný politik a člen císařského dvora, se rozhodl své sídlo nově upravit a zmodernizovat. Tyto úpravy zahájila výstavba tzv. Vlašimské brány v roce 1846. Vznikl rozměrný objekt se čtveřicí věží v nároží, vlajkovým stožárem na střeše, velkým erbem Auerspergů v průčelí a falešnou padací mříží ve vlastním průjezdu. Spolu s novým zděným oplocením a další menší bránou byl navozen dojem, že návštěvník vstoupil do starobylého hradního okrsku. Následovala výstavba dalších dvou bran. V roce 1853 to byla Domašínská brána s jedinou dominantní věží. Ani zde nechyběl vlajkový stožár a staré erby. V Parku za Domašínskou bránou byla na mostě postavena neogotická výklenková kaple se sochou sv. Jana Nepomuckého. Znosimské bráně postavené po roce 1854 opět dominovala čtveřice věží a býčí hlavy na průčelí. Všechny tři brány získaly podobu středověkých hradů s mohutnými věžemi, lomenými oblouky průjezdů a kamennými rodovými heraldickými symboly.

Následovaly další dvě přestavby Starého hradu v parku. Zatímco přestavba v 50. letech ještě zachovala podobu hradní zříceniny, v 60. letech objekt z větší části ztratil podobu ruiny. Motiv rozpadajícího se kamenného zdiva zůstal zachován pouze na několika místech po obvodu stavby. Nové bílé hladké fasádě začal dominovat arkýř z červeného pískovce a výrazné cimbuří na věži. Středověké motivy se například v podobě štukových žeber a svorníků na klenby objevily i ve výzdobě jeho interiérů.

Neogotické tvarosloví se uplatnilo také na západní fasádě zámku bezprostředně komunikující s parkem, na nástavbě tzv. Benátské studny ve stinném zákoutí parku, ale i v architektuře řady hospodářských a obytných budov jeho okolí – na pivovaru, knížecím hostinci, hospodářském dvoře a tzv. Domě sádeckého (Fischmeisterhaus) u Znosimké brány. V očekávání

120 ŠANTRŮČKOVÁ, M., BAROŠ, A., BAROŠOVÁ, I., BENDÍKOVÁ, L., SOJKOVÁ, E., TÁBOR, I., WEBER, M. (2014): *Mapa zásad pro uchování památkových hodnot krajinné úpravy v Červeném Hrádku u Jirkova.* Výzkumný ústav Silva Tarroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Průhonice. s. 20–22.

121 HISTORIE A POVĚSTI – Horní hrad „Hauenštejn" https://hornihrad.cz/strucna-historie-a-stavebni-vyvoj-hradu-a-zamku/

122 DOBALOVÁ, 2025, s. 22.

Vlašimská brána na konci 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH11313/40.*

Benátská studna ve Vlašimi na konci 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH11313/16.*

Brána do obory ve Vlašimi na konci 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH11313/28.*

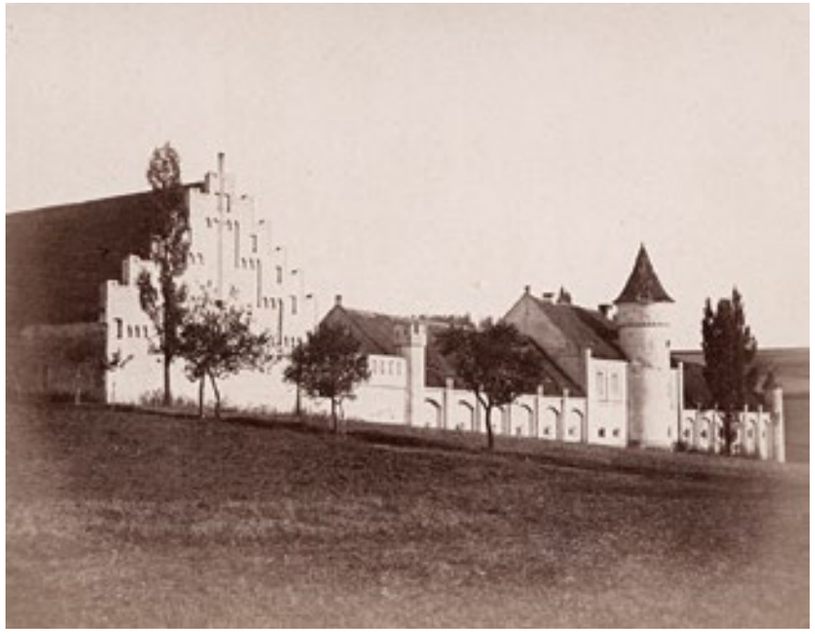

Hospodářský dvůr ve Vlašimi na konci 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH11313/38.*

návštěvy korunního prince Rudolfa Habsburského ve Vlašimi získaly neogotickou podobu také dvě brány do zámecké obory. V nadsázce lze říct, že v druhé polovině 19. století se vlašimský zámecký areál stal pro vnějšího pozorovatele středověkou pevností upomínající na starobylost rodu jeho obyvatel. Do dnešních dnů se po dalších stavebních úpravách dochoval jak Starý hrad, tak trojice bran i kaple. Benátská studna bohužel již postrádá svou bohatě zdobenou nástavbu. I přesto patří neogotické úpravy vlašimského zámeckého parku a jeho okolí k nerozsáhlejším a nejzachovalejším u nás.[123]

Také Vincenc Karel Auersperg (1812–1867) kníže z mladší větve rodu se rozhodl svému sídlu, zámku **Žleby**, vtisknout romantizující neogotickou podobu. V tomto případě, na rozdíl od Vlašimi, došlo ke kompletní přestavbě zámecké budovy dle projektu Františka Schmozanze (1814–1902) a Benedikta Škvora. Úpravy začaly v roce 1849 a zahrnovaly mimo jiné výstavbu množství hradeb a věží, které vizuálně i fyzicky pronikaly i do okolní zámecké zahrady. Přímo v zahradě bylo nad jednou z cest postaveno torzo kamenného opevnění s věžicí a bránou. Neogotickou podobu získaly i vstupní brany do areálu. Je pravděpodobné, že i další Auersperg František Xaver Adolf (1804–1873) doplnil své sídlo na zámku **Maleč** neogotickými prvky. Zámecká zahrada byla po polovině 19. století v rozích ohrazení doplněna fortifikačními prvky s cimbuřím. Bašta kruhového půdorysu zároveň sloužila jako zahradní pavilon s vyhlídkovou plošinou na střeše. Odkaz na středověk lze najít i v zámeckém areálu ve **Slatiňanech**. V 90. letech 19. století zde byl na popud hraběnky Vilemíny Auerspergové (1857–1909) postaven tzv. Kočičí hrádek, miniatura středověkého hradu.[124]

Také knížata z Liechtensteinu v osobě Aloise II. Josefa (1796–1858) reflektovala nový trend, a to v podobě velkorysé přestavby zámku **Lednice**, která probíhala v letech 1845–1858. Autorem návrhu byl architekt Jiří Wingelmüller (1810–1848), který za tímto účelem dokonce podnikl studijní cestu do Anglie. U Růžového rybníka v lednickém zámeckém parku bylo postaveno přístaviště s neogotickými prvky, ale nerealizován zůstal projekt nového kamenného mostu. Podobu anglické cottage dostal dům pro zaměstnance a také fara nedaleko zámku[125]. Za nejmladší stavbu s neogotickými prvky lze v areálu

Budova sídla stavebního úřadu v Lednici. *Převzato z: Witzany, W. Marktgemeinde Eisgrub. Band III. Esgrub, 1907.*

123 NUSEK, 2023. s. 218–246.

124 KUTHAN, 2014. s. 357–372.

125 KREJČIŘÍK, Přemysl, ZATLOUKAL, Ondřej a ZATLOUKAL, Pavel, ed. *Lednicko-valtický areál.* Praha: Foibos Books, 2012. Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-87073-45-2. s. 94–95.

lednického zámku označit dům zahradníka a vedlejší hospodářskou budovu, jejichž plány vytvořil v roce 1914 Karel Weinbrenner (1856–1942).[126]

V „drobné“ zahradní architektuře Lednicko-valtického areálu se však neogotické tvarosloví uplatnilo pouze v omezené míře. Ještě podle Wingelmüllerova projektu byla v oboře zvané Boří les v roce 1855 postavena kaple sv. Huberta, u které se zahajovaly parforsní hony. Jedná se o trojbokou otevřenou stavbu s dominantní sochou světce od Franze Höglera (1802–1855).[127]

Druhá polovina 19. století byla dobou, kdy se původně romanticky upravené ruiny středověkých hradů puristicky přestavovaly na funkční obyvatelná sídla. Dělo se tak především na rakouských panstvích Liechtensteinů. Novým úpravám se ale nevyhnul **Nový Hrad u Adamova**. Zde došlo v roce 1848 především k odstranění horních novogotických nástaveb osmiboké věže v jihozápadním koutu dvora z počátku století.[128]

Kaple sv. Huberta v Lednicko-valtickém areálu. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, R. Tilk, Die Hubertuskapelle im Schlosspark von Eisgrub, ca 1940, inv. č. FO 642.*

Malý barokní zámek **Sychrov** se stal v roce 1820 hlavním sídlem původem francouzského rodu Rohanů. Po první klasicistní přestavbě následovala od roku 1847 celková přeměna zámeckého areálu v neogotickém stylu. Jejím iniciátorem se stal Kamil Josef Filip Idesbald Rohan (1800–1892), mimo jiné velký milovník rostlin. Historizující styl se zde uplatnil také v rozsáhlé krajinářské zahradě i úpravách širší krajiny sídla. Na stavbách se projekčně podílel Bernhard Grueber (1807–1882), autorem drobnějších objektů v zahradě byl především knížecí stavitel Josef Pruvot (1807–1883) a jeho nástupce Franz Vordren. Zámecký areál byl zčásti vymezen kovovým plotem s kamennými sloupky s neogotickými motivy, zčásti kamennou zdí s cimbuřím a bastiony. Hlavní dubová alej vycházela od dvojice strážních domků, jejichž fasáda v roce 1872 získala neogotickou štukovou výzdobu. Již na čestném dvoře zámku se dodnes nachází studna krytá neogotickým osmibokým studničním domkem z roku 1869. Z kovových chrličů vytéká voda do obvodové

126 JANSOVÁ, Jana. *Dílo Karla Weinbrennera v kontextu architektury pozdního historismu.* Praha, 2020. Disertační práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

127 KREJČIŘÍK, 2012, s. 70–71.

128 ŠTĚTINA, 2002, s. 339–374.

Studniční domek na čestném dvoře zámku Sychrov. *Foto Michaela Letá, 2023.*

nádrže s poprsním motivem kružby. Také studna na nádvoří měla rohanským erbem a historizujícím kováním připomínat dávnou historii rodu. Součástí zámeckého vodovodu byla i vodárenská věž u tzv. Horní vodárny. Původně hrázděná stavba z roku 1878 se v roce 1891 dočkala přestavby s použitím motivu lomených oblouků nade dveřmi a okny.

Neogotické motivy bylo možné najít také v kovové konstrukci sbírkových skleníků stojících nedaleko zámecké budovy, které byly bohužel další generací Rohanů z úsporných důvodů zbořeny. Naopak zachována zůstala tzv. Rudolfova vyhlídka z roku 1884, která měla připomínat místo, které se velmi líbilo korunnímu princi Rudolfovi při jeho návštěvě Sychrova v roce 1871.

Nejmohutnější stavbou celého středověkého konceptu se stal tzv. Arturův hrad. Nacházel se již za oplocením zahrady, ale pohledově s ní byl propojený. Symbolicky tvořil vstupní objekt navazující obory. Na daném místě se stavba obdobné náplně nacházela již v první polovině 19. století. Byla nazývána Alten Burg, ale o jejím vzhledu se kromě půdorysu nezachovaly bližší zprávy. Pravděpodobně se jednalo o umělou hradní zříceninu. Přestavbou v letech 1782 až 1873 získal charakter hradní brány opevněné dvěma válovými věžemi. Ze subtilnější z věží vedla podzemní chodba k vyhlídce. Jméno stavby připomínalo nejstaršího z rohanských předků Artura, vévodu bretaňského, který žil na přelomu 13. a 14. století.[129]

129 WEBER, Martin, CIMBUROVÁ, Dorotea, VEITH, Tomáš, VOKOUN, Alois. SÚ ORP Turnov. *Identifikace jednotek a celků historické krajiny a identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Sychrovsko.* Specializovaná mapa s odborným obsahem. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Tarouvy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. 2022. s. 48–68.

Dalšího svého předka připomněl Kamil Rohan v oboře nedaleko **Lomnice nad Popelkou**. Byl jím Karel Alain Gabriel de Rohan (1764–1836), první příslušník rodu, který se po francouzské revoluci usadil v Čechách. Zemřel na následky zranění, která utrpěl na lovu. Osmiboká neogotická stavba nazvaná Alainova věž byla postavena v roce 1862 opět podle projektu Josefa Pruvota. Měla sloužit k odpočinku a pozorování zvěře. Za tímto účelem se v přízemí a v prvním patře nacházely místnosti a na střeše vyhlídkový ochoz. V druhé polovině 20. století zůstala stavba bez využití a téměř zanikla. Na počátku 21. století ji odkoupilo město Lomnice a opravilo. Neogotické přestavby se dotkly i dalších rohanských sídel, např. zámku **Řepín**. Do zahrady se otevírala zídka s okny a výraznou středovou brankou.

Zámek **Vrchotovy Janovice** prošel neogotickou přestavbou v 50. letech 19. století. V té době byl v majetku Josefa Xavera z Mitrovic (1818–1869). Ten již ve 40. letech inicioval radikální úpravu zámecké zahrady. Její součástí se stal také neogotický skleník. Návrh jeho centrální zděné části signoval Josef Pokorný (1857?), který se měl podílet i na přestavbě zámku. Skleník byl zbořen v roce 1926. Zachována zůstala neogotická brána z neomítaného cihlového zdiva v zadní části zahrady postavená v roce 1858.[130]

Zámek Jaroslava ze Šternberka (1809–1874) **v Častolovicích** prošel v letech 1858–1874 neogotickou přestavbou. Její součástí bylo vybudování nové oranžerie navazující na západní zámecké křídlo. S architekturou zámku ji sjednocovalo cimbuří a štít s gotickými motivy nad hlavním vstupem i okna s lomeným obloukem.[131] Do dnešních dnů se dochovalo pouze cimbuří na západním štítu oranžerie.

Komplexně byla pojatá neogotická přestavba barokního zámku **Filipov** u Čáslavi. Novou podobu získala nejen vlastní zámecká budova, ale i hospodářské budovy, domy pro zaměstnance, vstupy do sklepů a podobně. Přestavba zámku probíhala v letech 1863–1865 a její součástí byla i zde výstavba oranžerie ve shodném stylu.[132] Tato stavba si svoji neogotickou podobu udržela, přestože prošla v 21. století výraznou stavební úpravou.

Zámek v **Jirnech** získal svou neogotickou podobu v rámci dvojice přestaveb ve 40. a 50. letech 19. století. V 50. letech se na úpravách podílel architekt Ignác Ullmann (1822–1897). Z drobných staveb v parku je vhodné zmínit vstup do sklepa zvaného Bavorák. Na jeho fasádě se uplatňují drobné neogotické konzoly a vyhlídková plošina na střeše je ohraničena cimbuřím.[133]

Zámek **v Nečtinách** byl v neogotickém stylu přestavěn mezi roky 1855–1858. Kromě vlastní budovy zámku se pohledovou dominantou přilehlé zahrady stal také dům hlídače opatřený v nároží válcovou věží. Další dochovanou neogotickou stavbou v zahradě je drobná zvonička.[134]

130 FIEDLEROVÁ, Ludmila. *Zámecký park Vrchotovy Janovice: ostrov v čase.* Praha: Národní muzeum, 2023. s. 177. ISBN 978-80-70368-02-2.

131 PAPÁČEK, Aleš, SVOBODOVÁ Jitka. Historické oranžerie v Královéhradeckém a Pardubickém kraji. *Zprávy památkové péče.* NPÚ, 2021, č. 4, s. 480–491.

132 MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus, novogotika: [výběrový katalog expozice na zámku Sychrově a hradě Bítově].* Sychrov: Státní zámek, 1995. s. 26.

133 PEŠTA, Jan. Zámek Jirny. *Průzkumy památek.* 2004, roč. 11, čís. 2. ISSN 1212-1487. s. 173–195.

134 KUTHAN, 2014. s. 562.

Historizujícími úpravami prošel v druhé polovině 19. století také areál zámku **Kunštát**. Tehdejší majitel František Karel, hrabě Coudenhove (1825–1893) měl přímé kontakty s Anglií prostřednictvím své manželky Marie z Kaleghi (1840–1877). Výrazné změny byly provedeny v malé zahradě přímo u zámecké budovy nazývané Květnice. Původní stavba pavilonu snad ještě z renesanční doby byla nahrazena budovou s výraznou věží. V její architektuře se mísí neogotické prvky s dalšími eklektickými styly. Plány na přestavbu byly vyhotoveny na konci 60. let 19. století. Navazující opěrná zeď byla ve stejném období opatřena cimbuřím a nárožním arkýřem.

Kníže Maxmilián Egon I. z Fürstenbergu (1822–1873) navázal na svého otce Karla Egona II. v neogotických úpravách hradu Křivoklát. Sám inicioval přestavbu nedalekého barokního loveckého zámečku ve stylu tudorovské gotiky. Nové sídlo bylo pojmenováno dle

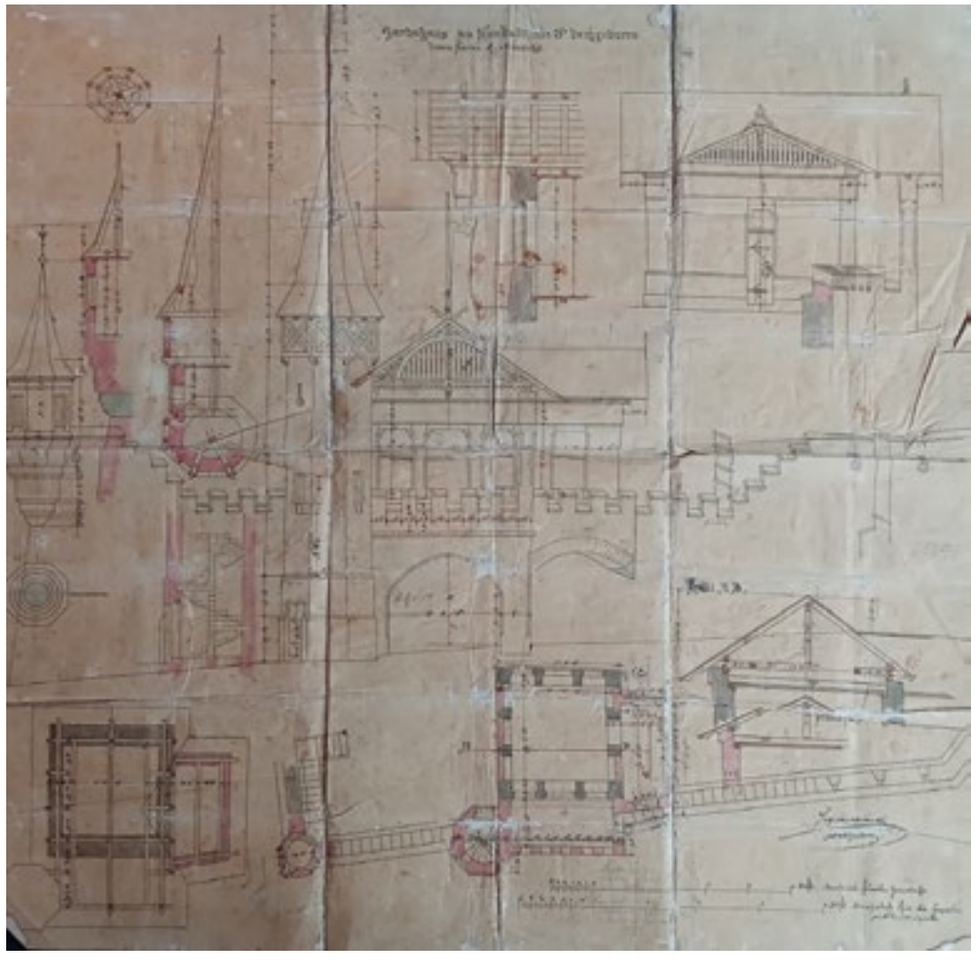

Plán na výstavbu pavilonu s věží u zámku Kunštát. *MZA, fond Velkostatek Kunštát, F62, mapa inv. č. 1262.*

Kaple sv. Václava v zahradě zámku Leontýn na přelomu 19. a 20. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, inv. č. JR15890a178.*

Kaple sv. Václava v zahradě zámku Leontýn. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

manželky stavebníka Leontiny Antonie Marie rozené Khevenhüller-Metsch (1843–1914) **Leontýn**. Přestavba probíhala v letech 1865–1866 podle návrhu architekta Antonína Jiruše (1806–1878). Její součástí bylo také založení sbírkové zahrady. Její dominantou se stala neogotická kaple sv. Václava dokončená v roce 1866. Do skupiny borovic černých pak byla umístěna drobná boží muka. Další zajímavou neogotickou památkou je pomník Karla Egona II. z Fürstenbergu (1796–1854) umístěný na vyhlídkovém místě v krajině v blízkosti hradu Křivoklát. Nechali jej postavit čeští úředníci a zaměstnanci křivoklátského panství. Pomník v podobě gotické věže navrhl opět Antonín Jiruš, mramorovou bustu knížete vytvořil Emanuel Max (1810–1901). Pomník byl dokončen v roce 1860 a stal se zajímavou krajinnou dominantou.[135]

Zámek Hradiště u **Blovic** se stal od roku 1872 majetkem hraběte Eduarda Pálffy-Erdödy (1836–1915). Ten nechal vzápětí budovu přestavět v neogotickém slohu dle staršího projektu Jana Filipa Jöndla (1782–1866). Stavbu prováděl plzeňský stavitel Martin Stelzer (1815–1894). Hrabě zde s rodinou často pobýval, proto byla nově upravena a rozšířena i okolní zahrada. Neogotickou podobu získala okolo roku 1874 oranžerie nebo také „Pomerančový skleník". Její boční i středový pavilon zdobily věžičky s cimbuřím a okna s lomeným obloukem. Byla zbořena v druhé polovině 20. století. Jak dokládají dobové fotografie, neogotické zábradlí měl minimálně jeden z mostů v zahradě a také malý kůrový domek na ostrově v zámeckém rybníce, který pravděpodobně sloužil jako domek pro labutě.[136]

Rybník s neogotickým mostem u zámku v Blovicích. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Buchlovice, inv. č. BC13555b524-01.*

135 MŽYKOVÁ, 1995, s. 19.

136 HRANIČKOVÁ Marie, KOUTSKÁ Jaroslava. *Dětství v zámeckém parku – Vzpomínky dcery zámeckého zahradníka.* Muzeum Jižního Plzeňska v Blovicích, 2013.

Brána do obory zámku Hradec nad Moravicí. *Foto Michaela Letá, 2024.*

K velkým realizacím neogotických úprav zámeckých areálů patřila také přestavba, respektive dostavba zámku v **Hradci nad Moravicí** v majetku rodu Lichnovských. Probíhala v 60.–80. letech 19. století a nebyla dokončena v plánovaném rozsahu. Krajinářské kompozice v okolí zámku se dotkla spíše druhotně. Výjimkou byla výstavba medvědince v letech 1860–1862, který byl umístěn u dnešní Medvědí skály. Měl podobu 10 m vysoké válcové věže. Stavba ale zanikla brzy po svém dokončení. V rámci přestaveb byla zrušena velká klasicistní oranžerie, která tvořila hlavní pohledovou dominantu původní kompozice parku. Nahradila ji tzv. Bílá věž. Její výstavba dle Ernsta Händela (1813–1898) byla dokončena v roce 1887, ale plánované úpravy interiéru dle projektu již neproběhly. Později byla využívána jako vodárenská věž. Nedokončen zůstal celý koncept této části areálu. Původně byla plánována dvojice věží propojených bránou, na které měly navazovat skleníky s litinovou konstrukcí. U paty věže byla zřízena vyhlídková terasa. Bílá věž vysoká přes 40 m se stala novou pohledovou dominantou zámeckého parku a propůjčila mu tím nový ideový náboj – od antického elysia se posunul ke krajině rytířských ctností. Neogotickou podobu dostala také brána do navazující obory.[137]

Na počátku 20. století si knížata Lichnovští nechala vybudovat také novou rodovou hrobku v neogotickém stylu. Umístili ji na břeh rybníka v parku svého dalšího zámku **Chuchelná** nedaleko hranic s Polskem, ve kterém měl tento rod kořeny. Hrobka s kaplí sv. Kříže byla postavena v letech 1902–1903 jako centrála dle návrhu opavského stavitele Julia Lundwalla (1844–1930).[138]

137 HAVRLANT, Petr a kol. *Proměny zámeckého parku v Hradci nad Moravicí v letech 1778–1945*. Opava, 2017.

138 SPURNÝ, František, Ludvík KOPAČKA a Jiří LOUDA. Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2: Severní Morava. Praha: Svoboda, 1983, s. 105.

Současná krajinná památková zóna Vranovsko-Bítovsko zahrnuje dva významné krajinářské areály, které se postupně vyvíjely po celé 19. století. Zámek **Vranov** si zachoval svoji barokní podobu a hrabata z Mniszku novými stavbami postupně doplňovala okolní krajinu. Kromě originální zříceniny hradu Šenkenberk ze 13. století zde bylo možné navštívit tzv. Zikkurat, Babylonskou věž nebo také Heleninu vyhlídku. Má podobu středověké kamenné věže a byla vybudována v druhé polovině 19. století Vranovským okrašlovacím spolkem a pojmenována na počest své podporovatelky hraběnky Heleny Mniszkové (1784–1876).[139] **Bítovský hrad** patřil mezi roky 1755–1890 rodu Daunů. Ti uskutečnili romantickou přestavbu sídla zahájenou v roce 1811. Pravděpodobně ve 30. letech 19. století byl postaven neogotický lovecký zámeček nazvaný Jindřichovo odpočívadlo *(Heinrichsruhe)*, ze kterého dnes zůstaly pouze ruiny. Je otázkou, zda ruinózní charakter stavby nebyl již stavebníkovým záměrem. Na hranici hradního areálu stojí drobná gotizující cihlová architektura nazývaná Červená kaplička z roku 1885. Důležitou pohledovou dominantu areálu tvořila také zřícenina hradu Cornštejn.[140]

Zikkurat v krajině Vranovska-Bítovska. *Foto Gabriela Stögerová, 2025.*

Jako reakci na smrt manželky nechal Leopold ze Šternberka (1811–1899) v 70. letech 19. století postavit dřevěnou kapli u zámku **Pohořelice.** V roce 1882 ji nahradila zděná kaple od Gustava Meretty (1832–1888), který je považován za předního restaurátora a projektanta sakrálních staveb na Moravě. Kaple Panny Marie v Pohořelicích patří k jeho drobným dílům. Zámek s kaplí spojovala jírovcová alej a celý krajinný okrsek doplňovaly sochy panny Marie a korpus Krista na kříži.[141]

139 KUČA, Karel. *Krajinné památkové zóny České republiky.* Praha: Národní památkový ústav. 2015. ISBN 978-807480-045-0. s. 386–407.

140 KUČA, 2015, s. 386–407.

141 ZATLOUKAL, Pavel. *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku.* Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2002. ISBN 80-85227-49-5. s. 342.

Originální barokní zámek Karlova Koruna v **Chlumci nad Cidlinou** byl historizujících úprav ušetřen. Hrabě Oktavián Josef Kinský z Vchynic a Tetova (1813–1896) se k novým historizujícím trendům v architektuře přihlásil v druhé polovině 19. století vybudováním trojice neogotických bran do zámecké zahrady. Chlumecká a Převýšovská brána byly doplněny kamennými znaky rodu, drobnější Vlkovská brána se skládá pouze z neogotických pilířů. Neogotické tvarosloví nese i drobná kaplička v zahradě nedaleko Chlumecké brány. Autorem architektonických návrhů byl Josef Míča (1826–1907). Mohl být také autorem neogotické úpravy původně klasicistní oranžerie stojící v zahradě. Do oken byly vloženy výplně s gotickým tvaroslovím.[142]

Neogotické motivy se objevují také v členění prosklené části i ve štukové výzdobě oranžerie v areálu hradu **Veveří**. Byla dokončena v roce 1877 v rámci romantizujících úprav sídla pro členy vídeňské podnikatelské rodiny řeckého původu Simonů von Sina.[143]

Alfred Skene II. (1849–1917) byl významným moravským průmyslníkem a politikem. Přestože jeho skotští předci získali šlechtický titul již ve 14. století, na území habsburské monarchie nebyl automaticky uznáván. Alfréd se tedy v roce 1888 vypravil do Skotska, vyhledal své příbuzné a nechal si vystavit dokumenty potvrzující urozený původ rodiny. Na jejich základě mu byl úřady titul přiznán a vzhledem ke svým zásluhám o stát byl povýšen

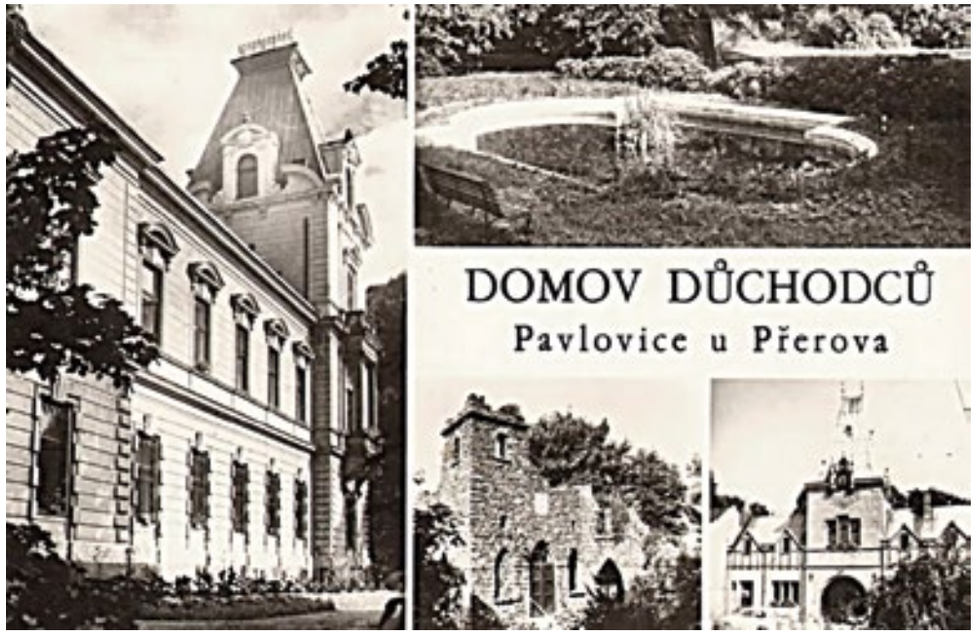

Zámek v Pavlovicích u Přerova na dobové pohlednici z 2. poloviny 20. století. *SOkA Přerov, fond SbOFM Přerov, inv. č. P1483.*

142 KUČA, Karel. *Chlumecko, Novobydžovsko: Historie a architektonické památky Pocidliní* 2. 1. vyd. Hradec Králové: Společnost ochránců památek ve východních Čechách, 1995. ISBN 80-901906-1-8.

143 DOHNALOVÁ, Petra, MALANÍKOVÁ, Jana. Oranžerie a skleníky na hradě Veveří. *Dějiny staveb.* Plzeň, 2019.

i do stavu svobodných pánů. Snad i v reakci na změnu společenského postavení si nechal v letech 1890–1891 vybudovat v **Pavlovicích u Přerova** nové rodinné sídlo, a to dle projektu tehdy proslulého ateliéru Fellner a Helmer. Byla vyprojektována novorenesanční budova zámku, ale předzámčí se vstupní hodinovou věží zdobily neogotické prvky. V bezprostřední blízkosti zámku pak vyrostla zřícenina středověkého hradu sloužící jako vyhlídkové místo. Palác s dominantní hranolovou věží zakončenou cimbuřím ukrýval salon. Nad vstupními dveřmi byl umístěn kamenný erb rodiny Skene. Stylově bylo pojato také místo posledního odpočinku rodiny na pavlovickém hřbitově. Dominuje mu „skotský“ kříž.[144] Dalším zámkem v majetku rodu Skene byl **Mitrov**. I on prošel v letech 1890–1891 výraznou přestavbou, a to v neogotickém stylu dle projektu Augusta Prokopa (1838–1915). Součástí přestavby bylo také nové oplocení zahrady, do kterého byla integrována trojice nárožních věží, které zároveň sloužily jako zahradní pavilony. Postavena byla také kaple se zvoničkou ve stejném duchu.[145]

Další soubor staveb čerpající z principů anglického venkovského domu neogotického tvarosloví lze nalézt v parku u zámku **Šilheřovice**. Tento zámecký areál zakoupil v roce 1844 Salomon Mayer von Rothschild (1774–1855). Rothschildové provedli neobarokní přestavbu zámku, ale drobná architektura v okolním parku již čerpala z anglických vzorů. V letech 1878–1889 vznikl soubor architektonických návrhů na jejich výstavbu, které byly následně

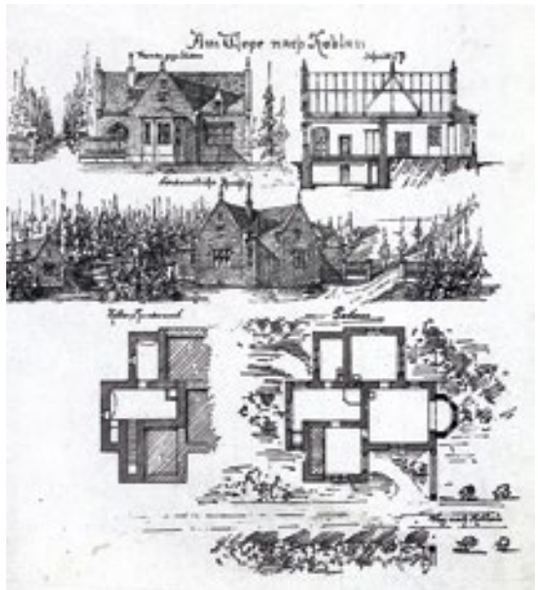

Plán na výstavbu vrátnice u Ostravské brány v Šilheřovicích z roku 1879. *ZAO Opava, fond Velkostatek Šilheřovice, inv. č. 375.*

Vrátnice u Ostravské brány v Šilheřovicích na pohlednici z roku 1900. *Osobní archiv autorky.*

144 DOLEJŠÍ, Kateřina. *Zámek Alfreda II. Von Skene v Pavlovicích.* Praha: Artefactum, 2024.

145 ZATLOUKAL, 2002, s. 354.

Domek se studnou v Červeném Hrádku u Sedlčan v druhé polovině 19. století.
UDU AV ČR, inv. č. 021981© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.

realizovány. Patřila mezi ně vrátnice *(Portierhaus)* u Ostravské brány, tzv. lovecký zámeček sloužící k ubytování hostů i tzv. mléčnice stojící u parkové cesty nedaleko hospodářského dvora. Již mimo území parku bylo v neogotickém stylu postaveno několik budov pro ubytování lesnického personálu.[146]

Velmi důležitou kompoziční roli hrají upravené zbytky původní středověké fortifikace doplněné neogotickými novostavbami v areálu zámku **Zruč nad Sázavou**. Ten se v roce 1885 dostal do majetku podnikatelské rodiny Schebků. Adolf Schebek (1855–1911) nechal v letech 1891–1894 zámek a jeho okolí neogoticky přestavět podle projektů architekta Jana Vejrycha (1856–1926). Dominantou areálu se stala tzv. Kolowratská věž ze 14. století, která získala novou střechu a cimbuří na koruně, podobně byla stavebně upravena také dochovaná středověká jihovýchodní bašta a část zdí. Přistavěna byla mohutná neogotická vstupní brána, které dominují čtyři nárožní věžičky a řada dalších bašt sloužících k výhledu do údolí řeky Sázavy a na městskou zástavbu. Velmi subtilně naopak působí neogotická pergola u severního křídla zámku.[147]

146 PLAČEK, Vilém a PLAČKOVÁ, Magda. *Šilheřovice v historii a současnosti.* Šilheřovice: Obecní úřad Šilheřovice, 2006.

147 ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 6, Východní Čechy. Praha: Svoboda, 1989, s. 588.

Červený Hrádek u Sedlčan patřil původem rakouskému rodu Mladotů ze Solopisk. První historizující úpravu prodělal ve 40. letech 19. století. Ke druhé, opět neogotické, přistoupil baron Jan Nepomuk Mladota ze Solopisk (1845–1916) v 90. letech 19. století. Projekčně se na ní podílel tehdy začínající architekt Jan Kotěra (1871–1923). Vysoké střechy získaly nejen zámecké věže, ale také domek nad studnou stojící před zámkem v zahradě. Do areálu se vstupovalo obytnou neogotickou branou.[148]

Zámek v Červeném Hrádku u Sedlčan s domkem v roce 1914. *Osobní archiv autorky.*

Výrazná je také neogotická obytná brána do zámeckého areálu **Líšno.** Zámek byl postaven v areálu zchátralého středověkého sídla pro úspěšného podnikatele Vincenta Daňka (1827–1893) v letech 1873–1884. Kromě reminiscence na středověkou bránu se v zahradě nachází řada dalších staveb v nejrůznějších architektonických slozích. Jako středověké hrádky s bránou a obytnou budovou byly v poslední třetině 19. století ztvárněny také vedlejší brány do zámeckých areálů v **Jistebnici** a **Hošťálkovech.**

Zámek **Kamenice** v okrese Praha východ zakoupil v roce 1860 další úspěšný podnikatel František Ringhoffer (1817–1873). Jeho syn stejného jména (1844–1909) zámek neogoticky přestavěl podle projektu architekta Jiřího Stibrala (1859–1939).[149] Kromě zámecké budovy byla v neogotickém stylu postavena také konírna a v zámecké zahradě výstavný pavilon s výraznou osmibokou věží. Konírna byla zbořena, ale pavilon lze označit za jednu z nejzajímavějších zahradních staveb tohoto typu u nás.

Areál zámku **Horní Kralovice** zatopila v roce 1970 stoupající hladina vodní nádrže Želivka. V pohodlné historizující sídlo jej nechala upravit měšťanská rodina Lockerů. V zámecké zahradě bylo možné navštívit, skleník, rybník s antickým pavilonem a od roku 1930 také historizující kapli Božského srdce Páně, která plnila funkci rodinné hrobky. Na terase u zámku stál výstavný neogotický pavilon z bohatě členěnou střechou. Neogotické tvarosloví bylo

148 MŽYKOVÁ, 1995, s. 25.

149 KUTHAN, 2014, s. 530.

Letohrádek u zámku Kamenice. *UDU AV ČR, inv. č. 021253© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

použito i u domku pro vodní ptáky na břehu zámeckého rybníka. Jak dokládá dobový popis z roku 1884, součástí areálu byly také zbytky původního středověkého sídla: *„Zámek skví se uprostřed ovocných sadů, na místě zvýšeném a pochází ze 16. století, postavený jest řádem rytířů Maltézských, který Kralovice od r. 1571 do r. 1805 držel. Nyní slouží zámek za příjemné obydlí velkostatkáře. Na straně severní viděti zbořený zdi starého hradu obklopené příkopy a násypy. Jest to původní sídlo rytířů z Kralovic, kteří pod jménem Ostrovců z Kralovic svého času k nejbohatším šlechtickým rodům v zemi náleželi.“*[150]

Panství **Dobřenice** se zámkem zakoupil v roce 1862 Karl Weinrich (1843–1926). Zámek čekala klasicistní přestavba, ale novostavba loveckého zámečku u blízké Rohoznice již ve své architektuře využila novogotické prvky.[151] Pravděpodobně až další majitel JUDr. Karel Loevenstein (1885–1938) nechal v zámecké zahradě postavit novogotickou rodinnou hrobku. Použitý typ osmiboké přízemní stavby z pálených cihel byl v té době velmi populární.

150 VLASÁK, Antonín. Nástin historicko-archeologický sepsal: Antonín Norbert Vlasák – farář na Hrádku Jeho blahorodí pánu Antonínu Lanzovi, starostovi okresu Dolnokralovického věnuje spisovatel V Praze, nakladatel F. A. Urbánek – knihkupec, pro literaturu pedagogickou, hudební a pomůcky učebné r. 1884 Vydává: Fr. A. Urbánek Pořádá: Antonín Norbert Vlasák Svazek 9, okres Dolnokralovický v Čáslavsku Více zde: https://keblov.webnode.cz/historie/kronika-sedmpan/biblioteka-mistnich-dejepiscu/?utm_source=copy&utm_medium=paste&utm_campaign=copypaste&utm_content=https%3A%2F%2Fkeblov.webnode.cz%2Fhistorie%2Fkronika-sedmpan%2Fbiblioteka-mistnich-dejepiscu%2F

151 ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady zámky a tvrze Čech. II. díl N-Ž.* Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-208-2. s. 307–308.

Neogotický pavilon u zámku v Horních Kralovicích. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Zámek Jemniště, inv. č. JE2628a.*

Od roku 1881 se stal majitelem panství **Smilkov** významný genealog a heraldik August Joseph Doerr (1846–1921). V barokním zámeckém areálu realizoval řadu neogotických úprav. I když k celkové přestavbě zámeckých budov nedošlo, byla realizována úprava fasády, řada neogotických interiérů, novou podobu získaly vstupní brána, kaple sv. Markéty, studniční domek nebo oranžerie.[152]

Neogotické úpravy se dočkal původně renesanční letohrádek v zahradě zámku **Valeč** v západních Čechách. V roce 1890 koupil valečské panství Vincenc Jiří Bedřich z Thurn-Valsassiny (1866–1928). Zámek využíval jako letní sídlo. Jeho fasádu upravil v neobarokním stylu, do zahrady umístil obelisk a neobarokní bránu, do zahradnictví byl přivezen skleník se zdobnou kovovou konstrukcí. Letohrádek v zahradě získal dvojí podobu. Okna i dveře v přízemí byly završeny lomeným obloukem a gotickou kružbou. V patře stavby, které bylo viditelné z širšího okolí, se uplatnily prvky typické pro architekturu horských obydlí, především četné dřevěné dekorace. Ve znaku rodu Thurn-Valsassiny se nachází kamenná věž

152 KUBÁLKOVÁ, Zdislava. *Stavebně historický průzkum oranžerie a zahradnického domku jako součást teatronu v areálu zámku ve Smilkově*, 1995. Nepublikováno.

Dobové vyobrazení letohrádku zámku Valeč z počátku 20. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní zámek Jindřichův Hradec, inv. č. JH03809-01.*

s bránou. Tento motiv byl použit na vstupní bráně do zámeckého areálu. Dvojice věží stojí na pilířích brány, na kterou navazuje obvodová zeď se stylizovanými střílnami a cimbuřím.[153]

V mnoha směrech výjimečnou stavbu připomínající bránu do středověkého hradu lze nalézt na vrchu **Petřín**, nedaleko známé rozhledny. Dnes je v ní provozováno zrcadlové bludiště. Původně se jednalo o výstavní pavilon Klubu českých turistů vytvořený v roce 1891 podle plánů Quida Bělského (1855–1909) pro Jubilejní zemskou výstavu. Pavilon měl připomínat jednu ze zaniklých bran na Vyšehradě. V neogotickém stylu byl pojednán také interiér stavby.[154]

Za originální objekt lze označit hrobku nově nobilitované rodiny velkostatkáře Roberta Stanglera (†1947). Její průčelí získalo podobu středověkého hradu se dvěma věžemi. Kaple zasvěcená Kristu Králi byla vysvěcena v roce 1930 a stojí na okraji zahrady u zámku **Věž**, který nechal rytíř Stangler přestavět v klasicistním stylu.

153 ZEMAN, LUBOMÍR. Komponovaná krajina Valečska barokní makrokosmos a mikrokosmos transformovaný v přírodně krajinářský okrasný statek. *Sborník Muzea Karlovarského kraje*. Roč. 21, (2013), s. 37.

154 VLČEK, Pavel a kol. *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0771-7. s. 622.

Neogotický pavilon na pražském Petříně. *Foto Šárka Franková, 2026.*

Z předloženého výčtu nejdůležitějších neogotických staveb zjištěných v rámci terénního průzkumu v historických zahradách a parcích vyplývá, že v českých zemích bylo jejich použití spojeno již se zakládáním prvních krajinářských kompozic. Ty patřily zároveň i k nejranějším projevům nového směru v zahradním umění v rámci habsburské monarchie. Co se týká srovnání s dalšími teritorii kontinentální Evropy, vznikaly u nás první stavby se středověkými náměty ve stejném časovém období, což dokládá dobré obeznámení domácích aktérů s děním na Britských ostrovech. Neogotická architektura si v zahradním umění uchovala svou oblibu až do prvních desetiletí 20. století.

Typologie staveb inspirovaných středověkou kulturou v památkách zahradního umění

Projekt, v jehož rámci byl zpracován tento katalog, je zaměřen na mapování staveb nacházejících se v památkách zahradního umění na území našeho státu. Na základě terénního průzkumu bylo zmapováno okolo dvou tisíc existujících a zaniklých staveb. Jejich různorodost je nesmírně široká, proto byla vytvořena originální typologie, která umožňuje třídit tyto stavby do užších typologických jednotek podle shodných znaků. Především byla zohledněna funkce staveb v kompozici, dále konstrukční nebo materiálové řešení a další atributy.

Stavby byly rozděleny do dvou základních skupin, na objekty jejichž hlavní funkcí bylo „potěšení“, tedy sloužily primárně k rekreaci a reprezentaci a na stavby „užitkové“. Tyto skupiny byly následně dále rozčleněny do nižších typologických jednotek, viz tabulky.

Stavby pro „Potěšení“	*příklad typu stavby*
Stavby pro odpočinek a občasný pobyt	
	Letohrádek
	Zahradní pavilon
	Umělý kopec, plošina
Stafážové stavby	
	Vítězný oblouk
	Brána
	Prospektová stěna
	Obelisk
	Pamětní sloup
	Památník
	Ruina
	Akvadukt

Prostorové konstrukce pro rostliny	
	Treláž
	Pergola
	Loubí
Stavby pro prezentaci zvířat	
	Voliéra
	Bažantnice
	Bouda pro vodní ptáky
	Švýcárna
	Medvědinec
	Ptáčnice
Různé podtypy pavilonů	
Pavilon	Pagoda
Pavilon vyhlídkový	Věž
Pavilon lovecký	Mešita s minaretem
Kiosk	Poustevna (eremitáž)
Paraplíčko	Chýše
Sedátko	Chata
Altán zahradní	Lázeň
Besídka zahradní	Domek dětský
Exedra	Pavilon rybářský
Galerie	Statek
Lodžie	Mlékárna
Sala terrena	Chodba podzemní
Grotta	Pavilon kůrový
Chrám	Pavilon břízový
Vítězný oblouk	Stoh slámy
Hrad	Hranice dříví
Ruiny umělé	Edikula
Hrobka symbolická	

Stavby užitkové

příklad typu stavby

Stavby pro bydlení	
	Dům obytný pro personál
	Dům zahradní
	Cottage
Funerální stavby	
	Hrobka
	Mauzoleum
Sakrální stavby	
	Boží muka
	Kaplička
	Jeskyňka lourdská
	Kaple
	Kostel
	Zvonice
Stavby pro chov zvířat	
	Stáje pro různé druhy zvířat
	Domek pro drůbež
	Holubník
	Psinec
	Bobrovna
	Bažantnice chovná
	Krmelec
	Včelín
Stavby pěstitelské	
	Fíkovna
	Oranžerie
	Skleník
	Pařeniště
	Talutová zeď

Stavby provozní	
	Vrátnice
	Pokladna
	Strážní budka
	Kiosek prodejní
	Záchodky
	Restaurace zahradní
	Kočárovna
	Garáž
	Lednice
	Domek studniční
	Sklep
	Elektrárna
	Vodárna
	Vodojem
	Limnigraf
	Meterologický sloupek
Další hospodářské stavby	
	Stodola
	Sýpka
	Seník
	Kůlna
	Přístřešek
	Haltýř
	Mlékárna
	Mlýn
	Pila

Stavby pro sport	
	Jízdárna
	Kuželna
	Střelnice
	Míčovna
	Koupací bazén
	Převlékárna
	Přístaviště
	Loděnice
Stavby vymezující prostor	
	Opevňovací stavba
	Brána
	Branka
	Zeď
	Zeď opěrná
	Zídka s balustrádou
	Plot

Stavby, jejichž architektura byla inspirována středověkem, tvoří téměř 10 % zmapovaných objektů. Přesto nebyly nalezeny příklady, které by prezentovaly všechny vytvořené typologických skupiny. Proto je v následujícím textu pojednáno pouze o některých typologické skupinách uvedených v tabulce a některé jsou pro potřeby této publikace sloučeny. Jedna stavba často plnila v zahradní či parkové kompozici více funkcí. V tomto případě bylo nutné rozhodnout, která z nich převažovala, a podle toho byla příslušná stavba zařazena.

Stavby pro odpočinek a občasný pobyt

Stavby pro odpočinek a občasný pobyt, disponují vnitřním prostorem, do kterého se dá vstoupit a využít jej například k odpočinku nebo dalším rekreačním a reprezentačním aktivitám. Po architektonické stránce mohou mít celou škálu podob, tak aby mohly být nejen využity k různým způsobům zábavy a rekreace, ale i svým vzhledem navozovat různé nálady a vyprávět příběhy v návštěvnickém programu zahrad a parků. Řadí se mezi ně letohrádky, zahradní pavilony, umělé kopce a plošiny.

Mezi letohrádky se řadí větší objekty, které kromě části pro odpočinek a reprezentaci zahrnovaly i provozní prostory umožňující konání menších slavností. Mohly hostit i větší společnost.

Zahradní pavilony jsou stavby komornějšího typu, určené pro pobyt menší společnosti. Výraz pavilon byl odvozen od latinského slova *papilio* ve významu motýl nebo také stan.
Umělé kopce a plošiny nedisponují vnitřním prostorem, ale návštěvníci mohou pobývat vně jejich konstrukcí, především na jejich vrcholu. Většinou se jedná o místa výhledu.

Vyhlídková plošina v areálu zámku Hradec nad Moravicí. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Letohrádky

Výraz letohrádek se objevil v novodobé češtině až v druhé polovině 19. století. Pro pojmenování tohoto typu budov se již v 16. století v češtině vžilo slovo lusthauz, odvozené od německého výrazu lusthaus ve významu stavby pro potěšení. Ve středoevropském kulturním prostoru se stavební typ letohrádku vyvinul v období renesance. Navazoval na typ italského casina, menšího a pouze příležitostně užívaného domu se zahradou.[155] Začaly se hojně využívat v nově budovaných renesančních zahradách střední Evropy, kterým často chybělo přímé propojení se zámeckou budovou a byly jimi vybavovány také lovecké obory. Zde hrály letohrádky dominantní kompoziční roli a nabízely zázemí pro odpočinek a konání slavností, ale nikoli k přenocování.

Nejznámější stavbou tohoto typu je u nás letohrádek v **Královské zahradě v Praze**. Ten si však udržel svou renesanční podobu. Jeho starším předchůdcem byla stavba v oboře v Ovencích – dnešní **Stromovce**. Nějaký druh sídla zde byl vybudován patrně již ve 13. století při založení obory. V závěru 15. století nechal král Vladislav II. Jagellonský stavbu goticky přestavět, pravděpodobně za účasti královské huti vedené stavitelem Benediktem Rejtem (1454–1536). O sto let později byl letohrádek renesančně upraven pro Rudolfa II.[156] Neogotickou podobu, připomínající mimo jiné stáří stavby, mu následně vtiskly přestavby realizované v první čtvrtině 19. století. Inicioval ji nejvyšší purkrabí království českého Jan Rudolf Chotek (1748–1824). Tehdy již zchátralý letohrádek se rozhodl upravit jako letní sídlo místodržících.[157] Dnes zde sídlí pobočka Národního muzea.

Funkci letohrádku plnil také **Janův hrad** – novostavba ruiny středověkého hradu z počátku 19. století u lednického zámku navržený architektem Josephem Hardtmuthem (1758–1816). Tato stavba svou velikostí a náplní stojí z hlediska typologie na pomezí mezi letohrádkem a obytnou stavbou, nacházel se zde byt lovčího. Sloužil jako lovecký zámeček, byly zde ukončovány hony.

Stejnou funkci loveckého letohrádku i náplň měla prostorově menší stavba stojící v lesích mezi obcemi Dobřenice a **Rohoznice**. V 80. letech 19. století byla vybudována v podobě patrové čtyřboké gotické věže. V přízemí se nacházel byt hajného, v patře sál pro konání hostin po ukončení lovu. Subtilní okrouhlá věž s točitým schodištěm sloužila jako místo výhledu. Stavba je dnes bez využití a chátrá, není kulturní památkou.[158]

155 MUCHKA, Ivan, PURŠ, Ivo, DOBALOVÁ, Sylva a HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Hvězda: arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu.* Praha: Artefactum, Nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2014. ISBN 978-80-86890-65-4. s. 92–98.

156 DOBALOVÁ, 2009, s. 172–174.

157 DOBALOVÁ, 2025. s. 8–13.

158 ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady zámky a tvrze Čech. II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-208-2. s. 307–308.

Neogotický letohrádek v areálu tzv. **Pantheonu v Malé Skále** byl postaven na místě zaniklého skalního hradu. Jeho architektura připomíná gotickou sakrální stavbu. Poskytoval zázemí pro četné návštěvníky z řad široké veřejnosti. Zároveň plnil funkci vzdělávací. Vnitřní malířská výzdoba připomínala české světce, panovníky i další osobnosti kulturního i politického života. Ve vitrínách v patře stavby se nacházely středověké artefakty a jejich napodobeniny – kusy mečů, drátěné košile, pečetidla, části postrojů apod.[159]

Privátním hostům majitele sloužil také letohrádek v zámecké zahradě ve **Valči**. I tato stavba měla pravděpodobně renesanční původ.[160] Neogotické úpravy se v závěru 19. století dotkly pouze přízemí patrové stavby. Okna byla ukončena lomeným obloukem a byly instalovány výplně s motivem gotické kružby. Zámecký areál v té době získával výraznou historizující podobu, a to především prostřednictvím staveb v zahradě pojednaných v různých architektonických slozích.

Neogotický patrový pavilon s výraznou věží v **Kamenici** (okres Praha východ) byl postaven v blízkosti zámecké budovy v poslední čtvrtině 19. století.[161] Vzhledem ke svým rozměrům a vnitřnímu uspořádání s velkou pravděpodobností plnil funkci letohrádku.

Na našem území se nacházejí letohrádky, které sloužily jak privátním potřebám soukromých majitelů, tak jako zázemí ve veřejně přístupných areálech. Specifickou kategorií jsou letohrádky lovecké. Nebyly zjištěny žádné zaniklé letohrádky v neogotickém slohu.

Letohrádek v Královské oboře v Praze. *Foto Michaela Letá, 2026.*

159 MOJSL, 2018, s. 43–45.

160 ZEMAN, LUBOMÍR. Komponovaná krajina Valečska. Barokní makrokosmos a mikrokosmos transformovaný v přírodně krajinářský okrasný statek. *Sborník Muzea Karlovarského kraje.* Roč. 21, (2013). s. 37.

161 KUTHAN, 2014, s. 530.

Rohoznický letohrádek. *Převzato z: Rohoznický letohrádek býval romantickou usedlostí. [online]. In: Český rozhlas. 2019. [18. 5. 2026] Dostupné z: https://regiony.rozhlas.cz/rohoznicky-letohradek-byval-romantickou-usedlosti-dnes-je-zarustajici-ruinou-7903332.*

Janův hrad v Lednicko-valtickém areálu. *Foto Kateřina Hubáčková, 2023.*

Letohrádek v areálu Pantheonu v Malé Skále. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Interiér letohrádku v areálu Pantheonu v Malé Skále. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Letohrádek u zámku ve Valči. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Letohrádek u zámku Kamenice. *Foto Pavel Bleša, 2025.*

Zahradní pavilony

Zahradní pavilony jsou nejhojněji se vyskytujícím typem stavby „pro potěšení“ v památkách zahradního umění. Pro snazší orientaci byla definována řada podtypů, do kterých lze tyto stavby dále třídit podle některých společných znaků, viz tabulky výše.

Zjištěné neogotické stavby neobsáhnou všechny vyčleněné podtypy. Architektura čerpající ze středověké tradice se primárně uplatňuje jako umělé ruiny, hrady, věže, v jednotkách případů v dalších typologických skupinách pavilonů.

Pavilony velmi často sloužily jako místo výhledu. Jestliže z nich bylo vidět, musely být také viděny, což s sebou zároveň neslo funkci pohledové dominanty v kompozici zahrady nebo okolní krajiny. Tuto funkci plnily hlavně věže, o kterých je pojednáno později, a vyhlídkové pavilony. Jako vyhlídkový pavilon se označuje stavba s přízemním prostorem a ještě jedním vyhlídkovým patrem nebo vyhlídkovou plošinou na střeše.[162] Jedná se tedy o stavby konstrukčně upravené ke zlepšení výhledu. V případě, že byl pouze přízemní pavilon postaven na místo poskytující zajímavý výhled, je tato stavba označována jako pavilon na vyhlídce.

Mezi vyhlídkové pavilony se řadí jedna z nejpozoruhodnějších neogotických staveb dochovaných na našem území, tzv. Gotický chrám v **Krásném Dvoře** u Podbořan. Konstrukčně velmi členitá stavba pracuje ve stylizované podobě s motivem věže středověké katedrály. V přízemí se nachází rozměrná prostora zaklenutá křížovou klenbou a prosvětlená vysokými okny s vitrážemi. Na vyhlídkový ochoz se vystupuje po vnějším točitém schodišti. Stavba byla dokončena na konci 18. století. Jednalo se zčásti o kamennou, zčásti dřevěnou stavbu původně především ve funkci rozhledny. V polovině 19. století se její úloha rozšířila o funkci pomníku. Do spodního sálu byla umístěna socha polního maršála Karla Filipa ze Schwarzenbergu, vítěze nad Napoleonem v bitvě u Lipska.[163] Stavba prochází rozsáhlou obnovou.

Další nalezený neogotický vyhlídkový pavilon se nachází v areálu zámku **Hloubětín** v Praze. Lze jej datovat až do 80. let 19. století.[164] Jedná se o stylizované torzo hranolové hradní věže nebo bašty postavené z neomítaného kamenného zdiva. Rohy stavby jsou zdůrazněny věžičkami. Na střeše se nachází vyhlídková terasa přístupná z přilehlé zahrady po dvouramenném schodišti. Mezi rameny schodiště se nachází vstup do místnosti v přízemí.

Podstatně větší množství staveb lze označit jako pavilon na vyhlídce. Z architektonického hlediska se jedná o velmi pestrou skupinu staveb. Pavilon v Lomnici u Tišnova z počátku 19. století má jehlancovou střechu krytou šindelem a otvory završené lomenými oblouky, o něco málo mladší pavilon v usedlosti **Bulovka** v Praze má také okna a dveře s lomeným

Neogotický pavilon v areálu usedlosti Klamovka v Praze. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

162 Stavby s více patry jsou již řazeny mezi věže.

163 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta. *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích.* Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-24623-9-79. s. 87.

164 PACÁKOVÁ, 2000, s. 206–207.

obloukem, střecha ale reflektuje vzory z Dálného východu. Středověké vzory z Blízkého východu, respektive maurskou architekturu středověkého Španělska, našly odraz v architektonických detailech stavby zaniklého pavilonu nazvaného Kamajka v krajinářsky upraveném okolí zámku **Kačina**. Okolo poloviny 19. století byl postaven drobný pavilon nazývaný Gloriet v parkově upravené krajině nedaleko zámku **Nalžovy**. Šestiboká stavba z omítaného cihlového zdiva s jehlancovou střechou a lomenými oblouky v oknech a dveřích je v současné době v havarijním stavu. V 60. letech 19. století byl nový pavilon vystavěn na okraji hradní zahrady v **Kunštátě**. Z pohledu ze zahrady působí jako přízemní rustikální stavba. Neogotický charakter získává při pohledu z vnějšku. Přímo nasedá na opěrnou zeď opatřenou cimbuřím a slepou bránou s lomeným obloukem. U drobného pavilonu v areálu zámku **Konopiště** odkazuje na středověk jak jehlancová střecha a otvory s lomeným obloukem, tak také omítané zdivo, z nějž vystupuje několik neomítaných kamenů.

Stavbu s neogotickými prvky bylo možné nalézt také mezi poustevnami, které mívaly především rustikální charakter, a proto se jich většina nezachovala. Jednou z výjimek je poustevna v areálu pražské usedlosti **Cibulka** postavená ve 20. letech 19. století z kamenného zdiva. Má charakter ruiny, na jejímž průčelí se nachází imitace torza křížové klenby z fiktivního bortícího se sálu. Ten připomínají i torza zdí po stranách stavby. Motiv žeber středověké klenby byl použit také na fasádě pavilonu pražské usedlosti **Klamovka** z konce 18. století. Není jisté, zda měl také funkci poustevny. Dominantou jeho architektury je mohutné cimbuří a stylizované věže na koruně zdiva. Pouze na vyobrazení zůstala zachována dřevěná poustevna s doškovou střechou nacházející se na počátku 19. století v zámecké zahradě v **Bystřici pod Hostýnem**. Vysoká okna s lomeným obloukem byla zasklená pomocí terčíků.

Pavilon na vyhlídce usedlosti Bulovka v Praze. *Foto Michaela Letá, 2019.*

Pavilon u zámku Chanovice. *Foto Lucie Tlustá, 2024.*

Gotický chrám v Krásném Dvoře před obnovou. *Foto Lenka Křesadlová, 2013.*

Gotický chrám v Krásném Dvoře po obnově fasády. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Vyhlídkový pavilon u zámku Hloubětín v Praze. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Pavilon v blízkosti zámku Konopiště.
Foto Lenka Křesadlová, 2024.

Pavilon v zahradě zámku Kunštát.
Foto Gabriela Stögerová, 2024.

Dobové vyobrazení poustevny v zahradě zámku Bystřice pod Hostýnem.
Převzato z: ČIHALÍK, Martin. SHP Bystřice po Hostýnem. 2018.

Poustevna v areálu usedlosti Cibulka v Praze. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Již byly zmíněny dva pavilony kombinující ve své architektuře neogotické a orientální prvky. Lze k nim zařadit ještě pavilon postavený v zahradě Landfrasovy vily v **Jindřichově Hradci** z 30. let 19. století. Zde byly kombinovány orientální pestrost a barevnost s motivem lomeného oblouku a gotické klenby. Originálně byly využity gotické prvky v architektuře dnes již zaniklého tzv. Velkého kůrového pavilonu postaveného v roce 1848 v areálu parku v **Červeném Dvoře.**[165] Pomocí bílých březových větví byl na fasádě vytvořen motiv síťové klenby. Podobu kůrového domku měly také již zaniklé lázně v oboře u zámku **Lysice**. Oknům stavby dominoval tvar lomeného oblouku.

Pavilony v zahradě zrušeného kláštera v Sázavě a u zámku v Jindřichově na gotiku odkazují především okny a dveřmi s lomeným obloukem a původně také motivem kružby v nich**.** V **Sázavě** se jedná o přízemní rohový pavilon. V dominantním nároží se nachází také nika opět zakončená lomeným obloukem. V zahradě klasicistního zámku v **Jindřichově** stojí přízemní osmiboký pavilon, zachycený na mapě stabilního katastru z roku 1836. U obou pavilonů již zanikly okenní výplně s motivem gotické kružby. Až z počátku 20. století pochází pavilon u zámku **Chanovice**. I v jeho architektuře se uplatnily okna a dveře s lomeným obloukem. O původní podobě výplní ale nebyly nalezeny žádné informace.[166]

Řada dalších architektonicky zajímavých staveb pavilonů již zanikla. Na dobové rytině areálu zámku **Žerotín** v Olomouckém kraji zůstal zachycen přízemní neogotický pavilon, jehož půdorys lze nalézt také na mapě stabilního katastru z roku 1836. Stavba obdélného půdorysu měla okna s lomenými oblouky a kružbou a na fasádě byly prezentovány sloupy

165 CICHROVÁ, 2017, s. 138–139.

166 SMITKA, Josef a kol. *Zámek Chanovice: historie a možné perspektivy.* Chanovice: Obec Chanovice; Panorama, 2001. ISBN 80-238-9669-5.

s jednoduchými hlavicemi. Obraz zachytil také neogotickou podobu pavilonu v zámecké zahradě v **Zámrsku**. Původně se zde nacházel dřevěný pavilon postavený na kamenné podestě ve tvaru kříže. Lehká dřevěná konstrukce bez pevných stěn měla výrazně členitou střechu. V závěru 19. století byl na stejné podestě postaven orientální pavilon.

Jeden z nejvýstavnějších neogotických zahradních pavilonů zanikl při napouštění přehrady Želivka. Byl součástí zámeckého areálu **Horní Kralovice**. Jednalo se o pavilon na vyhlídce obdélného půdorysu. Dobová vyobrazení zdokumentovala pouze střechu a průčelí komunikující s okolní krajinou. Stavba měla pravděpodobně půdorys kříže, čemuž odpovídalo zastřešení složené ze stavových střech navazujících na centrální jehlancovou střechu, pod níž se pravděpodobně nacházela kopule. Nároží střech zdůrazňovaly štíhlé věžičky. Okna byla vysoká, ukončená lomeným obloukem.

Tento projekt se nevěnuje stavbám v areálech lázní, nicméně je vhodné zmínit, že vedle tradiční klasicistní architektury i zde byla postavena řada pavilonů v neogotickém stylu. Jako příklad lze uvést vyhlídkový pavilon Františka Josefa v Karlových Varech z roku 1876, který stále existuje, ale dnes nese jméno Karla IV. Nebo již zaniklý pavilon na Žižkově vrchu v Mariánských Lázních věnovaný Bedřichu Vilémovi IV. Pruskému.

Jedním z výrazných symbolů odklonu evropských národů od antických ideálů k hrdinům z vlastní historie se stal středověký hrad, sídlo vznešeného, ctnostného a statečného rytíře. Novodobí rytíři jak z řad šlechty, tak z nové vrstvy majetné buržoazie stavěli neogotická sídla

Dobová pohlednice s vyhlídkovým pavilonem v Karlových Varech. *UDU AV ČR, inv. č. 019240© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Dobová pohlednice se zaniklým pavilonem v Mariánských Lázních. *UDU AV ČR, inv. č. 013118© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Neogotický pavilon v zahradě Landfrasovy vily v Jindřichově Hradci. *Foto Lenka Křesadlová, 2008.*

Velký kůrový pavilon v parku v Červeném Dvoře. *Převzato z: CICHROVÁ, 2017, s. 139.*

Lázně v podobě kůrového pavilonu na dobové fotografii. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS22896.*

Rohový pavilon v zahradě bývalého Sázavského kláštera. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Původní podoba pavilonu u zámku Jindřichov. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS24190.*

Současný stav pavilonu u zámku Jindřichov. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Dobové vyobrazení zaniklého pavilonu v zahradě zámku Žerotín. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, R. Tilk, View of Schlosses Scherotein in Moravia, in the background the Holy Mountain near Olmütz, Kunike, inv. č. GR 04449.*

Dobové vyobrazení zaniklého neogotického pavilonu a stále existující branky v zahradě zámku Zámrsk. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, inv. č. L02507_01.*

Neogotický pavilon u zámku Horní Kralovice. *UDU AV ČR, inv. č. 005350© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

a jejich okolí doplňovali stavbami nejlépe v podobě hradních ruin. Ti první jejich prostřednictvím prezentovali především dávné kořeny a vznešenou minulost svých rodů. Novodobí rytíři průmyslu se jimi snažili upozornit na srovnatelnou hodnotu novodobých ctností, jako byly houževnatost, podnikavost nebo dravost.

Za velmi cenné byly považovány originální středověké stavby, které bylo možné po patřičné úpravě začlenit do zahradních a parkových kompozic. Zatímco v první polovině 19. století bývaly tyto úpravy spíše menšího rozsahu s cílem zachovat u budovy její „ruinózní“ charakter, v druhé polovině 19. století bylo častější hradní zříceniny puristicky dostavovat. Zříceniny obecně v sobě nesly nádech tajemna až mystična starých příběhů a poezie živící vlnu romantismu.

Nejstarší zjištěné stavby pavilonů v podobě hradních ruin vybudované do 30. let 19. století měly společný znak, dominanci věží, respektive věže v jejich architektuře ať už ve funkci místa výhledu, nebo ve formě „obytné“ věže.

Nejstarší zjištěnou novostavbou ruiny hradu na našem území byl tzv. Starý hrad v parku ve **Vlašimi** ze 70. let 18. století. Jeho přesná podoba není známa. Zachovala se až vyobrazení z počátku 19. století ukazující válcovitou věž, okolní rozpadající se zdivo a zastřešenou stavbu se salonem.[167] Stavba se nacházela na okraji říční terasy a pohledově dominovala údolní části parku. Salon pravděpodobně postrádala hradní ruina dokončená v roce 1803 v zámeckém areálu v **Uherčicích** dle návrhu Antona Ordnera (1776–1862). I ona stála na koruně svahu

167 NUSEK, 2023, s. 119.

a pohledovou osou byla spojena s budovou zámku. Dominantní válcová věž opět sloužila jako místo výhledu.

V **Březině** u Rokycan bylo k vybudování neogotického pavilonu použito originální torzo kubické hradní věže ze 14. století. V jejím přízemí vznikla okolo roku 1810 větší místnost s kuchyňkou a záchodem.[168] Zachovalé zbytky originálního středověkého zdiva se odrážely v hladině nedalekého rybníka.

V rovinatém terénu musela být v prvních desetiletích 19. století vystavěna ruina hradu v zámecké zahradě v **Miloticích**. Absence skalnatého ostrohu vyvolávající pocit divokosti a nepřístupnosti byla částečně vyvážena vybudováním vodního příkopu. Nedostatek prostoru limitoval možnost vytvořit adekvátně působící zahradní scenérii v bezprostředním okolí ruiny v měšťanské zahradě v **Jindřichově Hradci**. Stylizované torzo hradní věže se tísnilo mezi poustevnou a oranžerií. Jeho přítomnost v kompozici byla pravděpodobně vyvolána spíše snahou vměstnat na malý prostor nejdůležitější typy „módních" zahradních staveb než vyprávět nějaký příběh. Až v druhé polovině 19. století byla vybudována kamenná věž sloužící k výhledu v rámci krajinných úprav v okolí zámku **Vranov nad Dyjí**. Byla nazývána Zikkurat nebo Helenina vyhlídka.

Okolo poloviny 19. století se koncepce budovaných staveb proměňuje. Rodina Taaffe v **Nalžovech** buduje na kopci v lese nazvaném Prašivec mohutnou kamennou zeď s věžemi, která má při pohledu z budovy zámku připomínat jejich rodové sídlo v Irsku. V tomto směru plnila stavba především funkci stafáže. Z místa se brzy stala turistická atrakce, návštěvníci mohli využít jednu z věží opatřenou schodištěm jako rozhlednu.

Podobně byla na místě zaniklého hradu ze 14. století na kopci nad zámkem **Petrohrad** vystavěna v 50. letech 19. století umělá ruina kamenné zdi opatřená z vnitřní strany schodištěm umožňujícím lepší výhled.[169] Nenacházela se zde žádná zastřešená část, a proto by bylo možné zařadit tuto stavbu také mezi stafáže. Obdobně byla pojatá i drobná zřícenina v zámecké oboře v **Lysicích**. Na torzo kamenné zdi s cimbuřím bylo možné vstoupit, ale krytý prostor se zde nenacházel.

Další posun v přístupu ke stavbám připomínajícím středověké hrady lze demonstrovat na vývoji tzv. Arturova hradu u zámku **Sychrov**. Původní vzhled stavby z první poloviny 19. století není znám. Nazývala se Alten Burg a pravděpodobně šlo o zříceninu. V 70. letech byla přestavěna do současné podoby, která motiv bortícího se zdiva zcela postrádá. Jde o dvojici věží propojených bránou. Obdobně ztratil svůj ruinózní charakter již zmiňovaný hrad v zámeckém parku ve **Vlašimi**, a to při přestavbě v 60. letech 19. století. Zachována zůstala válcová věž, přilehlý „palác" získal bílou omítku a výrazné cimbuří na koruně zdiva. Obdobně dvojí přestavby se dočkal i **Nový hrad u Olomučan**. Původní úprava torza středověkého hradu na počátku 19. století přinesla doplnění existujících věží o zdánlivě se rozpadající korunu s cimbuřím. Tento doplněk byl v závěru 19. století opět odstraněn.[170] Nový hrad u Olomučan nelze řadit mezi „drobnou" zahradní architekturu, ale v měřítku Vranovsko-křtinského parkového nebo spíše krajinného areálu plnil shodnou kompoziční funkci.

168 KONEČNÝ, 2015, s. 95–96.
169 ŠANTRŮČKOVÁ, 2014, s. 148.
170 ŠTĚTINA, 2002, s. 339–374.

Rozsáhlými úpravami prošla v druhé polovině 19. století Podzámecká zahrada v **Kroměříži**. Mimo jiné bylo snahou dosáhnout co největší architektonické pestrosti staveb v zahradě. Žádná nedostala neogotickou podobu, ale dochované náčrty ukazují, že bylo počítáno i s touto možností. K nejzajímavějším patří variantní návrh na výstavbu tzv. Rybářského pavilonu v podobě zámečku ve stylu tudorovské gotiky.

Jako návrat k původní koncepci lze označit podobu hradní zříceniny, která byla v závěru 19. století vybudována v zahradě nového rodinného sídla v **Pavlovicích** u Přerova. Dominantní roli zde opět získala věž a rozpadající se režné kamenné zdivo, nechybí salon i místo pro výhled do okolní krajiny.

Nebyla zmíněna nejrozsáhlejší umělá hradní zřícenina u nás, **Janův hrad,** navržený architektem Josephem Hardtmuthem (1758–1816) pro areál zámeckého parku v Lednici. Typologicky patří svou funkcí a vybavením již mezi letohrádky.

Kromě hradních ruin bylo na našem území identifikováno i několik umělých zřícenin sakrálních staveb. Všechny byly vytvořeny v posledních dvou desetiletích 18. století. V areálu budoucího zámku **Kačina** vznikla stavba pojmenovaná jako Libuše. Dvě ze čtyř zdí salonu byly prolomeny vysokými katedrálními okny s vitráží a byla plánována i sochařská výzdoba pravděpodobně s náboženskými motivy. Existence kryté kaple s vnitřní výzdobou je zmiňována také v **Dolní Rožínce**. K této stavbě není k dispozici původní plánová dokumentace a není tedy jisté, jak byla původně koncipována. Současný stav obou staveb je torzální, kryté

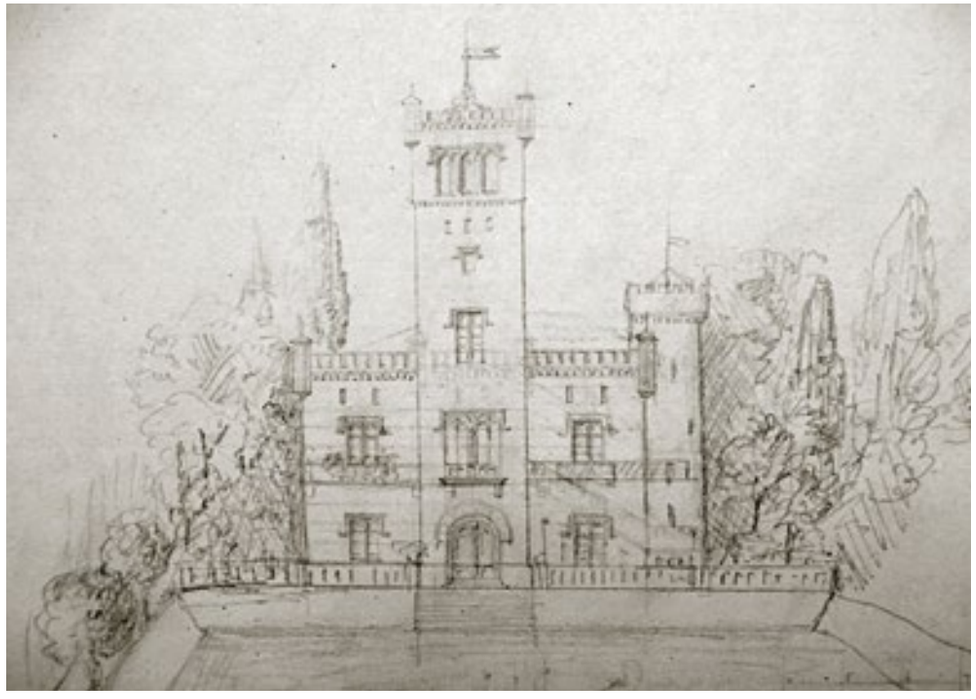

Jeden z návrhů na výstavbu pavilonu v Podzámecké zahradě v Kroměříži.
Státní archiv v Opavě, pobočka Olomouc, UŘAS inv. č. 12 072.

Aktuální podoba hradu v zámeckém parku ve Vlašimi. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Aktuální podoba hradu v zámeckém parku ve Vlašimi. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Umělá hradní zřícenina v areálu zámku Uherčice. *Foto Petr Hudec, 2023.*

Věž středověkého hradu v areálu zámku Březina. *Foto Lucie Tlustá, 2015.*

Salon vestavěný do torza středověké věže v areálu zámku Březina. *Foto Lucie Tlustá, 2011.*

Umělá hradní zřícenina v zámecké zahradě v Miloticích. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Torzo hradní věže v zahradě Landfrasovy vily v Jindřichově Hradci. *Foto Lenka Křesadlová, 2008.*

Vyhlídková věž tzv. Zikkurat v krajinném areálu u zámku Vranov nad Dyjí.
Foto Gabriela Stögerová, 2011.

Umělá zřícenina hradu nedaleko zámku Nalžovy. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Nově postavená zeď hradního paláce na Zámeckém vrchu v Petrohradě. *Foto Lenka Křesadlová, 2020.*

Zřícenina v zámecké oboře Lysice. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS22934.*

Umělá zřícenina hradu v areálu zámku Pavlovice u Přerova. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Arturův hrad v areálu zámku Sychrov. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Zřícenina kaple u Dolní Rožínky. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Současný stav kaple zvané Libuše u zámku Kačina. *Foto Michaela Letá, 2023.*

prostory neexistují, dnes plní funkci stafážové architektury. Pouze dobové vyobrazení uchovalo vzhled již zaniklého neogotického průčelí originálních ruin ze sentimentální vývojové fáze Podzámecké zahrady v **Kroměříži**. Dvojice vysokých oken s lomenými oblouky a další rozpadající se zdivo připomínaly nezadržitelné plynutí času.

Kromě hradů a kaplí nebyly na našem území identifikovány umělé ruiny dalších typů staveb.

Věže jako pozorovatelny, obranné prvky, obydlí i poslední útočiště lze označit za jeden ze symbolů středověké architektury. Tvořily dominantní složku většiny výše zmíněných novostaveb středověkých hradů i dalších typů neogotické architektury. V zahradách a parcích byly používány i jako samostatný stavební objekt. Stavěly se na nejvyšším bodě krajinářských kompozic, ve funkci pohledové dominanty i místa výhledu. Takzvané obytné věže v sobě zahrnovaly kromě prostoru pro výhled na vrcholu stavby také alespoň přízemí a patro s místnostmi pro rekreaci. Vyhlídková věž vnitřní prostory pro rekreaci, kromě místa sloužícího k výhledu, postrádá. Na našem území je tento typ architektury poměrně vzácný.

Formu mohutné obytné hranolové věže vysoké 13 m získal objekt postavený ve 20. letech 19. století v areálu pražské usedlosti **Cibulka**. Vzory pro její výstavbu lze hledat v komunitě německých zednářů, nebo spíše v tehdy oblíbených předlohových knihách. Věž měla charakter ruiny.

Další zjištěný objekt projektovaný Ernstem Händelem (1813–1898) jako obytná hranolová věž byl vystavěn až v 80. letech 19. století v rámci úprav sídla **Hradec nad Moravicí**. Původně byla plánována dvojice hranolových věží s vysokými valbovými střechami s nárožními věžičkami propojená bránou. Byla postavena pouze jediná věž vysoká přes 40 m. Zamýšlené reprezentační interiéry nebyly realizovány a tzv. Bílá věž začala sloužit jako vodojem.[171] Z tohoto pohledu by měla být řazena mezi objekty užitkové, ale původním záměrem byla reprezentace, proto je zmíněna zde.

Jako vyhlídkové místo sloužila celé 19. století originální středověká válcová věž dochovaná v areálu tzv. Horního hradu **Rožmberk**. Při úpravách bylo na 38 m vysoké věži obnoveno cimbuří, postavena nová kuželovitá střecha, proražen další vstup, vybudováno a udržováno točité schodiště.

Jako hláska byla využita tzv. Kolowratská věž v areálu starého hradu ve **Zruči nad Sázavou** ze 14. století. Fotografie z 80. let 19. století ukazují věž ukončenou zábradlím a krytou kuželovitou střechou. Potom, co byla v 90. letech v areálu hradu postavena nová zámecká budova, změnil se také vzhled věže. Došlo k výstavbě cimbuří, které pohledově zakrylo novou nižší střechu.

Další neogoticky upravenou věží byla věž barokního kostela na vrchu Žďár nedaleko **Chudenic**. Původní kostel sv. Wolfganga, stojící na území lovecké obory, byl pro zchátralost v roce 1810 zbořen. Zachována zůstala pouze věž následně upravená jako hlídkové místo. Získala dřevěnou nadstavbu krytou vysokou střechou s nárožními věžičkami. Práce byly dokončeny v roce 1845.[172]

171 HAVRLANT, 2017, s. 108–113.

172 KUBEC, 2023, s. 188–190.

Jediná záměrně postavená samostatně stojící vyhlídková věž neogotického tvarosloví v krajinářské kompozici byla nalezena v zámecké zahradě v **Čechách pod Kosířem**. Pochází ze 40. let 19. století a jedná se o osmibokou 15 m vysokou stavbu z cihlového neomítaného zdiva. Byla nazývána jako Vlajková, později Cihlová.[173] Vrcholový ochoz zdůrazněný osmi nárožními pilířky byl přístupný pomocí točitého schodiště.

Jako turistická rozhledna sloužila věž postavená podle projektu Wilhelma Gaila (1804–1890) v **Tupadlech**. Patří k ojedinělým případům použití středověkého maurského stylu u nás. Vyhlídkový ochoz byl vymezen stylizovaným cimbuřím a nárožními věžičkami.

Typologicky zajímavá je věž nacházející se v Bezručových sadech v **Olomouci**. Byla na počátku 20. století vystavěna z neomítaných cihel a navazuje na městské opevnění. V její horní části se nachází vyhlídkový ochoz, který výškově navazuje na úroveň klášterní zahrady, respektive zahrady kněžského semináře za korunou hradby. Z pohledu z parku se tedy stavba jeví jako věž, ale ze zahrady jako přízemní pavilon poskytující výhled.

Vyhlídkové věže a bašty se u nás nejčastěji vyskytují jako součást ohrazení neogoticky přestavovaných nebo nově vystavěných sídel. Budou proto podrobněji popsány v kapitole věnované stavbám vymezujícím prostor.

Rytířská věž v areálu usedlosti Cibulka v Praze.
Foto Lenka Křesadlová, 2024.

Bílá věž v areálu zámku Hradec nad Moravicí.
Foto Michaela Letá, 2024.

173 ŠREK, 2019, s. 96–98.

Středověká věž zvaná Kolowratská v areálu zámku Zruč nad Sázavou. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Středověká věž zvaná Jakobínka v areálu hradu Rožmberk. *Foto Jiří Janál, 2026.*

Věž nazvaná Bolfánek u Chudenice. *Foto Markéta Šantrůčková, 2021.*

Novostavba věže v zámecké zahradě v Čechách pod Kosířem. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Věž v Bezručových sadech v Olomouci. *Foto Michaela Letá, 2023.*

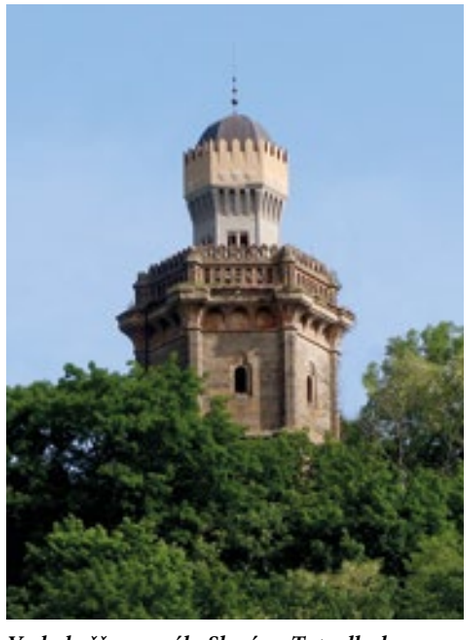

Vrchol věže v areálu Slavín v Tupadlech. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Dobové vyobrazení věže v areálu Slavín v Tupadlech. *Národní památkový ústav, Kartotéka ÚSKP, 2. polovina 20. století.*

Stavby pro chov a prezentaci zvířat

Vzhledem k malému počtu identifikovaných objektů jsou v této části zmíněny nejen stavby „pro potěšení“, sloužící primárně pro prezentaci zvířat, ale i několik staveb s především užitkovou funkcí. K nim se řadí konírny, kravíny, vepříny, ovčíny, domky pro drůbež, holubníky, psince, bobrovny, chovné bažantnice, včelíny, tedy stavby sloužící k chovu jednotlivých skupin hospodářských zvířat nebo také krmelce. Jestliže se nacházely přímo v zahradních a parkových kompozicích, nebo se v nich pohledově uplatňovaly, bývaly zajímavě architektonicky ztvárněny. Nejčastějším příkladem bývají holubníky, včelíny, ale především konírny budované jako „paláce“ pro tato ušlechtilá zvířata, jejichž kvalita patřila k důležitým atributům šlechtické prezentace.

Do staveb sloužících především k prezentaci zvířat se řadí voliéry, tedy samostatné rozměrnější klece pro ptáky, ptáčnice skládající se z voliéry a dalšího chovatelského zázemí, bažantnice, tedy ptáčnice určené speciálně pro chov bažantů. Pro hnízdění vodních ptáků byly na březích vodních ploch, na ostrovech nebo na samostatných konstrukcích ve vodě instalovány nejčastěji dřevěné boudy různého tvaru. Dlouhou tradici sahající až do středověku měl v hradních a později i zámeckých areálech chov šelem, především medvědů. Medvědinec jako chovné zařízení zahrnuje zděný objekt nabízející přístřeší pro zvířata a přiměřeně velký výběh, jenž má obvodové zdi a oplocení upravené tak, aby nehrozil únik chovaných zvířat. Specifický typ zahradní stavby sloužil k prezentaci vybraných kusů skotu. Kromě stáje obsahoval také salon pro odpočinek a podávání mléka a jiného občerstvení, případně i výrobnu mléčných produktů. Vzhledem k tomu, že zde býval často prezentován dobytek švýcarských plemen, označovaly se tyto stavby také jako švýcárny.

Rozměrnou ptáčnici, vyprojektovanou Damasiem Deworezkým (1816–1891), bylo od roku 1841 možné navštívit v areálu zámku **Červený Dvůr** u Českého Krumlova. Přízemní budova měla půdorys ve tvaru písmene U, na postranní křídla navazovaly drátěné voliéry. Prezentovaly se zde zlatí a stříbrní bažanti, cizokrajné kachny i další druhy okrasného ptactva. Nechyběla komora pro zimování labutí z nedalekého rybníka a také obydlí pro chovatele. Spojovací křídlo bylo vybaveno jako salon vyzdobený v 60. letech 19. století výmalbou s gotickými motivy, jako štíty a kružby.[174] Neogotické tvarosloví se uplatnilo také v okenních i dveřních výplních stavby. Neogotické architektonické detaily i část vnitřní výzdoby se dochovaly nebo byly kvalitně obnoveny. Stavba dnes postrádá kovové voliéry a již neslouží původnímu účelu.

Dvě voliéry s neogotickými prvky byly součástí dnes již zaniklé ptáčnice postavené na počátku 19. století v zámecké zahradě v **Bystřici pod Hostýnem**. Dochované vyobrazení zachytilo centrální pavilon ptáčnice v orientálním stylu, na který navazovala dvě křídla voliér. Každé se skládalo ze tří polí ve tvaru vysokého gotického okna vyplněného drátěnou mříží.

174 CICHROVÁ, 2017, s. 125–127.

Střechu zdobily stylizované kytice a věžičky. Stavba byla postavena převážně ze dřeva a centrální věž měla také několik prosklených částí.[175]

Poměrně krátkou dobu trvání měl medvědinec vybudovaný v areálu parku v **Hradci nad Moravicí** v letech 1860–1862. Nacházel se u tzv. Medvědí skály a měl podobu 10 m vysoké válcové věže s navazujícím příkopem.[176] Podobu kamenné věžové stavby měl také medvědinec vybudovaný v roce 1920 v prostorách Jeleního příkopu v areálu **Pražského hradu**. Byli zde prezentováni medvědi darovaní prezidentu T. G. Masarykovi především vracejícími se jednotkami legionářů z Ruska.[177] Výběh ohraničený příkopem a zemními valy byl zrušen v 50. letech 20. století. Zachovány zůstaly dvě příležitostně používané ubikace, jejichž zamřížované vchody mají podobu lomených oblouků vsazených do zdi z neomítaného kamenného zdiva.

Na dobových pohlednicích se dochovala také podoba dvou neogotických domků pro vodní ptáky. První, rozměrnější, určený pravděpodobně pro labutě, se nacházel na ostrově v zahradě u zámku **Blovice**. Jednalo se o rustikální stavbu ze dřeva pokrytou kůrou a členěnou březovými větvemi. Okna měla podobu lomených oblouků, aby korespondovala nejen s neogotickou architekturou zámku, ale také s tvarem zábradlí nedalekého mostu. Na břehu rybníka v areálu dnes zaniklého zámku **Horní Kralovice** je zachycen dřevěný domek s výrazným štítem a obloučkovým vlysem. Dle velikosti otvorů byl pravděpodobně určen pro kachny.

Dochoval se také nerealizovaný návrh z 60. let 19. století na neogotickou přestavbu tzv. Pavího dvora v **Podzámecké zahradě v Kroměříži**. Tento zahradní okresek (Mayerey) z 90. let 18. století v sobě zahrnoval mimo jiné obytné stavení, ve kterém byly ustájeny krávy. Návštěvníci se zde mohli napít jejich mléka.

Neogotické motivy v podobě malby na fasádě byly použity na objektu patrového domku pro chov drůbeže a drobných hospodářských zvířat v areálu zámku **Rájec**. Lomený oblouk a kružba se uplatnily i ve výzdobě dveřních výplní v přízemí, nebo tvarosloví dřevěného zábradlí v patře stavby. Objekt, pro který se vžilo označení Holubník, stále existuje, ale již neslouží svému účelu.[178]

V oboře u zámku **Veltrusy** byly v roce 1829 postaveny dřevěné zastřešené jesle dle projektu architekta Johanna Philippa Joendla (1782–1870). Dochovaná vyobrazení ukazují vzdušnou stavbu zdobenou kromě jeleního paroží také fiálami nad rohovými sloupky a motivem lomeného oblouku. Na jesle, u kterých se shromažďovala krmená zvěř, se otevíral pohled od odpočívadla v navazujícím zámeckém parku. Stavba zanikla v první polovině 20. století.[179]

Přímo na parkovou kompozici navazovaly velkoryse pojaté konírny ve stylu tudorovské gotiky u zámku **Lány**. Byly dokončeny v roce 1861 dle projektu stavebního inspektora Antonína Jiruše (1806–1878). Budovy s výrazným cimbuřím a věžičkami byly později upraveny na garáže.[180] Před necelými deseti lety byly zbořeny neogotické konírny v zámecké zahradě v **Kamenici**.

175 DOBEŠOVÁ, 2021. s. 96.

176 HAVRLANT, 2017, s. 144–145.

177 https://www.zoopraha.cz/aktualne/pohledem-reditele/9506-prezidentsti-medvedi

178 KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela. *Zámecká zahrada Rájec nad Svitavou.* Kroměříž: NPÚ ÚPS v Kroměříži, 2023. ISBN 978-80-908257-3-4. s. 49–50.

179 KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela. *Veltrusy – deset podob krajinářského parku.* Praha: NPÚ ÚPS v Praze, 2021. ISBN 978-80-7480-160-0. s. 82.

180 MALÁ, Věra a KRAJČI, Petr. *Pražský hrad: Rezidence Lány.* Fotografie Pavel Štecha. Praha: Správa Pražského hradu, 1997.

Dobové vyobrazení zaniklé voliéry v zahradě u zámku v Bystřici pod Hostýnem. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, zámek Slavkov, inv. č. SL1268.*

Stavba určená původně prezentaci ptáků v parku u zámku Červený Dvůr. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Zaniklý medvědinec v Jelením příkopu na Pražském hradě. *Převzato z: https://www.zoopraha.cz/aktualne/pohledem-reditele/9506-prezidentsti-medvedi.*

Dochované ubikace pro medvědy v Jelením příkopu na Pražském hradě. *Foto Michaela Letá, 2026.*

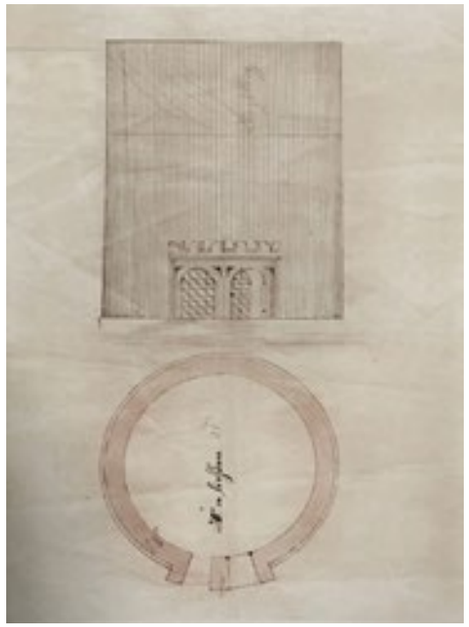

Plán na výstavbu medvědince v zámeckém parku v Hradci nad Moravicí. *Oblastní archiv Opava, fond Okresní úřad, inv. č. 743.*

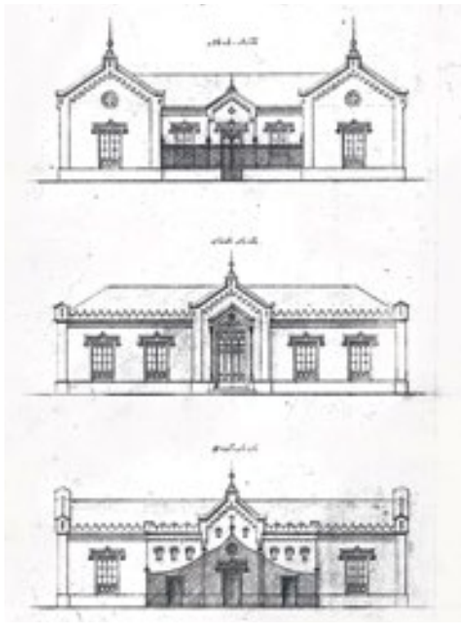

Nerealizovaný návrh na přestavbu tzv. Pavího dvora v Podzámecké zahradě v Kroměříži. *Státní archiv v Opavě, pobočka Olomouc, inv. č. 12 026.*

Voliéra pro ptáky v Podzámecké zahradě v Kroměříži. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Domek pro chov drůbeže u zámku Rájec. *Foto Veronika Skálová, 2023.*

Domek pro labutě na ostrově v zahradě zámku Blovice. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Vizovice, inv. č. VI12791b016.*

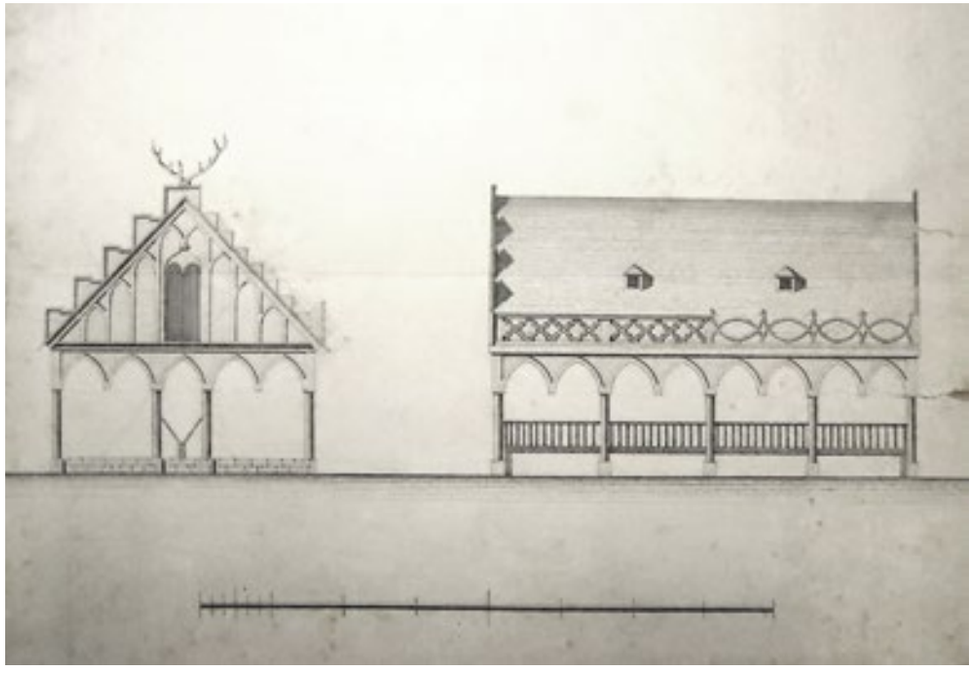

Návrh na výstavbu již zaniklých jeslí pro vysokou zvěř v zámecké oboře ve Veltrusech.
Státní oblastní archiv Praha, fond Velkostatek Veltrusy, inv. č. 276.

Zámecké konírny v areálu zámku Lány. *Foto Jiří Janál, 2025.*

Konstrukce pro rostliny prostorové

Do této kategorie staveb se řadí treláže, pergoly a loubí. Jako prostorové treláže se označují samostatně stojící opěrné konstrukce pro rostliny ve formě svislých stěn, sloužících jako dělicí prvek mezi zahradními prostory nebo jako stafážová stavba. Pergoly a loubí bývají vystavěny nad cestami, případně odpočívadly. Pergola je složená ze sloupů, které nesou další, většinou vodorovně položené prvky, zatímco loubí je tvořeno oblouky řazenými za sebou.

Konstrukce pro rostliny v neogotickém stylu lze na našem území označit za ojedinělé. Je to dáno tím, že byly často tvořeny ze dřeva, které má omezenou životnost. Dřevěnou pergolu s neogotickými prvky zachytila např. fotografie z druhé poloviny 19. století v blíže neurčené pražské zahradě.

Byla nalezena dvojice stále existujících konstrukcí s neogotickými motivy z přelomu 19. a 20. století. Nosné prvky z kamene s motivem trojlistu byly použity v konstrukci pergoly navazující na zámek ve **Zruči nad Sázavou**. Přímo v zahradě za oranžerií v **Žirči** stojí kovová konstrukce z počátku 20. století. Příčné prvky mají tvar lomeného oblouku a sloupky ukončují stylizované věžičky.

Pergola u zámku Zruč nad Sázavou. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Loubí v zahradě u zámku Žireč. *Foto Michaela Letá, 2020.*

Stafážové stavby

Mezi stafážové stavby se řadí objekty budované především jako pohledové dominanty. Postrádají vnitřní prostory, ve kterých by se dalo pobývat. Jsou sem řazeny např. prospektové stěny, což jsou buď úseky ohradních a dělicích zdí, nebo samostatné stavby, na kterých je zobrazena architektura nebo zahradní a krajinné scenérie. Dále sem patří iluzorní brány a vítězné oblouky, kterými je možné někdy i procházet. Další skupinou jsou architektonicky náročně ztvárněné obelisky, pamětní sloupy a památníky. Samostatnou specifickou skupinu tvoří umělé ruiny.

V zahradách na našem území bylo nalezeno jen několik málo případů stafážové architektury čerpající svým námětem a ztvárněním ze středověku.

K nejčastějším stavbám v zahradách tohoto typu patří iluzorní brány. Iluzorní hradní bránu i s přilehlou kamennou zdí z 20. let 19. století lze nalézt v areálu usedlosti **Cibulka v Praze**, jednoduchý omítaný portál s lomeným obloukem umožňuje vstup pouze do prostoru doplněného sochou s antickým námětem. Ideově se však jedná o symbolickou bránu do rytířského okrsku, specifické kompoziční části tohoto parku.

Dojem příchodu k hradní bráně vyvolává v návštěvníkovi také oblouk kamenného mostku, který se klene nad jednou z parkových cest v areálu zámku **Žleby**. Působení scenérie umocňuje umístění věžičky s jehlancovou střechou přímo vedle oblouku. Dalo by se říct, že funkce mostku, jehož pochozí část je velmi úzká, je v tomto případě z kompozičního hlediska tou druhořadou.

Za typický památník s využitím prvků neogotické architektury lze označit pomník knížete Karla Egona II. z Fürstenbergu (1796–1854) dokončený v roce 1860. Z iniciativy a finančního přispění zaměstnanců křivoklátského panství byl vztyčen na vyhlídce nedaleko hradu **Křivoklát**. Památník se skládá z miniatury věže gotické katedrály zhotovené z pískovce, do které byla instalována busta knížete z bílého mramoru. Autorem návrhu architektury byl Antonín Jiruš (1806–1878), bustu vytvořil sochař Emanuel Max (1810–1901).[181]

Funkci prospektové stěny dnes prakticky plní dochovaná čelní zeď jinak zaniklého objektu z 80. let 19. století v areálu zámku **Nová Ves u Chotěboře**. V její architektuře se uplatňují cimbuří a štíhlé věžičky. Zakrývá již zcela novodobou stavbu sloužící k bydlení. Původní funkce objektu není známa.

Velmi specifickou skupinou stafážové architektury čerpající motivy ze středověku jsou modely hradů a jejich zřícenin. K nejstarším doloženým stavbám tohoto typu patří tzv. Kočičí hrádek, který se stal součástí areálu zámku ve **Slatiňanech**. Dle tradice jej nechala vybudovat hraběnka Vilemína Auerspergová (1857–1909) v 90. letech 19. století. Sloužil mimo jiné

181 KAUCKÁ, Kristýna. *Život aristokrata na šlechtickém sídle v 19. století na příkladě rodu Fürstenbergů.* Bakalářská práce, Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2011. s. 40–41.

také ke hrám dětí. Jinou motivaci k vytvoření modelu hradu a jeho umístění do městského parku v **Týně nad Vltavou** měl Bedřich Karásek (1890–1958), pedagog a muzejník. Park byl založen právě v místech, kde kdysi stával již zaniklý Týnský hrad. Model měl připomínat jeho existenci.[182] Také městský park u Sponerovy vily ve **Svitavách** měl svůj hrádek, respektive miniaturu hradní věže umístěnou na přelomu 19. a 20. století na skalce v parku.[183] Lesopark **Debř u Mšena**, založený v roce 1915 prostřednictvím miniatury hradu Kokořín, lákal kolemjdoucí k návštěvě této nedaleké památky.

Iluzorní hradní brána v areálu pražské usedlosti Cibulka. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Kočičí hrádek v zámecké zahradě ve Slatiňanech na dobové pohlednici z druhé poloviny 20. století. *Soukromý archiv autorky.*

Model hradu v Městském parku v Týně nad Vltavou. *Převzato z: https://www.atlaslanna.cz/cs/katalog/hrad-tyn-nad-vltavou/.*

182 https://www.atlaslanna.cz/cs/katalog/hrad-tyn-nad-vltavou/

183 FIKEJZ, Radoslav. *Zmizelá Morava – Svitavy.* 1. vyd. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-024-8.

Pomník knížete Karla Egona II. z Fürstenbergu v krajině u hradu Křivoklát. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Oblouk mostu připomínající hradní bránu v zahradě u zámku Žleby. *Foto Ivan Minář, Památkový katalog, 2022.*

Čelní stěna zaniklé budovy v zámeckém areálu Nová Ves u Chotěboře. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Stavby pro bydlení

Stavby pro bydlení umístěné v kompozici historických zahrad a parků lze rozdělit na dvě velké skupiny: na domy určené k ubytování hostů majitele (zahradní domy) a obytné domy pro personál. Zahradní domy byly stavěny se záměrem rozšíření kapacity hlavní rezidenční budovy areálu zámku nebo hradu. Byly využívány k ubytování hostů, dvorních dam, dvořanů apod. V německojazyčném, ale i českém prostředí se tyto objekty označovaly také jako Kavalierhaus. Obytný dům pro personál sloužil k trvalému bydlení osob pracujících v konkrétním, především zámeckém areálu. Typicky se jednalo o domy pro zahradnický personál, domy pro hlídače zahrady, případně pro personál starající se o chov zvěře nebo lesní hospodářství. Jestliže se v jejich architektuře uplatnily neogotické prvky, bývají nejčastěji řazeny mezi Cottage. Anglický termín *cottage* označuje nejčastěji malý venkovský dům. V období na přelomu 18. a 19. století se stal jakýmsi ideálem pohodlného bydlení na venkově. Kromě rustikální podoby s doškovou střechou a hrázděným zdivem se velmi často uplatňovalo při jejich výstavbě také právě neogotické tvarosloví.[184]

V zámeckých knihovnách na našem území se nacházely některé knihy věnované tomuto tématu. Jednalo se např. o publikace: John B. Papworth, *Hints on Ornamental Gardening* (Londýn, 1823), *Rural Residences, Consisting of a Series of Designs for Cottages, Small Villas, and Other Ornamental Buildings* (1818); John Claudius Loudon, *An Encyclopaedia of Cottage, Farm, and Villa Architecture and Furniture* (1835); Peter Frederik Robinson, *Designs for Gates Cottages, Lodges and Park Entrances* (1837) nebo Peter Frederick Robinson, *New Series of Designs for Ornamental Cottages and Villas* (1838).[185]

Ve středoevropském teritoriu se podobou malých anglických venkovských domů nechávali tvůrci inspirovat především při navrhování budov vrátnic, strážních domků nebo obydlí pro personál v zámeckých areálech 19. století. V tomto případě došlo k prolínání dvou typologických skupin užitkových zahrad: staveb pro bydlení a provozních staveb, do nichž jsou řazeny vrátnice a strážní domky. V případě, že měla stavba této funkce zároveň funkci obytnou, byla zařazena mezi stavby pro bydlení.

Jednou z nejstarších zjištěných takto upravených budov byl dům hlídače v parku **Červený Dvůr** patřící Schwarzenbergům, který byl přestavován v souvislosti s rozšířením parku v roce 1844. Je dochována plánová dokumentace na výstavbu od Damasia Deworezkého (1816–1891). Současná podoba objektu postrádá řadu detailů, protože stavba téměř zanikla

184 WHITE, Roger. *Cottages Ornés: The Charms of the Simple Life*. New Haven and London: Yale University Press, 2024. ISBN 978-03-00276-97-8.

185 HÁJEK, Pavel a kol. *Pohodlný středověk novogotické přestavby a jejich odraz v zámeckých knihovnách*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2026. ISBN 978-80-88446-15-6.

a následně byla obnovena. Neogoticky byla přestavěna také bývalá zámecká pekárna před vstupem do parku. Tato budova prošla radikální přestavbou. Stejný architekt vyprojektoval pro Schwarzenbergy také loveckou chatu postavenou v tzv. Staré oboře u zámku **Hluboká**.[186]

Širší uplatnění našly cottage neogotického stylu na panstvích rodu Buquoyů, především v okolí Nových Hradů a v Červeném Hrádku u Jirkova. U **Nových Hradů** byla ve 40. letech 19. století přestavěna v neogotickém slohu bažantnice v oboře Kapinos. Z roku 1865 se dochoval plán na neogotickou přestavbu dvojice vstupních domků do téže obory. Dalším intenzivně upravovaným místem byla vesnička umístěná v parku u nového zámku. Původní stavby selského charakteru z 80. let 18. století nahradily zděné budovy, z nichž objekt nazvaný voliéra (Vogelhaus) a tzv. Panská Cottage nesly nejvíce prvků tudorovské gotiky.[187] V parku u zámku **Červený Hrádek u Jirkova** byla v první polovině 19. století nedaleko Novomlýnského rybníka postavena obytná budova se zajímavým oblým štítem. Stavba stále existuje a slouží k bydlení. Vstup do parku a obory lemovala dvojice strážních domků velmi podobných jako v Nových Hradech.[188] Tyto objekty zanikly.

Do areálu zámeckého parku v **Lednici** knížat z Liechtensteinu vnesl motiv cottage architekt Jiří Wingelmüller (1810–1848). V tomto duchu navrhl do parku obrácené průčelí fary, tzv. dům lovčího u silnice na Podivín, i budovu sídla stavebního úřadu (Avenue, Dům architektů), který dnes slouží jako byt vrchního zahradníka.[189] Za nejmladší stavbu tohoto typu lze označit dům zahradníka, jehož plány vytvořil v roce 1914 Karl Weinbrenner (1856–1942).[190]

Od poloviny 19. století se stavba pro ubytování personálu ve stylu cottage objevila také v areálu zahrady v Krásném Dvoře u Podbořan. V dobových dokumentech byla označována jako hájovna. Obytnou vrátnici postavili ve stejném období také Harrachové **v Hrádku u Nechanic**.[191]

Další soubor staveb čerpající z principů anglického venkovského domu neogotického tvarosloví lze nalézt v parku u zámku **Šilheřovice**. V letech 1878–1879 vznikl soubor architektonických návrhů na jejich výstavbu, které byly následně realizovány. Patřila mezi ně vrátnice (Portierhaus) u Ostravské brány, tzv. lovecký zámeček sloužící k ubytování hostů i tzv. mléčnice stojící u parkové cesty nedaleko hospodářského dvora. Již mimo území parku bylo v neogotickém stylu postaveno několik budov pro ubytování lesnického personálu.[192]

Z druhé poloviny 19. století pochází dům hlídače později upravený na faru u Schwarzenberské hrobky v **Domaníně u Třeboně**, neogotická vrátnice u zámku v **Jistebnici** a u zámku **Vráž,** nebo dům pro personál u zámečku **Neuberk** u Mělníka.

Do konce 19. století lze datovat vznik stavby cottage v parku v **Kyjovicích**, která ve své architektuře kombinovala jak dřevěné rustikální prvky, tak prvky neogotické. Podobně jako

186 CICHROVÁ, 2017, s. 134–136.

187 KRUMMHOLZ, 2012, s. 79–89.

188 ŠANTRŮČKOVÁ, 2014, s. 20–22.

189 KREJČIŘÍK, ZATLOUKAL a ZATLOUKAL, (ed.), 2012, s. 94–95.

190 JANSOVÁ, Jana. *Dílo Karla Weinbrennera v kontextu architektury pozdního historismu*. Disertační práce. Praha: Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, 2020.

191 KUTHAN, 2014, s. 512–513.

192 PLAČEK, PLAČKOVÁ, 2006. s. 83–99.

u řady dalších staveb tohoto typu se na jejích vyobrazeních z druhé poloviny 19. století vyskytují popínavé rostliny pokrývající podstatnou část konstrukce. Byly identifikovány i další obytné stavby s neogotickými prvky, které však přímo nevycházely z anglických cottage. V prvních desetiletích 19. století byl postaven dům pro personál v nově veřejnosti otevřené **Královské oboře** v Praze. Svou architekturou korespondoval s neogotickou fasádou vedle stojícího Místodržitelského letohrádku.[193]

Velmi specifickou architekturou se vyznačuje dům hlídače, někdy uváděný také jako hájenka, v areálu usedlosti **Cibulka v Praze** postavený ve 20. letech 19. století.
Součástí areálu zámku **Nečtiny** se stal v 50. letech 19. století patrový dům pro ubytování personálu dnes označovaný Kastel. Směrem do nádvoří se pohledově uplatňovala nárožní válcová věž ukončená cimbuřím, směrem do krajinářské zahrady pak další nároží zdůrazněná pilíři s věžičkami.[194] Obydlí strážce knížecí hrobky v parku u zámku **Orlík,** který zároveň zastával funkci lesního, se vyznačuje neobvyklým trojkřídlým půdorysem a motivem neogotických konzol na fasádě. Pochází ze 60. let 19. století.[195] Neogotickou štukovou výzdobu a další prvky připomínající středověk získala v 70. letech 19. století dvojice původně klasicistních domků u jednoho ze vstupů do zahrady u zámku **Sychrov**.[196]

Dům hlídače v areálu pražské usedlosti Cibulka. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

193 DOBALOVÁ, 2025, s. 8–13.

194 KUTHAN, 2014, s. 562.

195 PAVLÁTOVÁ, EHRLICH a kol., 2004, s. 195–199.

196 WEBER, CIMBUROVÁ, VEITH, VOKOUN, 2022, s. 58.

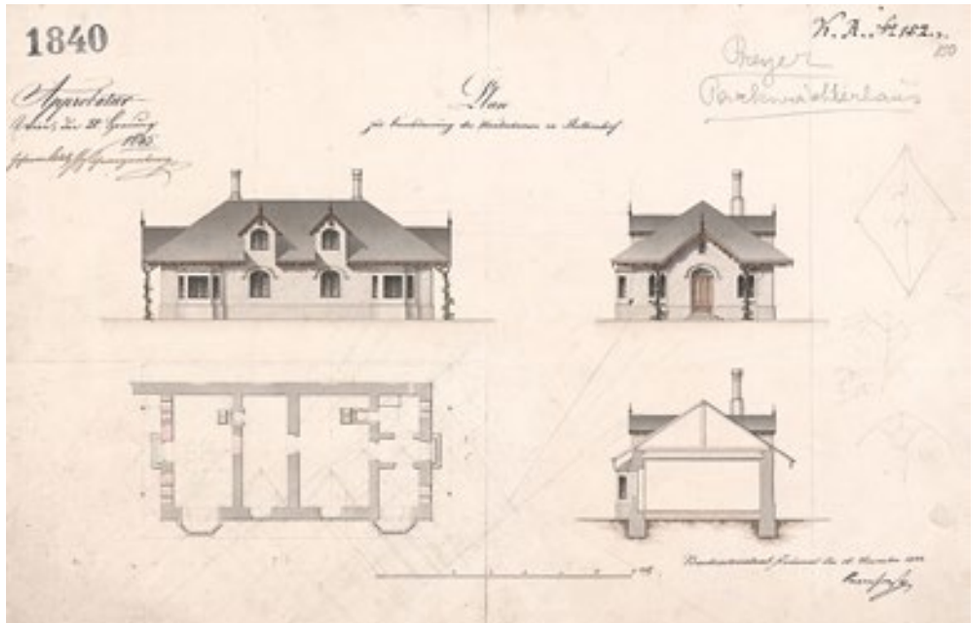

Plán domu hlídače v parku Červený Dvůr, 1844. *SOA Třeboň, odd. Č. Krumlov, Vs ČK, nová manipulace map a plánů, ev. č. 1840.*

Současný stav domu hlídače v zámeckém parku Červený Dvůr. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Voliéra (Vogelhaus) v areálu Nových Hradů. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní hrad Nové Hrady, inv. č. NY00446a.*

Cottage v areálu Nových Hradů. *Národní památkový ústav, ÚPS v Českých Budějovicích, Státní hrad Nové Hrady, inv. č. NY00438a.*

Vstupní domky do zámeckého areálu v Červeném Hrádku. *Facebook: Jirkov – Görkau a okolí [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://www.facebook.com/media/set/?vanity=100059639148688&set=a.1449859665285052*

Návrh na výstavbu vstupního domku v areálu v Červeném Hrádku, J. Roessler, 1865.
UDU AV ČR, inv. č. 05572, Foto© Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.

Cottage v zámeckém parku v Červeném Hrádku, 1838. *UDU AV ČR, inv. č. 7992, Foto© Ústav dějin umění AV ČR v.v.i.*

Cottage v areálu zámku Červený Hrádek. *Facebook: Jirkov – Görkau a okolí [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://www.facebook.com/media/set/?vanity=100059639148688&set=a.1449859665285052*

Bývalé sídlo stavebního úřadu v Lednici. *Převzato z: Schneider, C., Tarouca S., Die Parkanlagen in Eisgrub. in Die Gartenanlage Ostereich – Ungarnin Wort und Bid. Wien, 1910.*

Stávající podoba bývalého sídla stavebního úřadu v Lednici. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Dům hlídače u Schwarzenberské hrobky v Domaníně. *Foto Zdeňka Kolářová, 2023.*

Takzvaná hájovna v areálu zámku v Hrádku u Nechanic. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Vrátnice u Ostravské brány v Šilheřovicích. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Takzvaný lovecký zámeček u zámku Šilheřovice. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Takzvaná Mléčnice v zámeckém parku v Šilheřovicích. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Takzvaná Mléčnice v zámeckém parku v Šilheřovicích. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Dům pro personál u zámečku Neuberk. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Vrátnice u zámku v Jistebnici. *Foto Zdeňka Kolářová, 2023.*

Dům pro personál v Královské oboře v Praze. *Foto Michaela Letá, 2026.*

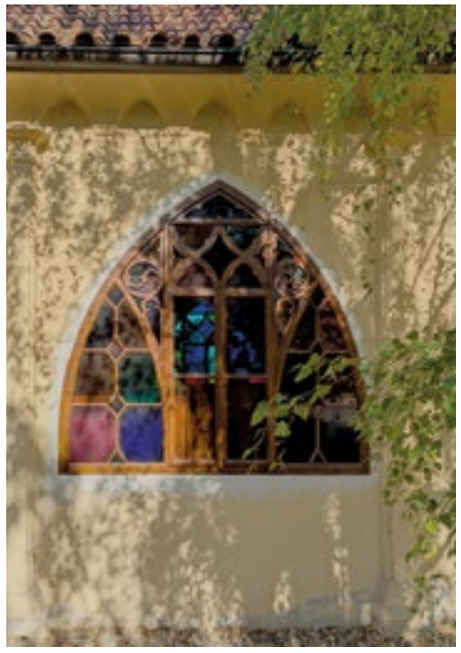

Dům pro personál v Královské oboře v Praze, architektonické detaily. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Stavby pěstitelské

Do staveb, které slouží nebo sloužily k pěstování rostlin, se řadí, skleníky, oranžerie, fíkovny a pařeniště. Pařeniště jsou ze své podstaty čistě užitkové stavby jednoduché konstrukce. Ostatní stavby z tohoto výčtu mohly být pojímány jak čistě utilitárně, tak jako stavby spojující v sobě užitkovou i reprezentační funkci. Od toho se odvíjela podoba a kvalita jejich architektury. Dobová terminologie vážící se k těmto stavbám měla složitý vývoj. Především pojmy skleník a oranžerie se používaly ještě v 18. století jako synonyma, v průběhu 19. století byl pojem oranžerie využíván pro stavby určené k zimování rostlin a skleník pro stavby sloužící k pěstování, respektive celoroční prezentaci rostlin. Pro potřeby typologie byl pojem skleník a oranžerie jasně rozlišen dle konstrukčních specifik:

- Jako oranžerie jsou označovány ty objekty, které mají prosklenou pouze jednu nebo více stěn konstrukce. Prostor pro rostliny byl kryt stropem bez dalšího prosklení.
- Jako skleník jsou označovány ty stavby, které nabízely rostlinám také zdroj světla z vrchu prostřednictvím alespoň částečně prosklené střechy a byly již vhodné k celoročnímu pěstování a prezentaci rostlin.[197]

Smokvoně (fíkovníky) na podzim opadávají, k jejich zimování tedy není nutné světlé místo. Vzhledem k postupnému oteplování klimatu jsou dnes fíkovníky schopné růst a dozrávat i bez výraznější zimní ochrany ve větší části Evropy. V minulosti byly smokvoně ve středoevropském regionu buď pěstovány v nádobách a na zimu stěhovány do sklepů či jiných bezmrazých místností, nebo mohly být vysazeny přímo ve volné půdě a na zimu chráněny většinou zcela nebo částečně rozebíratelnými konstrukcemi fíkoven, které nemusely mít okna. Často byla rozebíratelná pouze střecha stavby nebo část stěn.[198]

U oranžerií a skleníků se nejčastěji neogotické prvky objevily v jejich prosklených částech, kde se používal motiv lomeného oblouku, jeptišky a kružby. V několika případech byl neogoticky pojednán celý exteriér stavby, a to především v rámci neogotické přestavby příslušného zámeckého sídla.

K nejstarším stavbám s neogotickými prvky patřila již zaniklá oranžerie v parku zámku **Jezeří**, jejíž vyobrazení z roku 1842 ukazuje obdélnou stavbu s okny zaklenutými lomenými oblouky. Pomocí stylizovaných gotických motivů byl dekorován také vstup a interiér

Interiér zimní zahrady na Hluboké, 60. léta 19. století.
Archiv města Plzně, Franc František Xaver, i. č. LP 4476, sign. LP 47-30.

197 KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Sen o zeleném ráji, historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR*. Brno: 2022, Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80.7509-902-0. s. 6–7.

198 Tamtéž, s. 161.

již zaniklé oranžerie u zámku **Sychrov** vybudované před polovinou 19. století velkým sběratelem rostlin Kamilem Josefem Filipem Rohanem (1800–1892).[199] Oranžerie v **Čechách pod Kosířem** byla postavena v roce 1853 dle projektu architekta Ignáce Vojtěcha Ullmana (1822–1897). Ten v neogotickém slohu pojednal centrální portál, jemuž dominovala dvojice erbů a rostlinný ornament navržený malířem Josefem Mánesem (1820–1871).[200]

První zjištěnou kompletně neogotickou stavbou byl skleník, respektive zimní zahrada postavená při přestavbě zámku **Hluboká** v 50. letech 19. století. Propojila budovu zámku a jízdárnu. Její litinovou konstrukci s neogotickými prvky jako stylizované fiály, kružby a kraby lze prohlásit za unikátní i v evropském kontextu.[201]

Součástí přestavby zámku v **Častolovicích** v letech 1858–1874 bylo vybudování nové oranžerie navazující na západní zámecké křídlo. S neogotickou architekturou zámku ji sjednocovalo cimbuří a štít s gotickými motivy nad hlavním vstupem i okna s lomeným obloukem. Na počátku 20. století prodělal zámek ještě další neorenesanční úpravy, při nichž byla většina neogotických prvků opět odstraněna.[202] Do dnešních dnů se dochovalo pouze cimbuří na západním štítu oranžerie.

Stavbou, v jejíž architektuře se výrazně uplatnily neogotické prvky, byla oranžerie v **Blovicích** postavená v roce 1874. Její boční i středový pavilon zdobily věžičky s cimbuřím a okna s lomeným obloukem. Byla bohužel zbořena v druhé polovině 20. století. Výrazný portál i postranní pavilony získala také oranžerie u zámku **Filipov**, která se stala součástí komplexní neogotické přestavby zámeckého areálu v letech 1863–1865. V 60. letech vznikla také novostavba oranžerie v parku u zámku **Orlík**. Ten byl přestavěn do podoby středověkého hradu. Neogotické prvky se uplatnily především v členění zasklených ploch.[203]

Areál hradu **Veveří** v 70. letech 19. století doplnila v rámci romantizujících úprav oranžerie a několik skleníků. Stylizované neogotické prvky se objevily jak v architektuře a štukové výzdobě, tak v členění prosklené části oranžerie. Okna završená lomeným obloukem a kulatá okna v průčelí byla použita při výstavbě oranžerie ve **Smilkově** pravděpodobně v 80. letech 19. století.[204] Lem oken z tvarovek z pálené hlíny připomínal ústupkový portál. Pocit starobylosti ještě umocňoval obklad stěn z kamene.

Se vzrůstající oblibou neogotiky byla řada starších staveb „modernizována" užitím jejího tvarosloví v podobě drobných detailů. Tak byla do klasicistních oken oranžerie v **Chlumci nad Cidlinou** vložena nová skleněná výplň s motivem kružby. Kombinace řeckých sloupů, trojúhelníkového štítu a kružeb v oknech působila opravdu exoticky. Jak ukazují dobové fotografie.[205]

199 Dobová fotografie, Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS14821-01.

200 ŠREK, Robert. Zámecká oranžerie v Čechách pod Kosířem. *Krok – Kulturní revue Olomouckého kraje.* 2016, roč. 13, č. 2, s. 48–50.

201 STEIN, Alan, VIRTS, Nancy. *The Conservatory: Gardens under Glass*. New York: 2021. s. 117–120.

202 PAPÁČEK, Aleš, SVOBODOVÁ Jitka. Historické oranžerie v Královéhradeckém a Pardubickém kraji. *Zprávy památkové péče.* NPÚ, 2021, č. 4, s. 480–491.

203 KUTHAN, 2014, s. 486, 519.

204 KUBÁLKOVÁ, Zdislava. *Stavebně historický průzkum oranžerie a zahradnického domku jako součást teatronu v areálu zámku ve Smilkově,* 1995. Nepublikováno.

205 *Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení.* Praha: J. Otto, 21. 07. 1911, 11 (47), s. 1125.

Velmi neobvyklou podobu získala původně klasicistní oranžerie u zámku **Chotěboř.** Na počátku 20. století byla přestavěna do podoby dvou bočních kubických pavilonů ukončených cimbuřím a propojených arkádovou chodbou. Byla označována jako fíkovna, ale není jasné, zda opravdu sloužila k jejich zimování.[206] Ve stejném období získal středový pavilon ukončený cimbuřím také nový skleník u zámku **Radkov**. Pouze ruiny zůstaly zachovány z oranžerie u zámku **Mrázovy**. V torzu bočního štítu se nachází vstupní otvor ukončený lomeným obloukem.

Zaniklá oranžerie pod zámkem Jezeří. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Libochovice, inv. č. LB04939.*

Neogotický portál zaniklého skleníku na Sychrově. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS14821-01.*

206 DOLEŽALOVÁ, Lucie. *Obnova památky krajinářské architektury.* Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2014.

Oranžerie v Čechách pod Kosířem. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Detail průčelí oranžerie v Čechách pod Kosířem. *Foto Michaela Letá, 2023.*

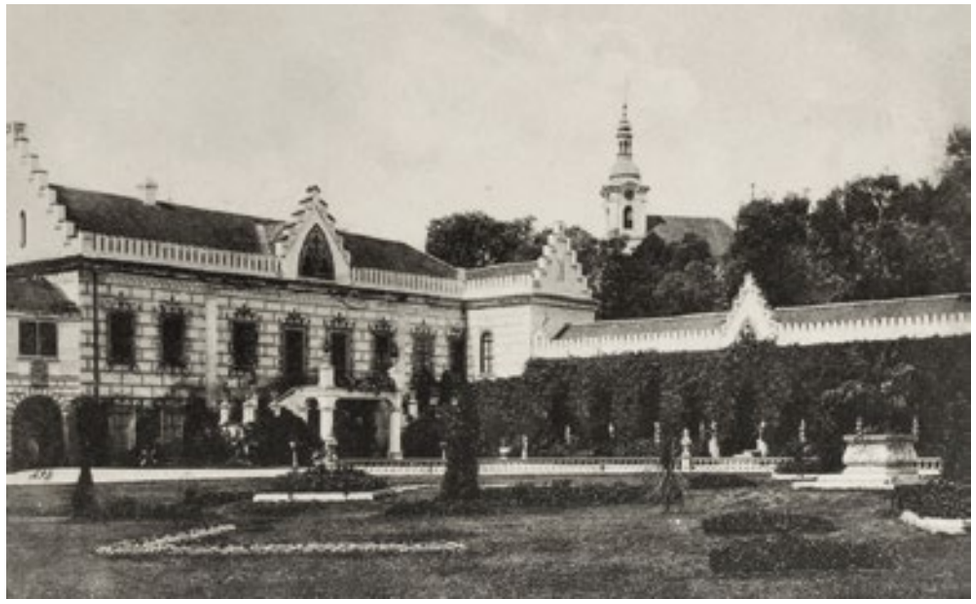

Původní vzhled oranžerie u zámku v Častolovicích. *Muzeum a galerie Orlických hor v Rychnově nad Kněžnou, inv. č. 2003276.*

Současný stav oranžerie u zámku v Častolovicích. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

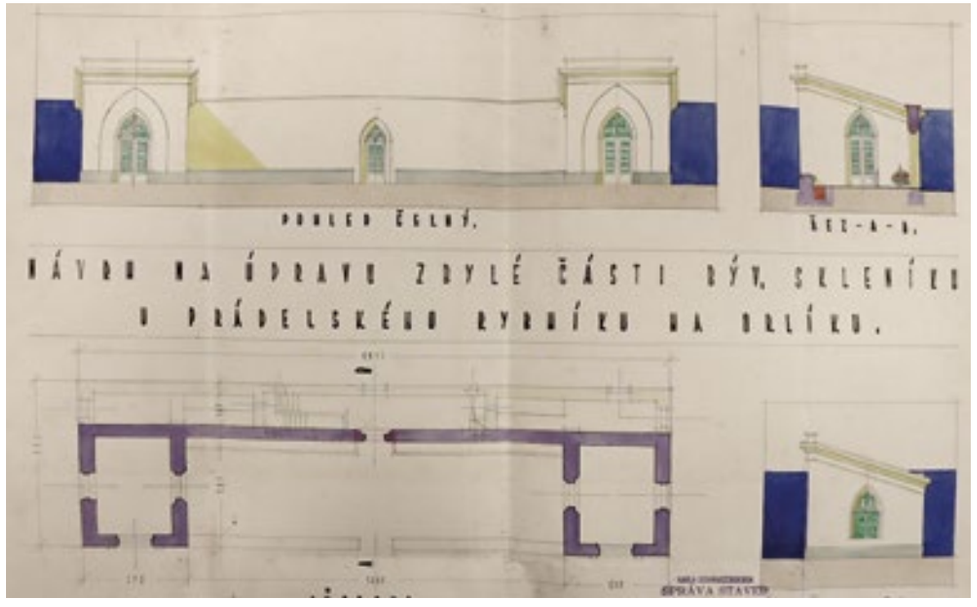

Plán na stavební úpravu oranžerie u zámku Orlík, 1930. *SOA v Třeboni, pracoviště Třeboň, fond Schwarzenberská stavební správa Orlík, kart. č. 20.*

Oranžerie u zámku Orlík. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Oranžerie v Blovicích na dobové fotografii z roku 1905. *Převzato z: HRANIČKOVÁ, Marie a KOUTSKÁ, Jaroslava. Dětství v zámeckém parku – Vzpomínky dcery zámeckého zahradníka. Muzeum Jižního Plzeňska v Blovicích, 2013.*

Oranžerie pod hradem Veveří. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Oranžerie ve Smilkově. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Takzvaná fíkovna u zámku v Chotěboři. *Převzato z: DOLEŽALOVÁ, Lucie. Obnova památky krajinářské architektury. Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2014.*

Oranžerie u zámku v Chlumci nad Cidlinou. *Převzato z: Světozor: světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení. Praha: J. Otto, 21.07.1911, 11(47), s. 1125.*

Skleník u zámku Radkov. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Sakrální a funerální stavby

Sakrální stavba (z latinského sacer – „svatý“) (svatostánek) je stavba sloužící pro náboženské nebo rituální úkony. Mezi sakrální stavby, které byly identifikovány v památkách zahradního umění v ČR, se řadí kostely, kaple, kapličky, boží muka a lurdské jeskyně, jde k nim zařadit také většinu hrobek a mauzoleí, která v sobě kromě místa pro pohřbívání většinou integrují také kapli. V českých zemích platil od roku 1784 hygienický dekret císaře Josefa II., kterým zakázal pohřbívání v kostelích a uvnitř městských hradeb. Hřbitovy se musely nově zakládat mimo městskou zástavbu. Movitější občané, měšťané a šlechtici začali budovat nová pohřební místa v podobě samostatně stojících rodinných hrobek na nových hřbitovech, nebo ve svých zahradách a parcích. Jako mauzolea byly označovány náročně architektonicky upravené monumentální hrobky, které svým architektonickým stylem navazovaly na hrobku krále Mausóla v Halikarnassu v Malé Asii ze 4. století př. n. l.[207] Kaple, kapličky, zvonice a boží muka nebo lurdské jeskyně vnášely do zahradních scenérií pokojnou meditativní atmosféru. Jako kaple je označována malá samostatně stojící budova s vnitřním prostorem určeným pro křesťanské bohoslužby nebo k modlitbě. Kaple jako součást hrobek měly posvěcení, ale nesloužily k pravidelným bohoslužbám a mše se v nich mohla konat třeba jen jednou ročně. Kaplička je drobnější sakrální stavba s hlubokým výklenkem v čelní straně pro sochu, obraz apod., ale bez vnitřního prostoru k modlitbě. Boží muka představují pašijový památník v podobě sloupu, pilíře apod., se skříňkou pro obraz, sošku nebo reliéf, na vrcholku opatřeny křížem. Lurdské jeskyně připomínají zjevení Panny Marie u francouzského města Lurdy v roce 1858.

Ze staveb v neogotickém slohu nebyla žádná zařazena do skupiny mauzoleí, přestože rodinná hrobka primogenitury Schwarzenbergů v **Domaníně** u Třeboně a rodu Lichnovských v **Chuchelné** se mu svým pojetím a výstavností již blíží. Schwarzenberská hrobka byla postavena na osmibokém půdorysu a završena kopulí dle projektu Friedricha von Schmidta (1825–1891) a Damasia Deworezkého (1816–1891). V patře stavby se nachází kaple Božského Vykupitele s neogoticky pojatým interiérem včetně oltáře od sochaře Josefa Pokorného. Stavba probíhala mezi roky 1874–1877. Okolí hrobky bylo následně zahradnicky upraveno v krajinářském duchu.[208] Lichnovští umístili svou hrobku přímo do existující zámecké zahrady, také na břeh rybníka. Shodně se také jedná o členitou centrálu osmibokého půdorysu. Byla postavena z neomítaných cihel v letech 1902–1903 dle projektu stavitele Lundwalla (1844–1930). Režné zdivo se částečně uplatňuje i v interiéru kaple sv. Kříže, z jejíhož ochozu

207 Název mauzoleum (řecky mausóleion) byl odvozen od názvu hrobky krále Mausóla v Halikarnassu v Malé Asii, vystavěné ve 4. století př. n. l. a považované za jeden ze sedmi starověkých divů.

208 KUTHAN, 2014, s. 330–332.

se přímo otevírá pohled na rakve v kryptě. Cenné jsou malované vitráže. Po 2. světové válce stavba sloužila jako kostel ke konání pravidelných bohoslužeb.[209]

Jedna skupina kaplí ve své architektuře přímo napodobovala své gotické vzory (puristická neogotika) nebo ve větší míře využívala jednotlivé ikonické architektonické prvky jako fiály, lilie, kraby, křížové kytice, křížovou klenbu apod. U druhé skupiny se gotické prvky objevují spíše ve stylizované podobě.

Prvky středověké architektury je možné najít již v architektuře kaple Božího hrobu, která byla postavena v roce 1732 na vrchu **Petřín** v Praze. Nejrozměrnější zjištěnou neogotickou kaplí v krajinářské kompozici je kaple dnes zasvěcená sv. archandělu Michaelovi vystavěná podle projektu Bernharda Gruebera (1807–1882) v širším areálu hradu **Hauenštejn**. Byla vysvěcena v roce 1851 jako kaple Zvěstování Panně Marii, což odpovídalo také námětu obrazu na neogotickém oltáři. Vstup do kaple zdůrazňuje bohatě členěný portál se sochou madony s anděly od Josefa Maxe (1804–1855). V interiéru lze nalézt jak křížovou, tak hvězdicovou klenbu. Původní neogotický mobiliář včetně oltáře se nedochoval.[210]

V roce 1855 byla dle staršího projektu Jiřího Wingelmüllera (1810–1848) postavena v oboře mezi **Valticemi** a Lednicí kaple sv. Huberta, u které se zahajovaly parforsní hony slavnostní mší. Jedná se o trojbokou kamennou stavbu, která postrádá prostor pro účastníky mše. Funkci oltáře přebírá socha sv. Huberta od Franze Höglera (1802–1855), respektive její podstavec zdobený figurami klečících andělů a hlavami jelenů.[211] Řada kamenných prvků typických pro sakrální gotickou architekturu byla využita také v architektuře hrobky orlické větve Schwarzenbergů stojící v areálu parku u zámku **Orlík.** Stavba na půdorysu pravidelného kříže v sobě zahrnuje jak kryptu, tak kapli, do které se vstupuje po dvouramenném schodišti. Interiér byl vybaven neogotickým oltářem i mobiliářem, povrchová úprava vnitřních omítek imitovala kvádrové zdivo. Stavbu navrhl inženýr Antonín Šiman a byla vysvěcena v roce 1864.[212]

V roce 1882 byla dokončena stavba kaple Panny Marie v areálu zámku **Pohořelice u Napajedel**. Autorem projektu byl Gustav Meretta (1832–1888), který je považován za předního restaurátora a projektanta sakrálních staveb na Moravě. Kaple v Pohořelicích patří k jeho drobným dílům z druhého tvůrčího období, které bylo poznamenáno restaurátorským purismem a orientací tvorby na přísnou interpretaci katedrální neogotiky karolínského vzoru. Kaple se v minulých letech dostala do havarijního stavu, ale byla opravena dle původní plánové dokumentace a dobových fotografií s výjimkou zcela zničené zvonice nad vstupní předsíní.[213] Do této skupiny je možné zařadit také kapli postavenou v tehdy novém městském parku v **Moravské Ostravě** v letech 1899–1900 podle projektu Johanna Ulricha (1861–1920). Park byl založen na místě zrušeného hřbitova. Kaple zasvěcená sv. Alžbětě měla připomínat

209 SPURNÝ, KOPAČKA, LOUDA, 1983, s. 105.

210 RUDOVÁ, Hana. Za boha, krále, a krásná umění. Buquoyové a vizuální umění v dlouhém 19. století. Disertační práce, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2016. s. 205.

211 KREJČIŘÍK, ZATLOUKAL, ZATLOUKAL (ed.), 2012, s.70.

212 KUTHAN, 2014, s. 291–339.

213 ZATLOUKAL, Pavel. 2002, s. 342.

památku zavražděné císařovny Alžběty (1837–1898) a také výročí 50 let panování jejího manžela císaře Františka Josefa I. (1830–1916). Jedná se o stavbu na čtvercovém půdorysu s výraznými štíty a zvonicí.[214]

Na řadě staveb v zahradách se uplatnily stylizované gotické prvky. Pravděpodobně v roce 1835 získal zastřešení korpus Krista na kříži stojící na tzv. Májovém vrchu v parku u zámku **Kynžvart**. Samostatnou stavbou byl dřevěný přístřešek pro věřící před ním. Autorem projektu této kaple sv. Kříže byl Pietro di Nobile (1774–1854),[215] ale inspirační zdroj lze hledat mezi neogotickými stavbami císařského zámeckého parku Laxenburg nedaleko Vídně. Současná podoba stavby již postrádá některé původní neogotické prvky výzdoby.

Architektonicky zajímavou stavbou byla další kaple sv. Kříže postavená v parku **Červený Dvůr** u Českého Krumlova v roce 1841. Sloužila jako dočasné pohřebiště syna Eleonory ze Schwarzenbergu. Její architektura obsahovala prvky tudorovské gotiky. Projekt vytvořil knížecí stavební rada Franz Beer (1804–1861). Kamenná stavba čtvercového půdorysu byla zaklenuta kopulí s hvězdicovou klenbou. V interiéru se nacházel katafalk s rakví. Stavba byla zbořena v roce 1965.[216] Menší rozměry, ale podobný charakter průčelí má původně rodinná hrobka (rodu Scharfenstein-Pfeil), která byla vystavěna v druhé polovině 50. let 19. století v parku u zámku **Nalžovice** nedaleko existující kaple. Objekt je dnes značně zchátralý a ztratil řadu původních detailů na fasádě včetně rodového znaku.

Řadu stylizovaných neogotických prvků lze nalézt také v architektuře hrobky české větve knížecího rodu Hohenlohe-Langenburg postavené krátce po roce 1866 na tzv. Mariánském kopci (Marienberg) v areálu zámku **Červený Hrádek u Jirkova**. Stavba má spíše strohý exteriér, v interiéru byl použit motiv síťové klenby. Nedaleko hrobky stojí Mariánský sloup z konce 17. století.[217]

V roce 1867 byla dokončena stavba kaple sv. Václava v nově budované zahradní úpravě u zámku **Leontýn**. Autorem návrhu byl pravděpodobně architekt Antonín Jiruš, jenž vyprojektoval první etapu přestavby zámku v neogotickém stylu. Dominantou kaple je průčelí se zvonicí. V centrálně řešeném vnitřním prostoru se stále nachází negotický oltář a lavice.[218] Obdobně řešené průčelí měla také kaple Panny Marie postavená v roce 1870 v zahradě loveckého zámku **Hájek u Polomu**. Bohužel dominantní zvonice nad vstupem vinou chátrání zanikla. Zachoval se ale neogotický oltář v interiéru stavby.[219]

Zcela jiný architektonický výraz byl zvolen pro rodinnou hrobku postavenou v 70. letech 19. století v zahradě zámku **Dobřenice**. Jedná se o osmibokou centrální stavbu postavenou z neomítaného cihlového zdiva doplněného světlými prvky – portál, římsa apod. Neogotické úpravy se dotkly také původně barokní kaple sv. Anny v zámeckém areálu ve **Smilkově**. Vznikla stroze působící podélná stavba s okny vrcholícími motivem jeptiška. Nad vstupními

214 Ostrava !!!, Materiály z výstavy „Sakrální architektura Ostravy", Online. Dostupné z: https://amo.ostrava.cz/vystavy-2/vystavy/vystava-sakralni-architektura-ostravy/kaple/. [cit. 2026-05-18].

215 PETRASOVÁ, 2019, s. 76.

216 CICHROVÁ, 2017, s. 130.

217 ŠANTRŮČKOVÁ, 2014, s. 21.

218 MŽYKOVÁ, 1995, s. 19.

219 POCHE, Emanuel (ed.): Umělecké památky Čech 1, A-J. Praha 1977, s. 359.

dveřmi se nachází okno ve tvaru trojlistu. V areálu zahrady u zámku **Březina** byla v roce 1897 postavena kaple sv. Terezie, jejíž domnělá starobylost byla prezentována prostřednictvím jednoduché až strohé architektury a použitím neomítaného kamenného zdiva. Jednoduchost architektury a prezentace neomítaných kamenných konstrukcí jsou typické také pro kapli s dřevěnou zvonicí z 90. let 19. století v neogoticky přestavěném areálu zámku **Mitrov**.

Za originální objekt lze označit hrobku nově nobilitované rodiny velkostatkáře Roberta Stanglera (†1947). Jejímu průčelí dominuje dvojice válcových věží, dále navazuje podélná loď. V architektuře stavby jsou kombinovány jak gotické, tak románské prvky. Kaple zasvěcená Kristu Králi byla vysvěcena v roce 1930 a stojí na okraji zahrady u zámku **Věž.**

Velká pestrost v architektonickém výrazu se uplatnila u drobných sakrálních staveb. Již do 30. let 19. století je datován vznik kapličky Srdce Ježíšova v zámecké zahradě v **Nelahozevsi**. Stavba z režného cihlového zdiva má výklenek završený lomeným obloukem. Výklenek je dnes prázdný.

V souvislosti s neogotickou přestavbou tzv. Domašínské brány, jednoho ze vstupů do zámeckého parku ve **Vlašimi**, byla jako součást nedalekého mostu přes potok postavena výklenková kaple sv. Jana Nepomuckého. Dominantou její architektury se stalo mohutné cimbuří. Výklenek završený lomeným obloukem byl lemován stylizovanými konzolami a klenebními žebry. Ve výklenku se nacházela kamenná socha světce. Ta dnes v kapličce chybí.

Blíže nedatovaná výklenková kaplička s neogotickými prvky se nachází také v parku u zámku Karlova Koruna v **Chlumci nad Cidlinou**. Do výklenku opatřeného kovanou mříží přibyl v roce 2025 obraz posledního rakouského císaře Karla I. (1887–1922), který byl blahoslaven v roce 2004. Toto věnování připomíná i nová nápisová deska na kapličce.

Panně Marii byla věnována tzv. Červená kaplička nacházející se od roku 1885 v krajinářsky upraveném areálu hradu **Bítov**. Byla postavena z režného cihlového zdiva a doplněna kamennými prvky neogotického tvarosloví. Ve výklenku uzavřeném mříží se nachází oltář s reliéfem zobrazujícím korunování Panny Marie.[220] Jednoduchá neogotická zvonička doplnila po polovině 19. století zámeckou zahradu v **Nečtinech**.

K nejdrobnějším sakrálním stavbám se řadí boží muka, která byla stavěna od středověku především ve volné krajině. V areálech památek zahradního umění byla identifikována dvojice z druhé poloviny 19. století. V roce 1859 byla v zahradě u zámku **Červený Dvůr** vztyčena neogotická boží muka věnovaná Panně Marii. Měla bohatě zdobený osmiboký sloupek a čtyřbokou hlavici s reliéfem Panny Marie.[221] Do dnešních dnů zůstalo dochováno pouze torzo. Panně Marii byla věnována také kamenná stavbička strohého architektonického výrazu v zahradě u zámku **Leontýn**. Čtyřboké hlavici dnes již chybí koncový kříž. Jeden z výklenků je doplněn plechovým obrázkem.

Velká většina sakrálních objektů identifikovaných v zahradách a parcích byla postavena nebo neogoticky upravena v druhé polovině 19. století. Mělo to souvislost s návratem společnosti ke křesťanské zbožnosti. Staly se symbolem nového vzepětí křesťanské víry oslabené osvícenskými myšlenkami a racionalismem spojenými s nástupem průmyslové revoluce.

220 KUČA, 2015, s. 399.

221 CICHROVÁ, 2017, s. 140.

Kaple Božího hrobu na pražském Petříně. *Foto Šárka Franková, 2026.*

Schwarzenberská hrobka v Domaníně u Třeboně. *Foto Zdeňka Kolářová, 2023.*

Interiér Schwarzenberské hrobky v Domaníně. *Foto Zdeňka Kolářová, 2023.*

Hrobka Lichnovských v Chuchelné. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Interiér hrobky Lichnovských v Chuchelné. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Kaple archanděla Michaela u hradu Hauenštejn. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Interiér kaple archanděla Michaela u hradu Hauenštejn. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Kaple sv. Huberta v Lednicko-valtickém areálu. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Detail sochy sv. Huberta v Lednicko-valtickém areálu. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Schwarzenberská hrobka v areálu parku Orlík. *UDU AV ČR, inv. č. 021925© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Interiér Schwarzenberské hrobky v orlickém zámeckém parku. *SOA v Třeboni, pracoviště Třeboň, fond Schwarzenberská stavební správa Orlík, kart. č. 20.*

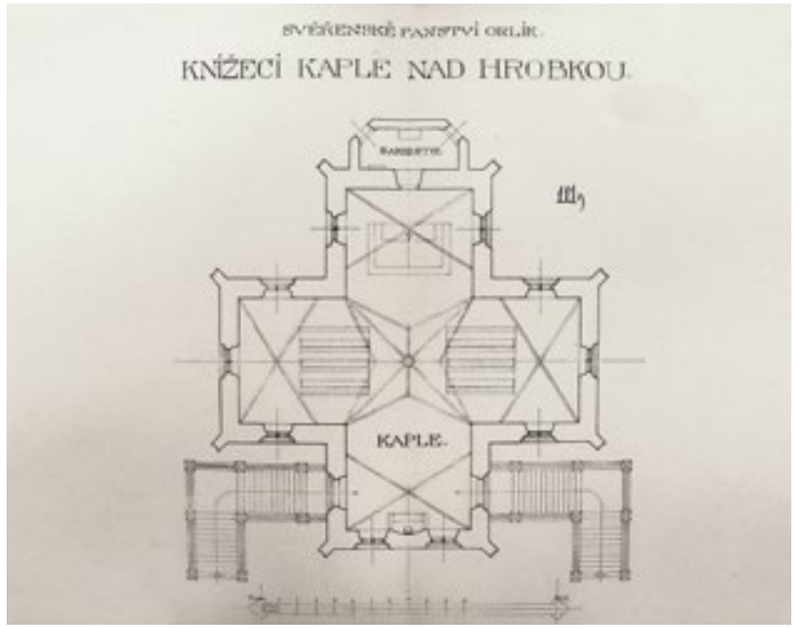

Půdorys Schwarzenberské hrobky v orlickém zámeckém parku. *SOA v Třeboni, pracoviště Třeboň, fond Schwarzenberská stavební správa Orlík, kart. č. 20.*

Schwarzenberská hrobka v orlickém zámeckém parku. *Foto Zdeňka Kolářová, 2023.*

Průčelí kaple Panny Marie v Pohořelicích u Napajedel. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Kaple Panny Marie v Pohořelicích u Napajedel. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Kaple sv. Alžběty v Husově sadě v Ostravě. *Foto Michaela Letá, 2024.*

***Hrobka rodu Hohenlohe-Langenburg v Červeném Hrádku u Jirkova*, ca 1830.** *Převzato z: CICHROVÁ, 2017, s. 131.*

Hrobka rodu Scharfenstein-Pfeil u zámku v Nalžovicích. *Foto Jan Veselý, 2006, Památkový katalog, i. č. S0023475.*

Kaple sv. Kříže u zámku Kynžvart na fotografii z konce 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Kynžvart, inv. č. KY 29424.*

Kaple sv. Kříže u zámku Kynžvart. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Korpus Krista v kapli sv. Kříže u zámku Kynžvart. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Hrobka rodu Hohenlohe-Langenburg v areálu zámku Červený Hrádek u Jirkova. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Kaple sv. Václava u zámku Leontýn. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Interiér kaple sv. Václava u zámku Leontýn. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Hrobka v zahradě zámku Dobřenice. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Kaple Krista Krále s hrobkou u zámku Věž. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Kaple sv. Jana Nepomuckého ve Vlašimi na konci 19. století. *Národní památkový ústav, ÚPS v Ústí nad Labem, Státní zámek Duchcov, inv. č. DH11313/3.*

Kaple sv. Jana Nepomuckého ve Vlašimi. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Takzvaná Červená kaplička v krajině u hradu Bítov. *Foto Gabriela Stögerová, 2025.*

Kaplička Srdce Ježíšova v zahradě zámku Nelahozeves. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Boží muka v zahradě zámku Červený Dvůr. *NPÚ, ÚPS v Českých Budějovicích, SHZ Český Krumlov, inv. č. 02527_1P.*

Boží muka v zahradě zámku Leontýn. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Stavby pro sport

Další důležitou součástí kompozice zahrad již od období renesance byly stavby nebo celé kompoziční části, které umožňovaly realizovat nebo pozorovat nejrůznější sportovní aktivity. Ze staveb jsou do této kategorie řazeny jízdárny, míčovny, kuželny, střelnice, tribuny a domky pro sledování různých her, převlékárny u koupacích bazénů, mola, přístaviště nebo loděnice.

V rámci mapování bylo nalezeno poměrně málo neogotických staveb zařaditelných do této podkategorie. K hmotově nejvýraznějším stavbám patří jízdárny. Nová jízdárna byla v rámci neogotické přestavby vybudována u zámku **Hluboká**. K dokončení stavby došlo v roce 1848.[222] S navazujícím rozměrným květinovým parterem komunikovala budova bohatě členěným průčelím s balkonem, velkými okny a cimbuřím. Méně okázalou architekturou se vyznačuje jízdárna v zámeckém areálu v **Boskovicích** z roku 1870.[223] I zde k dominantním architektonickým prvkům patří cimbuří v kombinaci se spíše orientálně pojatými šambránami oken a stylizovanými rozetami v průčelí.

S neogotickou přestavbou zámku v **Lednici** v letech 1845–1858 lze spojit výstavbu přístaviště u tzv. Růžového rybníka. Dnes se skládá z prostorného kamenného schodiště lemovaného čtveřicí pilířů a kamenných bloků opatřených neogotickým ornamentem. Dle velikosti otvoru pro příď lodě lze předpokládat, že bylo počítáno s provozem loděk se štíhlou přídí.

V areálu zámku **Bílá Voda u Javorníku** se dochovala část střelnice, respektive zdi, před kterou se umisťovaly terče. Je ukončena mohutným cimbuřím. Výstavbu lze datovat do druhé poloviny 19. století.

Nerealizován zůstal návrh dřevěného přístřešku pro lodě *(Schiffschupen)* od Johanna Philippa Joendla (1782–1870) určený pro Mikulášský rybník v areálu zámku **Kačina** z roku 1822. Měl poskytnout prostor pro zakotvení až tří lodí. Stavbu měly zdobit fiály, lomené oblouky s jeptiškami a další neogotické architektonické prvky.[224]

Za poměrně výjimečnou stavbu lze označit již zaniklou střelnici v areálu zámecké obory v **Lysicích**. Je zachycena na fotografii z 60. let 19. století. Skládala se z kamenné zdi, před kterou byly umístěny stojany s terči a okrouhlé kamenné stavby (bastion) se šindelovou střechou, která mohla sloužit jako zázemí. Pohledovou dominantu střelnice však tvořilo velké vyobrazení středověkého hradu, které bylo umístěno za zdí pravděpodobně na dřevěné konstrukci potažené plátnem. V mobiliárních fondech zámku se nachází řada terčů z této

Zaniklá střelnice v zámecké oboře v Lysicích. *Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS22897.*

222 PAVLÁTOVÁ, 2004, s. 76–81.

223 Památkový katalog, Evidenční list památky r. č. ÚSKP 24845/7-367.

224 Archiv NZM Praha, inv. č. 7540, MA 341/30.

Neogotická jízdárna u zámku Hluboká. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Jízdárna u zámku v Boskovicích. *Foto Gabriela Stögerová, 2023.*

střelnice.[225] Neogotické prvky lze nalézt také v historizujícím návrhu na výstavbu střelnice z roku 1863 nedaleko zámecké zahrady v **Českém Krumlově**. Ani tato stavba již neexistuje.

Zachována zůstala zděná část kuželny postavená pravděpodobně v 90. letech 19. století v areálu zámku **Tovačov**. Přízemní stavba čtvercového půdorysu má nároží zdůrazněná bosáží a stylizovaným cimbuřím. Vstupní i okenní otvory dostaly podobu lomeného oblouku. Navazující pravděpodobně dřevěná dráha zanikla.[226]

Pavilon kuželny u zámku v Tovačově.
Foto Pavel Bleša, 2023.

Střelecké cíloviště v zahradě zámku Bílá voda. *Foto Michaela Letá, 2023.*

225 Národní památkový ústav, ÚPS v Kroměříži, Státní zámek Lysice, inv. č. LS22897.
226 ŽUREK, Karel. *Stavebně-historický průzkum zámku v Tovačově.* Olomouc, 2020, nepublikováno.

Provozní a hospodářské stavby

V areálech památek zahradního umění se nachází řada staveb, jejichž prostřednictvím byl zajišťován provoz buď samotných zahrad a parků, nebo přítomných obytných budov. V případě veřejných městských sadů se jednalo především o strážní budky, prodejní kiosky, meteorologické sloupky, veřejné toalety, zahradní restaurace apod. U obytných budov se nacházely nejčastěji vrátnice, kočárovny vystřídané později garážemi, lednice, sklepy, elektrárny a vodárny a vodojemy. S hospodářským provozem sídel dále souvisely sýpky, nejrůznější kůlny, přístřešky, mlýny, pily a další objekty. V případě, že se výrazněji pohledově uplatňovaly v kompozici areálu, odpovídala tomu i kvalita jejich architektury. Neogotickou podobu získaly především provozní stavby v areálech kompletně přestavovaných zámeckých sídel.

Výjimkou byla jedna z prvních neogotických staveb u nás, tzv. Červený nebo také Všestudský mlýn v zámeckém parku **Veltrusy**. Stavba dokončená v roce 1793 fungovala jako mlýn se třemi mlýnskými koly. Zároveň plnila funkci pohledové dominanty v severním konci parku a v podkroví se nacházela místnost určená k odpočinku panstva. Neogotická architektura fasády doplňovala pestrou škálu v parku použitých architektonických stylů navozujících v interakci s úpravou svého okolí různé nálady. V současné době je již fasáda stavby značně zjednodušená a objekt slouží k bydlení.

Nejvíce zjištěných staveb souviselo se zámeckými a zahradními vodovody. Nejvýrazněji se v kompozici zahrad a parků uplatňovaly vodojemy a vodárenské věže, a to díky své výšce, případně umístěním na vyvýšeném místě. Okolo poloviny 19. století byla vybudována neogotická vodárenská věž nedaleko zámecké budovy v **Hrádku u Nechanic**. Vrchol s nádrží, který se pohledově uplatňuje v okolním parku, má jednoduchý tvar válcové věže zastřešené kuželovitou střechou. Také architekturu vodojemu na návrší u zámku **Hluboká** lze označit spíše za jednoduchou bez přímé návaznosti na architekturu zámecké budovy i nedaleké jízdárny, jen s několika neogotickými prvky na fasádě.

Výraznou kompoziční dominantou se stala vodárenská věž u zámku **Sychrov**. Byla postavena v zadní části zahrady u oranžerie. V 19. století byla dvakrát přestavována. Poprvé v roce 1873, kdy se v její architektuře uplatnilo hrázděné zdivo s neomítanými cihlami. Neogotická přestavba proběhla v roce 1891 podle návrhu Františka Vordrena. Na fasádě stavby bylo kombinováno neomítané kamenné zdivo s cihlovými zákleny v podobě lomeného oblouku nade dveřmi a okny. Cihlové zdivo se uplatnilo i v rozšířené vrcholové části stavby s nádrží na vodu. Věž byla napájena tzv. horní vodárnou. Ze spodní vodárny se voda dopravovala do nádrže v severní věži zámku a také do studny na čestném dvoře. Tu od roku 1869 obklopoval osmiboký studniční pavilon s jehlancovou střechou postavený dle projektu Josefa Pruvota

Vodárenská věž v zahradě u zámku Sychrov.
Foto Lenka Křesadlová, 2023.

(1807–1883). Voda vytékala z kovových chrličů do pískovcové nádrže po obvodu stavby. I na tomto objektu bylo kombinováno kamenné a cihlové neomítané zdivo.[227]

Z konce 19. století pochází další dva studniční domky s výraznými neogotickými prvky. V areálu pražského **Vyšehradu** se nachází šestiboká stavba s bohatě členěnou jehlancovou střechou a vstupem k pumpě krytým mříží.[228] V běžně nepřístupném areálu zámku **Smilkov** pak stojí podélná stavba s výrazným štítem osazeným maskaronem. Velmi jednoduchou architekturou se stylizovaným cimbuřím se vyznačuje vodárna v zahradě u zámku **Nový Světlov** pravděpodobně ze stejného období. Dvě úpravy v neogotickém duchu prodělala stavba nad studnou v areálu zámku **Červený Hrádek u Sedlčan**. Po první přestavbě ve 40. letech 19. století dominovalo architektuře domku mohutné cimbuří pohledově zakrývající střechu. V 90. letech 19. století se naopak dominantou stavby stala vysoká střecha krytá břidlicí a vrcholící zvoničkou.

Stavba zatím blíže neupřesněné funkce, snad strážní domek, se nachází v areálu zámku **Janovice u Rýmařova**. Tvořil jedinou neogotickou součást zahradně upraveného nádvoří renesančního a později barokně dostavěného zámku. Jedná se o okrouhlou přízemní stavbu ukončenou cimbuřím z omítaného zdiva.

Neogotický vzhled stejně jako budova zámku získal vstup do sklepa v zahradě v **Jirnech**. Na jeho fasádě se uplatnily drobné neogotické konzoly a navazující vyhlídková plošina byla ohraničena cimbuřím. Společně s přestavbou usedlosti **Hadovka** v Praze dle projektu Josefa Niklase (1817–1877) byla vybudována také nová hospodářská budova, jejíž štíty opět zdůraznil motiv cimbuří.[229] Přestavby obou areálů probíhaly okolo poloviny 19. století.

Z provozních staveb ve veřejných městských parcích lze zmínit zahradní restaurace. Jednou z nejznámějších je tzv. Šlechtova restaurace v pražské **Královské oboře**. Původní letohrádek z konce 17. století začal být od 20. let 19. století využíván jako restaurace. Po polovině 19. století byla její kapacita zvětšena o přístavbu s terasou dle projektu architekta Bernharda Gruebera (1807–1882). V zábradlí terasy a parapetní zídce přístavby byly uplatněny neogotické ornamenty.[230]

V jednom z nejstarších městských parků v katastru **Moravské Ostravy** známém pod označením Stará střelnice stála restaurace se střelnicí. Její světlou fasádu zdobily štukové prvky s neogotickým ornamentem. V roce 1872 stavbu poškodila povodeň a byla opravena v jiném architektonickém duchu.[231]

227 WEBER, 2022, s. 60.

228 PACÁKOVÁ, 2000, s. 112–113

229 PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, 2000, s. 232–233.

230 DOBALOVÁ, 2025, s. 22.

231 Encyklopedie města Ostravy. Online. Dostupné z: https://encyklopedie.ostrava.cz/home-mmo/?acc=profil-domu&load=57&qt=&qc=. [cit. 2026-05-18].

Červený mlýn na severním okraji zámeckého parku ve Veltrusech. *Foto Veronika Skálová, 2024.*

Vodárenská věž u zámku Hrádek u Nechanic. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Vodojem u zámku Hluboká. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Studniční pavilon u zámku Sychrov. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Studniční pavilon v Karlachových sadech na Vyšehradě. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Hospodářská budova v areálu usedlosti Hadovka v Praze. *Foto Lenka Křesadlová, 2019.*

Šlechtova restaurace v Královské oboře v Praze. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Studniční pavilon v zámeckém areálu ve Smilkově. *Foto Šárka Koukalová, Památkový katalog, 2011.*

Vodárna v areálu zámku Nový Světlov. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Neogotická stavbička v areálu zámku Janovice u Rýmařova. *Foto Michaela Letá, 2023.*

Zaniklá restaurace v městském parku v Moravské Ostravě na vyobrazení z roku 1854. *Wien Museum Online Sammlung, inv. č. 166971.*

Studniční domek u vstupu do zámku Červený Hrádek v Sedlčan před druhou přestavbou. *UDU AV ČR, inv. č. 021979© ÚDU AV ČR – sbírka historických fotografií.*

Stavby vymezující prostor

„Dalším doplňkem zámeckých areálů a zároveň anachronismem jsou vstupní brány a opevňovací systémy s baštami a cimbuřím, jež symbolizovaly nedobytnost tvrzí, hradů… Vzpomínka na hrdinné obránce a chrabré dobyvatele…[232] Takto trefně popsala autorka trend, který se projevil především v druhé polovině 19. století. Týkal se nejen objektů, které byly komplexně přestavovány v neogotickém stylu, ale též areálů, u nichž k přestavbě obytných budov nedošlo, ale majitelé chtěli navenek prezentovat znalost aktuálních uměleckých trendů. Změna vzhledu hrazení, případně oplocení, které neintenzivně vizuálně komunikuje s okolím, byla ideálním řešením. Výrazné prvky jako věže, bastiony, nárožní výšky, mohutné brány bylo zároveň možné uplatnit i v kompozici navazujících zahradně upravených ploch. Staly se z nich buď pohledové dominanty, nebo byly tyto fortifikační prvky upraveny zároveň jako zahradní pavilony, vyhlídková místa apod.

Nejvýrazněji byly upravovány brány. Je možné identifikovat dvě základní skupiny bran. Jednalo se především o klasické jednoduché brány s pilíři, případně se záklenkem a nástavcem, nebo se velmi často používaly architektonicky náročné věžové brány, které v sobě integrovaly další, především obytnou funkci.

Iniciátory nejvelkorysejšího počinu na tomto poli u nás se stali Auerspergové ve **Vlašimi**. Mezi lety 1848–1855 nechali u tří důležitých vstupů do zámeckého areálu vystavět mohutné obytné brány: Vlašimskou, Znosimskou a Domašínskou. Dostaly podobu středověkých hradů s mohutnými věžemi a rodovými heraldickými symboly. Motiv cimbuří byl použit i na některých branách uvnitř zámeckého areálu a na části dnes zaniklého ohrazení u Znosimské brány. Fasády směřující vně i dovnitř navazujícího parku byly pojaty ve shodné kvalitě a zdobnosti. Všechny brány plnily zároveň funkci plnohodnotné zahradní architektury.

Neogotické vstupní brány plnící zároveň obytnou funkci lze nalézt také u zámku **Líšno** nebo **Hodkov** ve středních Čechách. Jejich architekturu lze označit za střídmou s dominantní věží nad průjezdem. Zatímco v Líšně byla brána postavena pravděpodobně v 70. letech 19. století, brána v Hodkově pochází až z počátku 20. století a projektoval ji drážďanský architekt Felix Reinhold Voretzsch (1873–1951).[233] Hodinová věž z 90. let 19. století s bránou a vysokou středověkou střechou vítala návštěvníky zámeckého areálu v **Pavlovicích u Přerova**. I tyto brány se vzhledem ke svým rozměrům pohledově uplatnily ve vnitřní kompozici navazujících zámeckých areálů, ale jejich působení již nebylo tak výrazné, jako v předešlém případě.

232 JANKOVÁ, Yvonne. Nástin typologie drobných architektonických objektů z konce 18. a 19. století. *Zprávy památkové péče*. 1996, roč. LVI (1–25), s. 55–60.

233 ŠIMEK, 1989, s. 118.

Jako zadní vstup do zahrady u zámku **Studénka** sloužila mohutná brána s průjezdem. Stavbě z pálených cihel obložené na fasádě neomítaným kamenem dominuje dřevěná nástavba krytá šindelem s vnitřním obytným nebo odpočinkovým prostorem. Současná podoba brány vznikla krátce po neogotické přestavbě zámku v roce 1866.[234]

Další typologicky podobné brány s neogotickými prvky byly postaveny v poslední třetině 19. století v zámeckém areálu v **Jistebnici** a **Hošťálkovech**. Nejedná se o hlavní brány do areálu. Nacházejí se v nároží oplocení v zadní části zámeckých zahrad. Obě byly řešeny jako jednoduché brány s cimbuřím a heraldickými symboly, na něž navazovala drobná stavení a krátký úsek zdi opět s cimbuřím. Vše bylo postaveno z neomítaného kamenného zdiva. Průchod zde pravděpodobně nebyl dominantní funkcí. Vně fungovaly jako pohledová dominanta, uvnitř areálu se jednalo o funkční zahradní pavilony určené pravděpodobně k odpočinku.

Výraznou pohledovou dominantou se staly také dva nárožní fortifikačními prvky s cimbuřím v oplocení areálu zámku **Maleč**. Jeden měl formu pouze zesílení rohu navazujícího plotu, druhý byl pojatý jako bastion kruhového půdorysu. Stavba kruhového půdorysu zároveň sloužila jako zahradní pavilon s vyhlídkovou plošinou na střeše.

Nejčastěji docházelo ke vsazení neogoticky ztvárněných bran do oplocení bez vyhraněného slohového výrazu. Zde je uvedena jen část z nich, prezentující zajímavé typologické rozdíly. Pro vizuální působení areálu zámku v **Břeclavi** bylo zásadní dnes již zaniklé neogotické ohrazení a brána s falešnou padací mříží realizovaná v prvním desetiletí 19. století. Vyobrazení z doby přestavby zachycují jednu bránu, fotografie z 80. let 19. století dokonce dvojici bran propojující budovu zámku a vedle stojící hospodářské stavení.[235] Obdobný motiv brány s falešnou padací mříží použil J. Hardtmuth také při úpravách hradní zříceniny Veste Liechtenstein nedaleko Vídně. Ze stejné doby pochází vstupní objekt do areálu zámku v **Brtnici**, v jehož architektuře byly kombinovány klasicistní a středověké prvky. Neogotické tvarosloví včetně použití motivu katedrálních vysokých oken s trojlisty se uplatnilo v architektuře brány dokončené v roce 1814 v blízkosti letohrádku v **Královské oboře**.

Neomítané cihlové zdivo bylo k výstavbě neogotické brány použito v polovině 19. století ve **Vrchotových Janovicích** v zadní části zámecké zahrady, zatímco přímo u zámecké budovy, bez přímého kontaktu se zahradní úpravou, bylo uplatněno ohrazení a brána s cimbuřím z omítaného zdiva. Neomítané cihlové zdivo se stalo hlavním materiálem neogotických úprav zámku v **Hradci nad Moravicí** realizovaných v druhé polovině 19. století. Bylo použito i při výstavbě nové brány do zámecké obory.

Motiv cimbuří a obloučkového vlysu se uplatnil na trojici bran do areálu zámku Karlova Koruna v **Chlumci nad Cidlinou**. Chlumecká a Převýšovská brána byly opatřeny nástavci s kamennými znaky rodu, drobnější Vlkovská brána se skládala pouze z neogotických pilířů. Na nejvýstavnější Chlumeckou bránu navazovala alej tvořící příjezdový koridor k budově zámku. Převýšovská brána se uplatňovala v průhledu zahradou přímo od zámecké budovy. Vlkovská brána měla spíše provozní funkci a v kompozici navazující zahrady se uplatňovala pouze v omezené míře.

234 GURKOVÁ, Jindřiška; PAVLÍKOVÁ, Alena. *Studénka na dlani.* Studénka: Město Studénka, 2013. s. 40.
235 ŠABATOVÁ, 2022, s. 171–172.

Originální brána vznikla použitím heraldického symbolu rodu Thurn-Valsassiny v zámeckém areálu ve **Valči** po roce 1890. Pilířům brány dominovaly sochy dvou středověkých věžových bran. Stylizované střílny a cimbuří zdobily také navazující část obvodové zdi a zahradní branky. Kompoziční působení této brány a okolního ohrazení bylo omezené pouze na nejbližší okolí. Neuplatňovalo se v dálkových pohledech uvnitř zahradní kompozice, ale vytvářelo kontrast s neobarokní fasádou zámku.

Komplexně v neogotickém duchu bylo pojato vymezení areálu zámku **Sychrov**. Část kolem hlavní cesty byla řešena jako neomítaná kamenná zeď s cimbuřím doplněná věžičkami a prolomená jednoduchými branami s pilíři s neogotickými motivy. Tento úsek oplocení s navazující zahradní kompozicí pohledově téměř nekomunikoval. Neogotické motivy byly využity také v tvarosloví kamenných sloupků i litinových výplní plotu ohraničující zahradu směrem k oboře. Zde byl vizuální kontakt návštěvníka zahrady s oplocením již intenzivnější včetně cíleného pohledu na branku nebo přes oplocení na umělý hrad stojící již mimo zahradu. Bylo vyrobeno v dílnách v Jesenném u Navarova.[236]

Velmi důležitou kompoziční roli hrají upravené zbytky původní středověké fortifikace doplněné neogotickými novostavbami ve vymezení areálu zámku **Zruč nad Sázavou**. V 90. letech 19. století byl upravován podle projektů architekta Jana Vejrycha (1856–1926).[237] Větší část areálu byla vymezena kamennou zdí bez výrazných architektonických detailů. V blízkosti zámecké budovy došlo k výstavbě zdí z neomítaného kamenného zdiva s výrazným cimbuřím a baštami. Zapojeny byly i fragmenty dochovaného středověkého opevnění. Neogotické vstupní bráně dominuje nástavec s vysokou valbovou střechou a nárožními věžičkami.

Obdobně mělo na návštěvníky působit původní ohrazení zámku **Mitrov**. I zde došlo v 90. letech 19. století k neogotické přestavbě celého areálu, tentokrát dle projektu Augusta Prokopa (1838–1915).[238] Dochovalo se však pouze torzo původní zdi a plotu, do kterých byly vloženy poměrně subtilní věže. Trojice dochovaných věží sloužila zároveň jako zahradní pavilony, případně místa výhledu.

Důležitou kompoziční roli hrály zdi a brány v případě, že uvnitř zámeckého areálu oddělovaly nejbližší okolí sídla od navazujících zahradních nebo krajinářských úprav. Tento princip byl použit v případě výstavby, respektive přestavby zámků **Hrádku u Nechanic** a Žleby, které probíhaly v polovině 19. století**.** Zatímco v Hrádku se v kompozici parku uplatňovala především dvojice bran, ve **Žlebech** bylo v architektuře opevnění použito vedle bran i několik neogotických věží, které se nejen uplatňovaly pohledově, ale již i fyzicky stály v navazující zahradní úpravě. Architektonicky výrazné jsou také neogotické brány ve vnějším ohrazení zámeckého areálu. Vyhlídkové terasy obepínající zámecké návrší byly pomocí zdi s cimbuřím a neogotických sloupků ohraničeny také u zámku **Raduň**. Pohledově se uplatňují především z břehu Zámeckého rybníka.

V 90. letech 19. století došlo k odstranění provozních a hospodářských budov v okolí barokního zámku **Žacléř**. Nahradilo je opevnění s cimbuřím a několika věžemi. Dvě sloužily

236 WEBER, 2022, s. 50.
237 ŠIMEK, 1989, s. 558.
238 ZATLOUKAL, 2002, s. 354.

Znosimská brána do vlašimského parku. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

jako vlastní vstup k zámecké budově. Neogotické motivy byly použity i ve vnějším vymezení zámeckého areálu. Funkce sídla jako výrazné krajinné dominanty je dnes oslabena narůstající vegetací.

U zámků **Radíč** a **Žampach** lze nalézt stylizované neogotické brány umístěné jako nástup na most, respektive lávku. Zatímco v Radíči brána z neomítaných cihel uvozovala nástup na lávku přes potok zpřístupňující okolní zemědělsky obdělávanou krajinu, v Žampachu se jedná o most nad cestou propojující zámeckou zahradu a přilehlou oboru.

Nádech starobylosti propůjčila kamenná neomítaná opěrná zeď s kruhovou baštou v nároží také drobné zámecké stavbě v **Novém Dvoře** u Opavy. Neogotické úpravy byly provedeny až v první čtvrtině 20. století a stylizované neogotické motivy byly použity i na zábradlí vyhlídkové terasy a v architektuře navazující provozní budovy.[239]

239 DUDA. Josef. *Zelené klenoty: zámecké parky na Hlučínsku a Opavsku.* Ostrava: Krajské nakladatelství, 1959.

Vlašimská brána do vlašimského parku. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Domašínská brána do vlašimského parku. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Brána u zámku Líšno. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Obytná brána u zámku Hodkov. *Foto Jiří Janál, 2023.*

Vstupní objekt s věží do zámeckého areálu v Pavlovicích. *Foto Michaela Letá, 2026.*

Brána u zámku ve Studénce. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Bašta v nároží oplocení zámku Maleč. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Kamenná zeď s kruhovým rondelem v zahradě zámku Nový Dvůr u Opavy. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Takzvaný Kozí hrádek u vstupu do zahrady zámku Hošťálkovy. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Brána do zámeckého parku v Jistebnici. *Foto Zdeňka Kolářová, 2024.*

Vstupní brána zámku v Brtnici. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Brána v Královské oboře v Praze. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Brána v zadní části zahrady ve Vrchotových Janovicích. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Brána do zámecké obory v Hradci nad Moravicí. *Foto Michaela Letá, 2024.*

Chlumecká brána u zámku v Chlumci nad Cidlinou. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Převýšovská brána u zámku v Chlumci nad Cidlinou. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Brána se stylizovanou věží u zámku ve Valči. *Foto Lenka Křesadlová, 2026.*

Zámek v Břeclavi s dnes již zaniklou bránou a ohrazením. *LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, F. Runk, Ansicht von Schloss Lundenburg, ca 1817, inv. č. GR 605.*

Kamenná zeď s věžičkou v areálu zámku Sychrov. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Detail kamenných sloupků s litinovou výplní v ohrazení zámku Sychrov. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Jednoduchá brána s pilíři v ohrazení zámku Sychrov. *Foto Lenka Křesadlová, 2024.*

Vstupní brána zámku Hrádek u Nechanic. *Foto Aleš Papáček, 2024.*

Věž v ohradní zdi zámku Mitrov. *Foto Michaela Letá, 2025.*

Neogotická brána v zahradě zámku Žleby. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Brána s věží v zahradě zámku Žleby. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Vstupní brána zámeckého areálu ve Zruči nad Sázavou. *Foto Lenka Křesadlová, 2023.*

Zdobená brána do zámecké obory v Žampachu na fotografii z roku 1896. *Wikimedia Commons: Vstup do horní části zámeckého parku přes dřevěnou lávku. [online].[cit. 1. 8. 2026]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Album_1896_02_big.jpg*

Neogoticky upravené terasy pod zámkem v Raduni. *Foto Lenka Křesadlová, 2026.*

Brána do obory v Žampachu dnes postrádá řadu původních detailů. *Foto Aleš Papáček, 2023.*

Závěr

V českých zemích bylo budování staveb v neogotickém stylu spojeno již se zakládáním prvních krajinářských kompozic. Ty patřily zároveň i k nejranějším projevům nového směru v zahradním uměním v rámci habsburské monarchie. Mnohé z nich lze označit za originální minimálně ve středoevropském měřítku, např. Gotický chrám v parku Krásný Dvůr nebo konstrukce zimní zahrady zámku Hluboká.

Obecně lze konstatovat, že používání architektonických prvků z období středověku u zahradních staveb u nás o ca 60 let předběhlo dobu, kdy se v neogotickém slohu začala intenzivně přestavovat vlastní zámecká sídla. Co se týká srovnání s dalšími teritorii kontinentální Evropy, vznikaly u nás první stavby se středověkými náměty ve stejném časovém období, což dokládá dobré obeznámení domácích aktérů s děním na Britských ostrovech nebo ve Francii.

Měřítkem svých počinů se na kontinentě vymykal a anglickým vzorům nejvíce blížil Jan I. Josef (1760–1836) z Liechtensteinu. Novostavba loveckého letohrádku Janův hrad, přestavba středověkého Nového Hradu u Olomučan, břeclavského zámku a další stavební aktivity na rakouských panstvích patří k tomu nejhodnotnějšímu, co bylo pod vlivem „návratů do středověku“ vybudováno.

Předlohu v sentimentálních zahradách inspirovaných dílem francouzského filozofa J. J. Rousseaua lze hledat u již zaniklé neogotické části ruin v Podzámecké zahradě v Kroměříži z 90. let 18. století. Její podoba byla stejně jako u dalších francouzských sentimentálních zahrad publikována formou dobového průvodce.

Aktuální německé vzory stály za podobou architektury v areálu usedlosti Cibulka v pražských Košířích z 20. let 19. století. Dění v okruhu vídeňského dvora reflektovala drobná zahradní architektura v areálu zámku Kynžvart z 30. let. Zde byla vybudována originální dřevěná kaple s oddělenou částí pro modlící se poutníky a samostatně zastřešeným korpusem Krista ze starší doby.

Zatímco povědomí o unikátnosti a kontinuálním vývoji architektury v zámeckém areálu ve Vlašimi udržují četné publikace od Jindřicha Nuska, kvalitní odborné zhodnocení a popularizaci zatím postrádá pozoruhodný soubor staveb inspirovaný anglickými cottage v zámeckém areálu v Šilheřovicích.

Oproti Britským ostrovům byla v zahradách a parcích na našem území poměrně málo využívána stafážová architektura vtahující do kompozice širší krajinný rámec. Tuto funkci plnila např. novostavba ruiny středověkého paláce u zámku Petrohrad. Také velmi oblíbená kombinace rustikálních a neogotických motivů byla zaznamenána pouze na stavbě tzv. Velkého kůrového pavilonu v zámecké zahradě v Červeném Dvoře. Byl postaven po návštěvě stavebníka v Anglii.

Neogotická architektura si v zahradním umění uchovala svou oblibu až do prvních desetiletí 20. století. V rámci průzkumů bylo na našem území identifikováno přes 200 kompozičně důležitých staveb, což představuje téměř 10 % všech zjištěných objektů. Nejbohatší typologickou skupinou jsou stavby pro bydlení především typu cottage.

Resumé

Buildings inspired by medieval culture in monuments of garden art in the Czech Republic

This scientific monograph was produced to accompany the exhibition of the same name. The text draws upon findings from the research project *Identification, Interpretation and Typology of the Material Structure of Garden Art Monuments* (Czech title of the project: *Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění,* project reference DH23P03OVV001), funded by the NAKI III Programme – a scheme supporting applied research in national and cultural identity for the years 2023–2030.

The first garden structures inspired by medieval architecture – or indeed artificial medieval ruins – began appearing in the 1720s. By the mid-18th century, Horace Walpole's decision to build his Strawberry Hill estate launched a fully-fledged Gothic Revival.

In the Czech lands, a number of structures in the Neo-Gothic style began to emerge in gardens and parks as early as the second half of the 18th century. The earliest was likely the mock castle erected in **Vlašim** Chateau Park – our country's oldest landscape park, laid out by the princely house of Auersperg. The earliest mentions of this particular castle date back to 1779, with contemporary documents referring to it as the Old Castle or the Ruin *(Altes Schloss, alte Gebäude, Ruinen)*. With its tower and an adjacent "palace", the structure underwent several transformations over the course of its existence, while its interior fittings were also gradually modified. The earliest phase of the building comprised a parlour decorated with wall paintings depicting the four seasons and scenes from classical mythology. Its furnishings included gaming tables, armchairs and a so-called magic table, the central section of which could be lowered to the basement level, where servants would lay it with food and drink before hoisting it back up. The tower also housed a small cabinet with a writing desk. Towards the end of the 18th century, alterations were carried out that are captured in period images from the early 19th century. While the core of the building remained unchanged, the proportions of its individual parts were modified to evoke a crumbling castle ruin. Although written accounts make no mention of the interior decorations, they do highlight a stone writing set, which visitors used to enter their notes into the guest book.

Another prominent figure at the turn of the 19th century was Jan Rudolf Chotek (1748–1824). Over time, he laid out three major park landscapes: the park at Veltrusy Chateau, the so-called Sidonie's Wood near Radvančice, and the grounds of Kačina Chateau near Nové Dvory. Earlier, during the lifetime of his father Jan Karel Chotek (1704–1787), an artificial ruin had been erected in the woodland of the **Nové Dvory** estate in 1785. While some authors state that it was intended to resemble the loopholed tower of a medieval castle, a surviving plan suggests it was rather designed to evoke the ruins of medieval sacred architecture. The rectangular building, crowned with a hipped roof, featured two walls rendered as ruins, complete with the torso of a Romanesque arch, gothic-arched windows, stained-glass motifs and exterior sculptural ornament. Known as *Libuše*, it served as a folly and a picnic pavilion during the nobility's walks, carriage rides and hunting expeditions. The interior was reportedly fully furnished. In 1816, a painter from Chomutov named Friedrich provided a decorated ceiling for

the Libuše pavilion; today, only a fragment of its outer walls survives. In the 1790s, another pavilion was erected in a disused quarry known as Kamajka. Its architecture was intended to evoke medieval Moorish palaces, drawing direct inspiration from the Alhambra in Spain. Surviving plans reveal that it also incorporated numerous Gothic elements, including crocketed stone ribs and pointed Gothic arches, while one unexecuted design even featured crocketed pinnacles. Regrettably, the pavilion has not survived. Among the structures raised in **Sidonie's Wood** between 1794 and 1796 was an artificial castle ruin, known as Waldburg, situated on an island in a small lake.

In the same owner's chateau park at **Veltrusy**, the so-called Red or Všestudy Mill *(le moulin*, *Maison gothique*, *Rottenhaus*, *Mühlhausen)* was completed in 1793. Featuring a Neo-Gothic façade topped with a shingle roof, the building served a dual purpose: an 1825 description reveals that alongside the standard machinery of a three-wheel mill, it housed an attic room decorated in the Gothic style. Entries in the diary of Jan Rudolf's wife confirm that the millhouse was used primarily as a leisure pavilion. The presence of a spacious noble room within the mill is recorded once more in 1840. The property was eventually sold in the mid-19th century.

One further torso of an artificial ruin evoking a sacred space has survived from the 1780s: it was commissioned by Jan Nepomuk Mitrovský (1757–1799) in the wider grounds of his seat at **Dolní Rožínka**, in an area known as Jivina. According to local oral tradition, the chapel was originally vaulted and adorned with frescoes and sculptures. However, a postcard from the early 20th century shows it already in a ruined state, with a statue set within a niche. No physical records or visual documentation of the structure's original appearance have been found.

A Neo-Gothic pavilion in Prague's **Klamovka** garden, named after its founders, the Clam-Gallas family, likely served as a hermitage. One further structure from this former vineyard estate in the Košíře district of Prague has survived: a Classical temple erected by Christian Philip Clam-Gallas (1748–1805).

At the edge of one of the oldest landscape parks in Bohemia, the so-called Tereziino Údolí (Theresa's Valley) near **Nové Hrady** in South Bohemia – laid out as a summer retreat for Countess Therese Buquoy-Paar (1746–1818) – stood the medieval fortress of Cuknštejn (Zuckenstein). Although omitted from the park's estate plans of 1796 and 1854, the structure received new ceilings and roofing at the turn of the 19th century. While primarily utilised to lodge estate personnel, it undoubtedly functioned as an eye-catching borrowed landmark within the landscape composition, perfectly embodying the principle of dissolving the boundaries between the park and the surrounding countryside.

One of the most original early Neo-Gothic garden structures in the Czech lands was the Gothic Temple *(gothische Tempel)* or Gothic Tower *(gotische Thurm)* at **Krásný Dvůr** near Podbořany. The landscape park there was laid out in the final two decades of the 18th century by Count Jan Rudolf Czernin of Chudenice (1757–1845). Erected in the Gothic style on the park's highest elevation, the structure was built following his return from the British Isles. Although the earliest plans and estimates date to 1792, the main construction works took place between 1794 and 1796. The structure, raised partially in stone and partially in timber, was initially intended as a belvedere. Its originality, at least within the Central European context, was underlined by its appearance in the highly popular contemporary periodical *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten* in 1800. The tower's initial function as a viewing point was expanded in 1847, when a statue of Field Marshal Karl Philipp, Prince of Schwarzenberg (1771–1820), the victor over Napoleon at the Battle of Leipzig, was installed within, transforming the pavilion into a monument to this renowned commander and his era. The building is currently undergoing extensive restoration to reverse the decay and vandalism suffered during the second half of the 20th century. One further structure with Neo-Gothic features stands within the same grounds: an estate worker's cottage styled as a picturesque rural dwelling, built in the mid-19th century.

Structures with a Neo-Gothic theme were also incorporated into the visitor-orientated areas of two sentimental landscape gardens laid out during the 1790s in Moravia. The so-called Gothic House at the Liechtenstein chateau in **Lednice** survives only in a few oral reports, having once served as the *point de vue* for one of the main vistas. The key to a 1799 plan of the estate also mentions a Gothic hunting pavilion, referred to in other sources as a Gothic House, whose layout resembles that of a chapel. The structure perished shortly after 1805.

In the garden of the first Archbishop of Olomouc, Anton Theodor, Count Colloredo-Waldsee (bishop 1777–1811), at **Kroměříž**, laid out during the 1790s, stood a two-faced artificial ruin. Entrance was gained through a breach in the façade, which resembled a crumbling ancient temple, while on the opposing side, the ruins of a Gothic chapel greeted astonished visitors. The structure was purposefully designed to symbolise the relentless passage of time. Although the torsos of its tall pointed-arch windows were removed in the 1830s, the building retained the appearance of a medieval ruin even after its modification.

The Collaltos were yet another prominent family of patrons of architecture in Moravia. Count Odoardo III Collalto (1747–1833) commissioned fashionable contemporary alterations to both his principal seat at **Brtnice** and his summer residence at **Uherčice**. Dating from this period, a gateway featuring a blend of Classical and medieval elements has survived at Brtnice. At Uherčice, a designed landscape was laid out which, by 1803, incorporated an artificial ruin of a medieval castle erected on the crest of a rocky outcrop. Its prominent round tower served as a belvedere, offering a striking vista that was visible directly from the windows of the nearby chateau.

Count Johann Nepomuk Wengerský (1764–1827) significantly improved the chateau garden in **Bystřice pod Hostýnem**. At the beginning of the 19th century, he had it modified in the designed landscape style and added a number of structures typical for the period. There was a hermitage, a spa, a Tahitian pavilion, a Swiss cottage, as well as an aviary pavilion built around 1810.

Its central part, styled as an Oriental tower decorated with dragon motifs, comprised two large bird cages. These were constructed as a series of tall pointed arches fitted with wire mesh. Although the structure has disappeared, both period imagery and descriptions have survived.

The hermitage also evoked medieval styling. It was a wooden building with a thatched roof, set on an artificial rocky outcrop, with a spring emerging from it that flowed into a large pond. At least part of the structure featured tall pointed-arch windows. A small garden and a pigeon house were situated next to the hermitage. An artificial rock feature contained an interior space used as a cellar – the only element that has survived to this day. As documented by a period illustration, a small chapel with tall pointed-arch windows and a belfry was also located near the house in the game park.

A very interesting example of incorporating the ruins of an old residence into a landscape composition was carried out at the beginning of the 19th century in **Buštěhrad**. Ferdinand III, Grand Duke of Tuscany (1769–1824), decided to establish a new garden not only by the Baroque chateau, but also around the torso of a previous noble residence featuring both Renaissance and medieval architectural elements, which had been reduced to a ruin after being burned down during the Thirty Years' War. The formerly redundant structure, previously reused as a source of building material, now became a natural focal point for the entire composition. A plan for the garden landscaping of its surroundings dates from 1811. The map legend also mentions an old tower and a passage leading to the old tower, suggesting that a viewpoint might have been created here once again. Furthermore, an underground passage with an adjoining room (Lusthaus) and yet another underground passage are noted. These were likely adapted cellars of the original structure. It remains uncertain whether, or to what extent, the plan was actually executed. Today, modern housing stands on the site of both the garden and the

former residence, yet the mere existence of the design demonstrates a marked shift in the perception of the value of historical architecture amidst the romantic climate of the era.

Similarly, the remains of a medieval rock castle—in this case—were located near one of the country seats of the Kinsky family in **Svojkov**. The area was adapted to allow safe passage and served as a viewpoint within the adjacent newly established landscape composition.

Among the most prominent patrons of architecture in the first quarter of the 19th century was Prince Johann I Joseph (1760–1836) of Liechtenstein. Alongside Neoclassical architecture, he championed Neo-Gothic style across his estates, both in the form of new constructions and in the romantic remodelling of original medieval seats. In the first decade of the 19th century, the architect Joseph Hardtmuth (1758–1816) designed several projects for him: a summerhouse built to resemble a medieval castle ruin, the remodelling of the chateau in Břeclav, and the alteration of the ruins of Nový Hrad near Olomučany. The so-called **Janův Hrad** (John's Castle) in the park at **Lednice** Chateau ranks among the largest and most elaborate structures of its kind in the country. Named to commemorate John I (1358–1398), one of the prominent figures of the Liechtenstein family from the 14th century, it was designed as a square-plan building featuring four corner towers. It incorporated a huntsman's residence, stables, a kennel, and a grand "knights' hall", which was primarily intended for post-hunt banquets. The Neo-Gothic interior wall paintings were complemented by original furnishings, often several centuries old. Construction took place between 1807 and 1810. During the same period, the Neo-Gothic remodelling of the originally Renaissance chateau in **Břeclav** was also underway. The chateau was newly situated at the edge of the newly established Kančí Obora game park. It was fitted with a Neo-Gothic enclosure wall, and the facades and tower extensions were designed to imitate crumbling masonry. The towers served as vantage points, while the roofed spaces were used to accommodate forestry staff and to provide facilities during hunts. A similar function was served by the aforementioned **Nový Hrad near Olomučany**, which became an important visual focal point within the newly developed Vranov-Křtiny park landscape. Between 1806 and 1810, work focused primarily on the construction and raising of three towers topped with seemingly crumbling battlements. In Austria, similar alterations were carried out on castles such as Greifenstein, Johannstein near Sparbach, and Veste Liechtenstein.

At the beginning of the 19th century, the chateau in **Lomnice near Tišnov** also underwent alterations in Neo-Mannerist and Neo-Gothic forms. Master builder František Vašíček (1768–1847) designed facade modifications for Johann Nepomuk Serényi of Kis-Serény (1776–1854), as well as possibly a small pavilion structure within the new landscape composition. Built on the foundations of an original medieval bastion, the single-storey pavilion featured pointed-arch windows and offered sweeping views of the surrounding countryside.

In the 1820s, the efforts of another great patron of architecture at the turn of the 19th century, Jan Rudolf Chotek (1748–1824), came to fruition. He influenced the appearance of gardens and parks not only on his own estates, but, as Supreme Burgrave of the Kingdom of Bohemia, he also spearheaded opening **Královská Obora** (the Royal Game Park) to the public as a public park. In this context, he decided to adapt the already dilapidated, so-called Upper Summerhouse in the game park into a summer residence for the governors. For this purpose, he chose the Neo-Gothic style, evoking, among other things, the origins of the building dating back to the Jagiellonian reign. Main construction work took place between 1803 and 1808, though further modifications continued in subsequent years. Alongside the summerhouse, a nearby building for gardening staff was also remodelled. In 1814, an entrance gate in the Neo-Gothic style was completed close to the summerhouse.

In adapting the summerhouse, Jan Rudolf collaborated with a pair of architects who subsequently worked on his estates as well. These were Jiří Fischer (1768–1828), who, among other roles, served as a professor at the Royal Czech Estates Polytechnic Institute in Prague and held the position of Imperial-Royal Provincial Building Director, and his pupil and later studio assistant Johann Philipp Joendl (Jendl, Jöndl) (1782–1870). Joendl's services were also retained by Jan Rudolf's grandson and successor, Jindřich Chotek (1802–1864).

As noted previously, Jan Rudolf Chotek gradually created a trio of park landscapes: the park at **Veltrusy** Chateau, the so-called **Sidonie's Forest** (Sidoniin les) near Radvančice, and the grounds of **Kačina** Chateau near Nové Dvory. While most of the structures in Sidonia Forest were erected between 1794 and 1796, buildings at Veltrusy and around Kačina Chateau were added gradually. At Veltrusy, the so-called Manger (Jesle)—a game rack designed by J. P. Joendl—was added to the Neo-Gothic mill in 1829. Within the grounds of Kačina Chateau, the aforementioned ruinous structure of Libuše remained solitary in its Neo-Gothic architecture, despite a number of other features having been planned and designed. Following the count's death in 1824, most of the work was halted due to a lack of funds. Joendl's 1822 design for a wooden boathouse (Schiffschuppen) on the Mikulášský Pond was never executed. Intended to provide berth for up to three boats, the structure was to be adorned with finials, trefoiled pointed arches, and other Neo-Gothic architectural elements. A similar fate awaited the design for an arched wooden bridge with Gothic-style railings, as well as a pheasantry by the same author.

Jan Rudolf also planned to construct an artificial ruin on a ridge above the village of Bernardov. The intended structure was to consist of a tall stone tower, complemented by a modest gamekeeper's lodge with a thatched roof. The upper floor of the tower was reserved for a dining room and a bedroom in the Gothic style. The interior of the dining room was to be adorned with busts or painted portraits of famous Bohemians, or alternatively with paintings inspired by Czech history. The decoration of the room was also envisaged to incorporate historic weapons.

The torso of a tower also dominates the architecture of a small artificial castle ruin erected within the grounds of **Milotice** Chateau in Moravia, likely during the first quarter of the 19th century. According to an indication sketch from 1824, it was originally surrounded by a body of water. The ruin was built of brick, with slag also incorporated into its interior.

In 1802, as a consequence of the Napoleonic Wars, the Prince-Bishopric of Passau was secularised, and the deposed bishop of the time, Leopold Leonhard Thun-Hohenstein (1748–1826), returned to his family in Bohemia. Initially residing mainly in his Prague town house, in 1817 he purchased an estate outside the city known as **Cibulka**, using it as a favoured summer retreat. In modifying the buildings and their surroundings, his passion for science and the arts came to the fore. He created a park filled with diverse scenery, inspired by the major landscape works of his era.

Neo-Gothic inspirations were applied here in the structure of the hermitage, whose facade, set into crumbling masonry, resembled the remains of a Gothic sanctuary. Two windows and a door are topped with pointed arches, above which survive the remnants of corbels and ribbed vaulting. The direct model for this facade was a section of the artificial castle ruin built in 1793 by the architect Johann Andreas Schaubach (1766–1844) in the English Garden at Meiningen in Thuringia.

The interior of the hermitage at Cibulka was intended to house a wooden figure of a blessing hermit, set into motion by a mechanism installed in the floor. Other accounts mention two figures of hermits, the second representing a hermit dying on a bed inside the hermitage. Both were reportedly carved by Václav Nedoma around 1820. The furnishings of the hermitage also included a bell and an inscription above the door: *Everything is ephemeral (Alles ist Übergang)*.

A direct model can also be identified for the lookout tower structure. This was situated at the highest point of the grounds. It was not merely a standalone tower, but an entire Neo-Gothic knight's

precinct, which comprised a symbolic gate – or rather its remnant featuring a pointed arch – a tower designed as a vantage point, and a Neo-Gothic pavilion that originally likely served as a keeper's lodge. The lower section of the tower was once again to house a mechanical figure, this time of a knight clad in armour. On the upper floor, visitors could access a room decorated with Gothicising wall paintings and ornamentation. The roof featured a viewing platform lined with a battlement. The aforementioned model was the tower, or rather the Knight's Castle *(Ritterburg)*, erected in the park at Machern near Leipzig to designs by Ephraim Wolfgang Glasewald (1753–1817) in the 1790s. An illustration of it was published in *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten…*

The final structure in the grounds of the Cibulka estate that evokes the medieval period is a small structure protecting a spring. Today, it is situated not far from the railway embankment. Leopold Leonhard Thun-Hohenstein died as early as 1826, even before all the intended works in the park could be completed.

Interesting grounds with medieval themes were established not only by old noble families, but also by successful entrepreneurs who could feel like knights of a new era. Among them was František Zachariáš Römisch (1757–1832), who was ennobled in 1823 for his entrepreneurial successes and numerous philanthropic endeavours. As early as 1803, he purchased the **Malá Skála** estate, which contained the ruins of the 15th-century Vranov rock castle. In its surroundings, he decided to create the so-called Pantheon – a collection of monuments set into the landscape of sandstone rocks, primarily commemorating important historical figures and events. Here he manifested himself as a national patriot presenting a romantic conception of the nation's history, employing classical and medieval models for the purpose. Throughout the entire Pantheon grounds, there were instructive inscriptions and poems in German, created using archaic letterforms. The actual entrance was conceived as a Gothic wicket gate wedged between two rock massifs. Visible from afar as a prominent landmark of the entire grounds was a summerhouse built in the Neo-Gothic style on a rocky spur above the river, perhaps on the site of the original small medieval castle. In its architecture, it resembled a sacral structure of a medieval chapel rather than a secular building. The structure was completed in 1826. Above the entrance door, the coat of arms of the ennobled builder was placed. On the ground floor, there were depictions of fourteen saints: St Benedict, St Joseph, St Wolfgang, St Adalbert, St Cosmas, St Damian, St Cyril, St Methodius, St Vitus, St Procopius, St John of Nepomuk, St Ivan, St Ludmila, and St Wenceslas. On the upper floor, visitors could view frescoes of Karlštejn and Laxenburg castles, alongside 16 portraits of prominent rulers of the Czech lands from the Přemyslid, Luxembourg, and Habsburg dynasties, as well as significant figures of the nation such as Karel Škréta, Wenceslaus Anthony, Prince of Kaunitz-Rietberg, Bohuslaus Hassensteinius a Lobkowicz, Ferdinand Maxmilián Brokoff, Jaroslav of Sternberg, Johann I, Prince of Liechtenstein, and Aeneas Silvius Piccolomini. References can also be found here to the then-popular literary forgery, the *Dvůr Králové Manuscript (Rukopis královédvorský)*. Interior furnishings included busts of Francis I and his wife Caroline Augusta of Bavaria, as well as display cases with medieval artefacts and their imitations - fragments of swords, chain mail shirts, seals, parts of harnesses, and the like. Römisch devoted great effort to ensuring safe public access to the Pantheon. In his last will and testament, he expressed the wish that the estate should not be sold and set aside a sum of 1,000 guilders for the maintenance of the inscriptions and monuments in the Pantheon. The entire grounds became a popular tourist destination.

In the 1820s and 1830s, a highly remarkable bourgeois garden was established by the printer Alois Josef Landfras (1797–1875) adjacent to his house in **Jindřichův Hradec**. Within a relatively small area of 0.27 hectares, it was possible to admire a classical temple, a Gothic pavilion, a hermitage, an artificial ruin, and similar features. The terraced layout made it possible to create a series of distinctive nooks. The architect of the villa as well as the garden structures was the master builder Josef Schaffer (1752–1838), who worked with significant input from the owner. The villa complex was completed in 1839. On the first terrace, which aligned in height with the residential house, a skittle alley was established, terminating in the so-called Gothic Pavilion. Its windows and doors were topped with pointed arches with tracery. However, the colour scheme and other elements of the facade referenced the architecture of the Near East rather than Gothic models. The interior housed a wooden imitation of a Gothic vault with illusionistic wall shafts; blue and white served as the dominant colours of the interior painting. Up to a height of approximately 60 cm, the painting on the wall imitated marble. The furniture of the pavilion consisted of an octagonal table, four chairs lacquered in white and gold, two plant stands, and a hanging chandelier for eight candles. An artificial ruin in the form of a fragment of a tower and medieval ramparts with a battlement was also built within the garden. The entire complex can be described as unique, both with regard to the social milieu of its creation and the quantity and variety of architectural structures employed within such a small garden area.

Individual smaller structures with Neo-Gothic architectural features also began appearing in other garden grounds during the first half of the 19th century. A new layout was created, for instance, in the garden in the northern part of the **Sázava Monastery** grounds, which had been suppressed in 1785 by a decree of Joseph II. In 1809, its new owner became Vilém Tiegel of Lindenkron (†1827), who had the buildings adapted for secular living. In the garden, he had a single-storey corner pavilion built adjacent to the presbytery building. Six tall windows were topped with pointed arches featuring tracery.

However, the same motif, executed in the form of a painting on the facade, was used on a two-storey poultry house within the grounds of the Salm chateau at **Rájec**. Pointed arches and tracery were also applied in the decoration of the door panels and in the detailing of the wooden balustrade on the upper floor of the structure, which came to be known as the Pigeon House *(Holubník)*.

The function of an orangery was fulfilled by a structure of simple rectangular plan, situated at the edge of a lawn with a small pond in the park below **Jezeří** Chateau. Built in the second half of the 1830s, the structure was illuminated by large windows topped with pointed arches, and Neo-Gothic architectural features were also applied in the internal division of the individual glass panes.

In 1794, **Kynžvart** Chateau in western Bohemia became the primary ancestral seat of the House of Metternich-Winneburg. Its most prominent figure, the imperial diplomat and later Chancellor Prince Klemens Wenzel Nepomuk Lothar von Metternich-Winneburg (1773–1859), initiated a radical remodelling from the 1820s onwards, ensuring it could serve with due dignity both as a comfortable residence and for receiving distinguished guests during diplomatic negotiations. A remodelling of the chateau and its outbuildings was carried out, alongside the transformation of the surrounding landscape into a magnificent park. The architecture in a unified Neoclassical style was designed by Pietro Nobile (1774–1854), with one of the few exceptions being a chapel built on the so-called May Hill *(Májový vrch)*.

Amidst a group of boulders and rocky outcrops surrounded by mixed woodland, there originally stood a crucifix and a kneeling stone, which was frequented by pilgrims. Probably in 1835, the cross was fitted with a small roof in the shape of a Gothic arch featuring pinnacles. The same architectural detailing was also given to the shelter protecting the kneeling stone and, later, the benches for worshippers. It was likewise designed by P. Nobile. There may have been several reasons why the new Chapel of the Holy Cross was built in the Neo-Gothic rather than the Neoclassical style. At that time, Neo-Gothic was commonly employed for sacral structures. Neo-Gothic was also a favoured style of Emperor Francis I, and the chapel was intended, among other things, to serve to honour his memory. Johann Michael Sebastian Riedl (1762/1763–1850) may also have contributed to its final appearance; he was

a figure who played a significant part in the creation and appearance of the imperial chateau park at Laxenburg near Vienna, and he very likely participated in the conceptual design of the park. This chapel was the first site in the park that Emperor Ferdinand I (1793–1875) and his wife were to admire during their visit to Kynžvart on 12 September 1835. They were captured doing so in a period engraving.

In its composition, the Kynžvart park also worked with so-called borrowed scenery. The most important of these became the ruins of Kynžvart Castle on Zámecký vrch. The castle was built in the mid-13th century. During the Thirty Years' War, it was captured and ruined on several occasions. By the mid-19th century, only a torso of a tower and part of the palace masonry survived. It still belonged to the Metternich family, and its immediate surroundings were kept clear of large numbers of mature trees so that its silhouette could stand out. In the 19th century, the site became an important tourist destination in its own right. Serving as a reminder of historical events and the antiquity of the lineage of the owners, as well as a location evocative of romantic notions or sadness at the inexorable passage of time, the ruin featured visually from several locations within the park – for instance, from Krásný Les (today Mariino údolí), from the Imperial Monument, or from the path leading to Lázně Kynžvart.

Members of the Catholic Taaffe family, like other co-religionists, left their native Ireland to seek a livelihood in confessionally affiliated countries on the Continent. Sir Theobald Taaffe was commissioned by the exiled King Charles II of England to defend his interests at the Imperial Court in Vienna. His descendants subsequently established themselves there as capable soldiers, diplomats, and officials. Their full noble title was Count of Carlingford, Viscount Corren, and Baron of Ballymotte. Ballymotte was an ancestral seat dating from the 13th century in County Sligo. In 1769, the Counts Taaffe purchased **Nalžovy** in western Bohemia. Ludwig Taaffe (1791–1855) had not only the garden adjacent to the chateau landscaped, but also the nearby Prašivice forest. Its dominant feature became an artificial castle ruin named Ballymote. Built likely in the 1840s, it comprised in reality a stone wall arranged roughly on an L-shaped plan, which connected three circular towers and one tower of rectangular plan. One of the circular towers, fitted with a battlement and roofed over, contained a built-in staircase and could serve as a vantage point. The wall was further pierced by a gateway arch. Provided that tall trees were not growing around the structure, the gentry could observe it from the windows of the chateau. Not far from the ruin, there was also a brick pavilion with windows and an entrance topped with pointed arches. Unfortunately, it is not known when it was constructed, as alterations to the grounds proceeded gradually throughout the entire second half of the 19th century. Ludwig Taaffe also had similar structural alterations made to the ruins of Zavlekov stronghold, which to this day forms a dominant feature of the surrounding landscape.

Antonín Veith (1793–1854), hailing from a family of newly ennobled entrepreneurs, decided to construct a complex celebrating prominent figures from Czech history on the site of an original stronghold in **Tupadly**, in the Mělník region. He discussed the concept and content of this "Slavín" with a number of esteemed personalities from the culture and Revivalist movement of the period, including František Palacký, František Matouš Klácel, Václav Hanka, and František Ladislav Rieger. In 1840, construction began on the chateau, designed in a medieval Moorish style by the architect Wilhelm Gail (1804–1890). It was to be dominated by a group of four tall stone towers. Casting also commenced for 24 bronze sculptures depicting significant historical figures. Financial difficulties and the patron's death in 1853 brought construction to a halt. The main chateau building and a single tower, which served as a tourist lookout point, were completed. Eight of the bronze statues were donated to the National Museum.

When the Dubský of Třebomyslice family acquired **Lysice** Chateau at the beginning of the 19th century, they decided not only to remodel their own seat, but also to adapt the garden and the adjacent

game park. In the first half of the 19th century, several structures captured in photographs from the 1860s were built within the game park grounds. A bathhouse in the form of a cottage clad in spruce bark was illuminated by windows topped with pointed arches. The large shooting range consisted of a stone wall with a circular bastion, behind which stood a structure likely covered in canvas, bearing a painted depiction of a medieval castle. Furthermore, a small artificial castle ruin named Fratenstein was located within the game park. All of these structures have since disappeared.

One of the major patrons drawn to the Neo-Gothic style around the middle of the 19th century was Prince Johann Adolf II von Schwarzenberg (1799–1888). He undertook his first trip to England in 1825, where, alongside industry, he also took an interest in architecture and garden design. He made his second journey in 1838, accompanied by his wife Eleonora Schwarzenberg (1812–1873), née Liechtenstein, and the director of the construction office, Wilhelm Nevenhorst (born in 1808).

Already a year earlier, work had begun on transforming the sentimental garden at **Červený Dvůr** Chateau into a "modern" landscape park. It was directed by Carl Ritter, the princely building councillor and garden inspector for the Lobkowicz family. Aside from expanding the area and altering the layout of the path network, a number of new structures were introduced here. Designed in the Neo-Gothic style by the court builder Damasius Deworezsky (1816–1891), a birdhouse known as the Pheasantry *(Bažantnice)* was erected. The three-winged single-storey building, constructed between 1840 and 1841, provided facilities in one of its wings for breeding golden and silver pheasants, exotic ducks, and other ornamental birds, alongside a chamber for overwintering swans. The opposite wing contained quarters for the service staff, and the central connecting wing was arranged as a saloon decorated in the 1860s with wall-painting imitating wooden wainscoting with Gothic motifs. Neo-Gothic architectural features were also applied to the window and door panels of the structure.

The funerary chapel, erected in 1841 in the northeastern part of the park, already possessed a purely Neo-Gothic character. The design for the Chapel of the Holy Cross was created by the princely building councillor Franz Beer (1804–1861). The square-plan stone structure was vaulted with a dome featuring tierceron vaulting. Walter (1839–1841), the prematurely deceased son of Eleonora of Schwarzenberg, was buried within it. Later, his remains were transferred to Třeboň – see below. The empty tomb was destroyed in 1965, and a cross now stands in its place.

Shortly after 1844, structural alterations based on a design by D. Deworezsky also affected the park keeper's lodge, which acquired the form of an English cottage. On the brick-built single-storey structure, the prominent tall chimney pots became particularly dominant features. The former chateau bakery located in front of the entrance to the park was likewise remodelled in the Neo-Gothic style.

The structure of the so-called Great Bark Pavilion *(Velký kůrový pavilon)* from 1849 may be regarded as remarkably original. The structure of rustic character was constructed predominantly from debarked oak trunks and branches forming a cross vault motif on the facade. The unusual shape of the thatched roof lent the building an exotic appearance. The structure perished in the second half of the 20th century.

The final structure evoking the Middle Ages that supplemented the composition of the new park at Červený Dvůr was a Neo-Gothic wayside shrine (Marian column) from 1856. It became a symbol of a renewed surge of Christian faith, which had been weakened by the Enlightenment ideas of the 18th century.

The most extensive building enterprise of this generation of the Schwarzenberg family was the remodelling of **Hluboká** Chateau in the Neo-Gothic style, which commenced in 1840. Following the demolition of the outbuildings in the forecourt, a massive terrace terminated by a battlement was constructed here, upon which a garden layout was established. The space was dominated by two

structures: the winter riding school built between 1844 and 1848 according to a design by Franz Beer, and above all the winter garden, which connected the riding school with the chateau building. Its cast-iron structure featuring Neo-Gothic elements such as stylized pinnacles, tracery, and crockets was likely designed by D. Deworezsky. Built between 1853 and 1854, it may be declared unique even within a European context. Neo-Gothic architectural features were also acquired by minor water and other garden elements, including the water tower structure on a nearby rising ground. Not only the immediate surroundings of the chateau but also the landscape were intensively cultivated. In the so-called Old Game Park, a single-storey hunting lodge in the form of a Neo-Gothic cottage was built in 1844 according to plans by Deworezsky.

In 1802, the Schwarzenberg family officially split into two branches – the Krumlov-Hluboká branch and the Orlík branch. Originally, the joint family crypt was located in the Church of St Giles in Třeboň. A new crypt was constructed first by the Orlík branch. A site on an extensive meadow in the park near Orlík Chateau was chosen for its location. The crypt on a cross-shaped plan, whose Neo-Gothic architecture was designed in 1860 by the engineer Antonín Šiman, was consecrated on 15 October 1864. At the same time, a house for the crypt keeper, which simultaneously served as a forester's lodge, was established nearby. Several Neo-Gothic features were likewise applied to the architecture of this structure.

The senior branch of the family proceeded with the construction of a crypt ten years later, in 1874. In this instance, a site was chosen on the shore of the Svět Pond near **Třeboň**, which placed high demands on both the construction and the building materials used. A central structure of octagonal plan roofed with a dome was created according to a design by the architects Friedrich von Schmidt (1825–1891) and D. Deworezsky. Above the actual burial crypt, the Chapel of the Divine Redeemer was situated. As at Orlík, the crypt was consecrated by the Archbishop of Prague, Bedřich Schwarzenberg, on 29 July 1877. A landscape composition based on a design by the princely gardener Rudolf Wácha (1825–1899) was laid out around the crypt from 1875, incorporating a keeper's lodge later adapted into a vicarage, which likewise featured Neo-Gothic elements.

The construction of the crypt in the park near **Orlík** Chateau became part of the landscape alterations in the wider surroundings of this seat during the second half of the 19th century. Their principal initiator was the owner's wife, Wilhelmina of Schwarzenberg (1833–1910). A number of bridges, small resting places, and viewpoints were established. Neo-Gothic architectural features were employed in the 1860s in the internal subdivision of the glazed surfaces of the new orangery, which became a compositional component of the park with its pond. Plans from 1877 have survived for the construction of a pavilion on "Wilhelminenhöhe", namely Wilhelmina's Viewpoint or popularly known as Vilemínka. The aforementioned plan records a Neo-Gothic structure featuring a small turret. However, a simpler rustic pavilion was ultimately realised, as evidenced by period photographs.

František Arnošt Harrach (1799–1884) inherited the estates of both his father and his childless uncle. He thereby acquired a solid financial basis for his generous building plans. He expanded the Harrach estates into eastern, southern, and western Bohemia. Crucial was the purchase of the Sadová estate in 1829. On its territory, František decided to construct an entirely new family seat based on contemporary English models. František visited England in person, and on his first journey he was accompanied by his friend Jan Adolf II of Schwarzenberg. In the construction of the new chateau seat named **Hrádek u Nechanic**, he engaged the services of the English architect Edward Buckton Lamb (1805–1869). The foundation stone was laid in 1841 and the works were completed in 1857. By coincidence, the first structure erected was the gardener's cottage, followed by further service buildings including the water tower, boundary walls, and gates. In 1844, the laying out of a landscape park covering an area of 29 hectares commenced. Aside from gatehouses in the Neo-Gothic style and a children's cottage with a small garden, the park lacked further minor garden architecture.

The Silva-Tarouca family of Portuguese roots purchased the estate and chateau of **Čechy pod Kosířem** in 1768. However, the family only began using it as a residence in the 19th century, and Count Ervín Vilém Silva Tarouca (1816–1846) had it remodelled between 1839 and 1843 in the Classicist style. At the same time, the garden was also adapted, with its dominant feature becoming a freestanding tower of Neo-Gothic architectural character. It was an octagonal, 15-metre-high structure built of unplastered brick masonry. It was referred to as the Flag Tower, later the Brick Tower. The summit gallery, emphasized by eight corner piers, was accessible via a spiral staircase comprising 60 steps. The path leading to it was lined with an avenue of trees. The painter Josef Mánes (1820–1871) used a depiction of this tower on notepaper for Countess Leopoldina Silva-Tarouca from 1849, and as the central motif on the title page of the visitor book at Čechy pod Kosířem Chateau from 1850. It was likely he who recommended his friend Ignác Vojtěch Ullman (1822–1897) when Count August Alexandr Silva-Tarouca was searching for an architect to design a new chateau orangery. It was completed in 1853. Ullman designed the central portal in the Neo-Gothic style, featuring a pair of coats of arms and floral ornamentation designed by Mánes.

A freestanding tower with Neo-Gothic features was also located in the Czernin game park in Chudenice. Between 1722 and 1725, František Josef Czernin of **Chudenice** (1697–1733) had a large Baroque pilgrimage Church of St Wolfgang constructed on Žďár Hill near Chudenice, designed by the architect Maxmilián Kaňka. After 1785, the church was closed, fell into ruin for two decades, and in 1810 was demolished. Only the tower was preserved. It was decided to adapt the tower into a viewpoint. It was heightened to 45 metres and provided with a wooden Neo-Gothic gallery. The works were completed in 1845. In the 1840s, Count Evžen I Karel Czernin (1796–1868) also carried out alterations in the surroundings of the chateau at Petrohrad. He had the remains of the 14th-century Petršpurk Castle, which formed part of the landscape park, uncovered and archaeologically investigated. An artificial ruin was subsequently erected on the site of the former castle palace in the 1850s to serve as a viewpoint.

Jiří František August Buquoy (1781–1851) inherited the South Bohemian estates of **Rožmberk** and **Nové Hrady** from his uncle in 1803. Through his marriage to Maria Gabriela of Rottenhan (1784–1863), Červený Hrádek near Jirkov was added to this portfolio, followed in 1839 by **Horní Hrad** in Western Bohemia. On all these estates, the couple carried out Neo-Gothic remodelling of residences or adaptations of gardens, parks, and the wider landscape utilising Neo-Gothic architecture. Jiří Jindřich Buquoy (1814–1882) seamlessly continued the endeavours of his parents, being, among other pursuits, a lover of old art and architecture, an amateur architect, and patron of the arts.

Rožmberk Castle was remodelled into a family museum, and in the upper part of its complex a new family residence was constructed in the form of a larger cottage with Alpine motifs on the facade. An original medieval cylindrical tower surviving from the earlier seat served as the visual focal point of the adjoining garden layout. Since the 18th century, it had been called Jakobínka, although the origin of this name remains unclear. The 38-metre-high tower served in the 19th century as a viewpoint; it was initially provided with a new roof, and later the present entrance was breached and part of a spiral staircase was added.

At Nové Hrady, a new chateau seat with a garden was located, and landscape alterations also extended to the game park known as Kapinos. Within this territory, structures in the form of cottages based on English models featured prominently. In the 1840s, the pheasantry in the Kapinos game park was remodelled in the Neo-Gothic style; it also contained a saloon intended for the accommodation of the nobility. A plan from 1865 has survived for the remodelling of a pair of entrance lodges to the same

game park in a similar spirit. Another intensively altered location was a small village situated in the park near the new chateau. The original rustic structures from the 1780s were replaced by brick-built structures, among which the building named the aviary *(Vogelhaus)* and the so-called Manorial Cottage possessed the most pronounced elements of Tudor Gothic.

Structures fulfilling the same function at the entrance to the park and game park at **Červený Hrádek near Jirkov** acquired a very similar appearance to the entrance lodges to the Kapinos game park. In contrast, the cottage built in the first half of the 19th century in the same park near the Novomlýnský Pond may be considered truly unusual. Featuring a rounded gable, the structure still exists and serves for residential purposes. A Neo-Gothic appearance was also acquired by a number of service buildings within the chateau complex. The granddaughter of Maria Gabriela of Rottenhan, Princess Maria Gabriela of Hohenlohe-Langenburg (1840–1923), then had a crypt for the Bohemian branch of the princely House of Hohenlohe-Langenburg constructed in the Neo-Gothic style in the park at Červený Hrádek during the 1860s – specifically on the so-called Mary's Hill *(Marienberg)*. It was intended for her husband Ludvík Karl Gustav (1823–1866), who died of injuries sustained in the Battle of Hradec Králové.

The Buquoy seat of **Horní Hrad – Hauenštejn** in Western Bohemia likewise underwent a Neo-Gothic remodelling. The first stage comprised the construction of a chapel on Chateau Hill *(Zámecký vrch)* according to a design by Bernhard Grueber (1807–1882). Following its consecration in 1851, it became the dominant feature of the surrounding landscape composition.

Bernhard Grueber was also the author of the Neo-Gothic remodelling of the so-called Lower Summer Palace *(Dolní letohrádek)* standing in the Royal Game Park in Prague. At that time, the structure already served as an excursion restaurant. The alteration according to plans from 1855 imparted its present appearance, conceptually building upon the earlier Neo-Gothic remodelling of the facades of the Governor's Summer Palace.

Significant alterations in the Neo-Gothic style were also carried out in the chateau grounds at **Vlašim** between the 1840s and 1860s. Karel Vilém of Auersperg (1814–1890), known as Carlos, a prominent politician and member of the Imperial Court, decided to remodel and modernise his seat. These alterations commenced with the construction of the so-called Vlašim Gate in 1846. A sizable structure was created, featuring a quartet of corner towers, a flagpole on the roof, a large coat of arms of the Auersperg family on the facade, and a false portcullis in the actual gateway. Together with a new brick boundary wall and another smaller gate, the impression was conveyed that the visitor had entered an ancient castle precinct. The construction of two further gates followed. In 1853, this was the Domašín Gate with a single dominant tower. Flagpoles and old coats of arms were not lacking here either. In the park behind the Domašín Gate, a Neo-Gothic niche chapel with a statue of St John of Nepomuk was built on a bridge. The Znosim Gate, built after 1854, was again dominated by a quartet of towers and bulls' heads on the facade. All three gates acquired the appearance of medieval castles featuring massive towers, pointed arches of gateways, and ancestral heraldic stone symbols.

Two subsequent remodellings of the Old Castle *(Starý hrad)* in the park followed. While the remodelling in the 1850s still preserved the appearance of a castle ruin, during the 1860s the structure largely lost its ruined character. The motif of crumbling stone masonry was preserved only in a few places along the perimeter of the structure. The new smooth white facade came to be dominated by a bay window of red sandstone and prominent battlement top on the tower. Medieval motifs, such as stucco ribs and vault keystones, also appeared in the decoration of its interiors.

Neo-Gothic architectural vocabulary was also applied to the western facade of the chateau, communicating directly with the park, to the superstructure of the so-called Venetian Well in a shady

nook of the park, and likewise to the architecture of a number of service and residential buildings in its vicinity—the brewery, the princely inn, the home farm, and the so-called Fishkeeper's House *(Fischmeisterhaus)* near the Znosim Gate. In anticipation of a visit by Crown Prince Rudolf of Habsburg to Vlašim, two gates leading into the chateau game park also acquired a Neo-Gothic appearance. With a touch of hyperbole, it may be said that in the second half of the 19th century, the Vlašim chateau grounds became for an external observer a medieval fortress reminiscent of the antiquity of its residents' lineage. To this day, following subsequent structural alterations, both the Old Castle, the trio of gates, and the chapel have survived. Unfortunately, the Venetian Well no longer retains its richly decorated superstructure. Even so, the Neo-Gothic alterations of the Vlašim chateau park and its surroundings rank among the most extensive and best-preserved in the country.

Vincenc Karel Auersperg (1812–1867), from the cadet branch of the princely House of Auersperg, likewise decided to impart a romanticising Neo-Gothic appearance to his seat, **Žleby** Chateau. In this instance, in contrast to Vlašim, a complete remodelling of the chateau building took place according to a design by František Schmoranz (1814–1902) and Benedikt Škvor. The alterations commenced in 1849 and comprised, among other works, the construction of numerous ramparts and towers that visually and physically penetrated into the surrounding chateau garden. Directly within the garden, above one of the paths, a torso of stone fortifications featuring a turret and gate was erected. One of the entrance gates to the grounds also acquired Neo-Gothic appearance.

It is probable that František Xaver Adolf Auersperg (1804–1873) also enhanced his residence at **Maleč** Chateau with Neo-Gothic features. Following the mid-19th century, the corners of the garden enclosure were supplemented with fortified structures featuring battlements. A circular bastion also served as a garden pavilion with a viewing platform on the roof.

References to the Middle Ages can also be found within the chateau grounds at **Slatiňany**. In the 1890s, during the 19th century, the so-called Kočičí hrádek (Cat Castle), a miniature medieval castle, was built here at the initiative of Countess Vilemína Auersperg (1857–1909).

The Princes of Liechtenstein, in the person of Alois II Joseph (1796–1858), also reflected this new trend through the grand reconstruction of **Lednice** Chateau, which took place between 1845 and 1858. The design was created by the architect Georg Wingelmüller (1810–1848), who even undertook a study trip to England for this purpose. Near the Rose Pond in the Lednice chateau park, a boat landing featuring Neo-Gothic elements was built, while a project for a new stone bridge remained unexecuted. An employee residence and the vicarage near the chateau were given the appearance of an English cottage. The gardener's house and adjacent farm building can be considered the youngest structures with Neo-Gothic features within the Lednice chateau grounds, with plans drawn up in 1914 by Karel Weinbrenner (1856–1942).

However, Neo-Gothic architectural vocabulary was applied only to a limited extent in the minor garden architecture of the Lednice-Valtice area. Still according to Wingelmüller's design, the Chapel of Saint Hubert was built in 1855 in the game park known as Boří les, where parforce hunts commenced. This is a three-sided open structure featuring a prominent statue of the saint by Franz Högler (1802–1855).

The second half of the 19th century was a period when the ruins of medieval castles, originally landscaped in a romantic spirit, were remodelled in a purist manner into functional, habitable residences. This occurred primarily on the Austrian estates of the House of Liechtenstein. However, Nový Hrad near Adamov was not exempt from new alterations. Here, in 1848, the primary change was the removal of the upper Neo-Gothic superstructures of the early-century octagonal tower in the southwest corner of the courtyard.

The small Baroque chateau of **Sychrov** became the main residence of the originally French House of Rohan in 1820. Following an initial Classicist remodelling, the chateau grounds underwent a comprehensive transformation in the Neo-Gothic style from 1847 onwards. This was initiated by Kamil Josef Filip Idesbald Rohan (1800–1892), who, among other pursuits, was a keen plant enthusiast. The historicising style was therefore also applied to the extensive landscape garden and the design of the wider estate landscape. Bernhard Grueber (1807–1882) participated in the design of the structures, while the smaller features in the garden were designed primarily by the princely builder Josef Pruvot (1807–1883) and his successor, Franz Vordren.

The chateau grounds were partly enclosed by a metal fence with stone pillars featuring Neo-Gothic motifs, and partly by a stone wall with battlements and bastions. The main oak avenue led from a pair of gatehouses, whose facades received Neo-Gothic stucco ornamentation in 1872.

Even in the chateau's forecourt, a well sheltered by a Neo-Gothic octagonal well-house from 1869 has survived to this day. Water flows from metal gargoyles into a perimeter basin featuring a tracery parapet motif. The courtyard well was also intended to evoke the ancient history of the family through the Rohan coat of arms and historicising ironwork. Part of the chateau's water supply system was also a water tower near the so-called Upper Waterworks *(Horní vodárna)*. Originally a half-timbered structure from 1878, it underwent remodelling in 1891, incorporating pointed-arch motifs above the doors and windows.

Neo-Gothic motifs could also be found in the metal structure of the greenhouses standing near the chateau building, which were unfortunately demolished by the subsequent generation of the Rohan family for financial reasons. Conversely, the so-called Rudolf's Viewpoint from 1884 has survived to this day, having been intended to commemorate the spot that Crown Prince Rudolf greatly admired during his visit to Sychrov in 1871.

The most imposing structure of the entire medieval concept was the so-called Arthur's Castle. It was located just beyond the garden enclosure, but was visually linked to it. Symbolically, it formed the entrance structure to the adjoining game park. A structure of a similar purpose had already stood at the site in the first half of the 19th century. It was called Alten Burg, but apart from the floor plan, no detailed records of its appearance have survived to this day. It was probably an artificial castle ruin. Through remodelling between 1782 and 1873, it acquired the character of a castle gate fortified with two cylindrical towers. An underground passage led from the slenderer of the towers to a viewpoint. The name of the structure commemorated the earliest of the Rohan ancestors, Arthur, Duke of Brittany, who lived at the turn of the 13th and 14th centuries.

Kamil Rohan commemorated another of his ancestors in a game park near **Lomnice nad Popelkou**: Karel Alain Gabriel de Rohan (1764–1836), the first member of the family to settle in Bohemia after the French Revolution. He died from injuries sustained while hunting. An octagonal Neo-Gothic structure called Alain's Tower was built in 1862, once again designed by Josef Pruvot. It was intended for resting and observing game. For this purpose, there were rooms on the ground floor and the first floor, and a viewing gallery on the roof. In the second half of the 20th century, the structure was left abandoned and nearly fell into ruin. At the beginning of the 21st century, it was acquired and restored by the town of Lomnice.

Neo-Gothic alterations also affected other Rohan residences, such as **Řepín** Chateau. A low wall featuring windows and a prominent central gate opened into the garden.

In the garden of the Classicist chateau in **Jindřichov** stands a single-storey octagonal pavilion, whose pointed-arch windows were decorated with tracery panes featuring a Gothic motif. The pavilion is depicted as early as 1836 on the Stable Survey map *(Stabilní katastr)* and appears in a series of photographs from the second half of the 19th century.

Vrchotovy Janovice Chateau underwent a Neo-Gothic remodelling in the 1850s. At that time, it was owned by Josef Xaver of Mitrovice (1818–1869). In the 1840s, he had already initiated a radical redesign of the chateau garden, which also came to include a Neo-Gothic greenhouse. The design for its central masonry section was signed by Josef Pokorný (1857?), who is also believed to have participated in the remodelling of the chateau itself. The greenhouse was demolished in 1926. A Neo-Gothic gate constructed from unplastered brickwork in the rear part of the garden, built in 1858, has survived to this day.

The chateau of Jaroslav of Sternberg (1809–1874) in **Častolovice** underwent a Neo-Gothic remodelling between 1858 and 1874. This included the construction of a new orangery connected to the west wing of the chateau. It matched the architecture of the chateau with its battlements, a gable featuring Gothic motifs above the main entrance, and pointed-arch windows. Today, only the battlements on the orangery's west gable have survived.

A comprehensive approach was taken for the Neo-Gothic remodelling of the Baroque chateau of **Filipov** near Čáslav. The remodelling transformed not only the main chateau building itself, but also the outbuildings, staff cottages, cellar entrances, and similar structures. The remodelling of the chateau took place between 1863 and 1865 and also included the construction of an orangery in a matching style. This structure has retained its Neo-Gothic form, despite undergoing significant structural alterations in the 21st century.

The landscaped grounds at **Žerotín** Chateau in the Olomouc Region have nearly vanished. A period engraving depicts a single-storey Neo-Gothic pavilion, whose floor plan also appears on the Stable Survey map *(Stabilní katastr)* from 1836.

Jirny Chateau acquired its Neo-Gothic appearance through a pair of remodelling phases in the 1840s and 1850s. Architect Ignác Ullmann (1822–1897) contributed to the alterations during the 1850s. Among the small structures in the park, the entrance to the cellar known as *Bavorák* is worthy of note. Its facade features small Neo-Gothic brackets, while the viewing platform on the roof is enclosed by battlements.

Nečtiny Chateau underwent a Neo-Gothic remodelling between 1855 and 1858. In addition to the main chateau building itself, a keeper's cottage featuring a cylindrical tower at the corner became a visual landmark of the adjacent garden. Another surviving Neo-Gothic structure in the garden is a small chapel with a bell turret.

Historicising alterations also affected the **Kunštát** Chateau complex in the second half of the 19th century. The owner at the time, Count František Karel Coudenhove (1825–1893), maintained direct contacts with England through his wife, Marie Kalergi (1840–1877). Significant changes transformed the small garden directly adjacent to the chateau building, known as **Květnice**. A two-storey building featuring a prominent tower replaced the original pavilion structure, which likely dated back to the Renaissance era. Its architecture blends Neo-Gothic elements with other eclectic styles. Plans for the remodelling were drawn up in the late 1860s. During the same period, the adjoining retaining wall acquired battlements and a corner oriel.

Prince Maximilian Egon I of Fürstenberg (1822–1873) continued his father Karl Egon II's Neo-Gothic alterations to Křivoklát Castle. He himself initiated the remodelling of a nearby Baroque hunting lodge in the Tudor Gothic style, naming the new residence **Leontýn** after his wife, Leontina Antonia Maria Khevenhüller-Metsch (1843–1914). The remodelling took place between 1865 and 1866 to a design by the architect Antonín Jiruš and also entailed the establishment of a landscape garden. The Neo-Gothic Chapel of St Wenceslas, completed in 1866, became its focal point, while a small wayside shrine was set among a group of black pines. Another intriguing Neo-Gothic structure is the

monument to Karl Egon II of Fürstenberg (1796–1854), situated at a scenic viewpoint in the landscape near Křivoklát Castle. Czech officials and staff of the Křivoklát estate commissioned its construction. Antonín Jiruš once again designed the monument in the form of a Gothic tower, while Emanuel Max (1810–1901) created the prince's marble bust. Completed in 1860, the monument became an engaging landscape landmark.

In 1872, Count Eduard Pálffy-Erdödy (1836–1915) acquired **Hradiště u Blovic** Chateau. He soon had the building remodelled in the Neo-Gothic style according to an earlier design by Jan Filip Jöndl (1782–1866). The construction work was carried out by the Plzeň builder Martin Stelzer (1815–1894). As the count and his family frequently stayed there, the surrounding garden underwent fresh landscaping and expansion. Around 1874, the orangery, also known as the "orange greenhouse", acquired a Neo-Gothic appearance. Its side and central pavilions were decorated with battlemented turrets and pointed-arch windows. It was demolished in the second half of the 20th century. As period photographs demonstrate, at least one of the garden bridges featured a Neo-Gothic railing, as did a small bark-covered house on an island in the chateau pond, which likely served as a swan house.

Large-scale Neo-Gothic alterations to chateau complexes also included the remodelling and extension of **Hradec nad Moravicí** Chateau, owned by the Lichnovský family. Taking place between the 1860s and 1880s, the work was not completed to its original scope and affected the surrounding landscape compositions only secondarily. An exception was the construction of a bear pit between 1860 and 1862, located near present-day Bear Rock. It took the form of a 10-metre-tall cylindrical tower, though the structure vanished soon after its completion. The remodelling removed the large Classicist orangery, which had formed the main visual landmark of the original park composition. The so-called White Tower replaced it. Its construction, designed by Ernst Händel (1813–1898), was completed in 1887, but the planned interior alterations according to the design never took place. The entire concept for this part of the complex remained unfinished; originally, the plan featured a pair of towers connected by a gate, which were to adjoin iron-framed greenhouses. Builders established a viewing terrace at the base of the tower. Standing over 40 metres tall, the White Tower became a new visual landmark of the chateau park, thereby imparting a new ideological charge: shifting from an antique Elysium to a landscape of chivalric virtues. The gate to the adjoining game park also acquired a Neo-Gothic appearance.

At the beginning of the 20th century, the Princes Lichnovský also had a new Neo-Gothic family crypt built. They situated it on the bank of a pond in the park of another of their chateaux, **Chuchelná**, near the border with Poland, where the family had its roots. The Opava builder Julius Lundwall (1844–1930) designed the crypt with the Chapel of the Holy Cross, which was constructed between 1902 and 1903 as a central-plan structure.

The present Vranovsko-bítovsko landscape conservation zone encompasses two significant landscape complexes that developed progressively throughout the 19th century. Vranov Chateau retained its Baroque form, while the Counts of Mniszek gradually complemented the surrounding landscape with new structures. In addition to the original 13th-century ruins of Šenkenberk Castle, visitors could explore the so-called Ziggurat, the Tower of Babel, and Helena's Viewpoint. Taking the form of a medieval stone tower, the viewpoint was built in the second half of the 19th century by the Vranov Beautification Association and named in honour of its patron, Countess Helena Mniszek (1784–1876).

Bítov Castle belonged to the House of Daun between 1755 and 1890. They undertook a romantic remodelling of the residence, which began in 1811. Probably in the 1830s, a Neo-Gothic hunting lodge named Heinrichsruhe *(Jindřichovo odpočívadlo)* was built, of which only ruins remain today. It remains a question whether the ruinous character of the structure was already intended by the builder. At the edge of the castle grounds stands a small Gothic-revival brick structure known as the Red Chapel, dating from 1885. The ruins of Cornštejn Castle also formed an important visual landmark of the complex.

In response to the death of his wife, Leopold of Sternberg (1811–1899) had a wooden chapel built near **Pohořelice** Chateau in the 1870s. In 1882, it was replaced by a brick chapel designed by Gustav Meretta (1832–1888), who is considered a leading restorer and designer of sacred architecture in Moravia. The Chapel of the Virgin Mary in Pohořelice belongs among his minor works from his second creative period, which was marked by restoration purism and an orientation towards a strict interpretation of cathedral Neo-Gothic of the Carolingian model. In recent years, the chapel fell into a state of severe disrepair, but subsequent restoration followed original planning documentation and period photographs, with the exception of the completely destroyed bell turret above the entrance porch. A horse-chestnut avenue connected the chateau to the chapel, and statues of the Virgin Mary and a crucifix complemented the entire landscape precinct.

The original Baroque **Karlova Koruna** Chateau in Chlumec nad Cidlinou escaped historicising alterations. In the second half of the 19th century, Count Oktavián Josef Kinský of Vchynice and Tetov (1813–1896) embraced the new historicising architectural trends by constructing a trio of Neo-Gothic gates into the chateau garden. Stone family coats of arms complemented the Chlumec and Převýšov gates, while the smaller Vlkov Gate consists solely of Neo-Gothic piers. A small chapel in the garden near the Chlumec Gate also features Neo-Gothic architectural details. Josef Míča (1826–1907) designed the architecture and may also have created the Neo-Gothic remodelling of the originally Classicist orangery standing in the garden. Builders fitted its windows with Gothic-style tracery.

Neo-Gothic motifs also feature in the articulation of the glazed section and the stucco decoration of the orangery within the **Veveří** Castle complex. Completed in 1877, the orangery formed part of the romanticising alterations carried out for members of the Viennese entrepreneurial family Simon von Sina of Greek origin.

Alfred Skene II (1849–1917) was a prominent Moravian industrialist and politician. Although his Scottish ancestors had acquired a noble title as early as the 14th century, the Habsburg monarchy did not automatically recognise it. Consequently, Alfred travelled to Scotland in 1888, tracked down his relatives, and obtained documents confirming the family's noble origin. On this basis, the authorities granted him the title and, in view of his services to the state, elevated him to the rank of baron. Perhaps partly in response to his changing social status, he had a new family seat built in **Pavlovice u Přerova** between 1890 and 1891, to a design by the then-renowned architectural firm Fellner & Helmer. The architects designed a Neo-Renaissance chateau building, while Neo-Gothic elements adorned the forecourt with its entrance clock tower. In the immediate vicinity of the chateau, a mock medieval castle ruin arose to serve as a viewpoint. Featuring a dominant prismatic tower topped with battlements, the palace housed a salon. A stone coat of arms of the Skene family adorned the space above the entrance door. The family's final resting place in the Pavlovice cemetery also reflected this style, dominated as it was by a "Scottish" cross. **Mitrov** was another chateau owned by the Skene family. It too underwent a major Neo-Gothic remodelling between 1890 and 1891, designed by August Prokop (1838–1915). The remodelling also entailed new garden fencing, incorporating a trio of corner towers that doubled as garden pavilions. Builders also erected a chapel with a bell turret in the same spirit.

The park at **Šilheřovice** Chateau features another collection of structures drawing on English country house principles and Neo-Gothic architectural vocabulary. Salomon Mayer von Rothschild (1774–1855) purchased the chateau estate in 1844. While the Rothschilds carried out a Neo-Baroque remodelling of the chateau, the small-scale architecture in the surrounding park already drew on English models. Between 1878 and 1889, architects produced a series of designs for their construction,

which were subsequently realised. These included the porter's lodge *(Portierhaus)* by the Ostrava Gate, a so-called hunting lodge used to accommodate guests, and a dairy standing by a park path near the home farm. Furthermore, several Neo-Gothic buildings for forestry staff accommodation were erected just outside the park boundaries.

At the **Zruč nad Sázavou** Chateau complex, landscaped remnants of the original medieval fortifications – complemented by new Neo-Gothic structures – play a vital compositional role. In 1885, the estate passed into the ownership of the Schebek industrialist family. Between 1891 and 1894, Adolf Schebek (1855–1911) had the chateau and its surroundings remodelled in the Neo-Gothic style according to designs by the architect Jan Vejrych (1856–1926).

The 14th-century so-called Kolowrat Tower became the focal point of the complex after acquiring a new roof and battlements along its crown; similarly, builders altered the surviving medieval south-eastern bastion and sections of the walls. They added a massive Neo-Gothic entrance gate dominated by four corner turrets, alongside a series of further bastions offering views over the Sázava River valley and the town. By contrast, a Neo-Gothic pergola by the north wing of the chateau creates a remarkably delicate impression.

Červený Hrádek near Sedlčany originally belonged to the Austrian House of Mladota of Solopisky. The estate underwent its first historicising alterations in the 1840s. In the 1890s, Baron Jan Nepomuk Mladota of Solopisky (1845–1916) embarked on a second, once again Neo-Gothic, remodelling. The then-emerging architect Jan Kotěra (1871–1923) contributed to the design work. Steep roofs crowned not only the chateau towers but also a wellhouse standing in the garden in front of the chateau.

The Neo-Gothic residential gatehouse at the **Líšno** Chateau complex also makes a striking impression. Built on the site of a dilapidated medieval seat for the successful industrialist Vincent Daněk (1827–1893) between 1873 and 1884, the complex features various other structures in a wide array of architectural styles throughout its garden, alongside this reminiscence of a medieval gatehouse. Secondary gates to the chateau grounds at **Jistebnice** and **Hošťálkovy** were likewise designed as mini medieval castles with a gate and residential building in the final third of the 19th century.

In 1860, another successful industrialist, František Ringhoffer (1817–1873), purchased **Kamenice** Chateau in the Prague-East District. His son of the same name (1844–1909) had the chateau remodelled in the Neo-Gothic style according to a design by the architect Jiří Stibral (1859–1939). In addition to the main chateau building, builders erected stables and a grand garden pavilion featuring a prominent octagonal tower in the Neo-Gothic style. Although the stables were later demolished, the pavilion remains one of the most remarkable garden structures of its type in the country.

Rising waters of the Želivka Reservoir submerged the **Horní Kralovice** Chateau complex in 1970. The Locker family, a bourgeois dynasty, had transformed it into a comfortable historicising seat. Within the chateau garden, visitors could explore a greenhouse, a pond with a classical pavilion, and, from 1930, a historicising Chapel of the Sacred Heart of Jesus, which served as the family crypt. On the terrace beside the chateau stood an ornate Neo-Gothic pavilion topped with an intricately articulated roof. Builders also applied Neo-Gothic architectural details to a waterfowl house on the bank of the chateau pond. As a period description from 1884 demonstrates, the complex also incorporated the remains of the original medieval residence.

The originally Renaissance summerhouse in the garden of **Valeč** Chateau in Western Bohemia also underwent Neo-Gothic alterations. In 1890, Count Vincenc Jiří Bedřich of Thurn-Valsassina (1866–1928) purchased the Valeč estate, utilizing the chateau as a summer residence. He remodelled its facade in the Neo-Baroque style, placed an obelisk and a Neo-Baroque gate in the garden, and installed a greenhouse with an ornate metal frame in the kitchen garden.

The garden summerhouse acquired a dual appearance: pointed arches and Gothic tracery crowned the ground-floor windows and doors, whereas the upper floor – visible from the wider surroundings – incorporated features typical of alpine architecture, notably extensive timber decoration. The coat of arms of the Thurn-Valsassina family features a stone tower with a gate, a motif applied directly to the entrance gate of the chateau complex. A pair of towers stands upon the gate piers, adjoining a perimeter wall complete with stylized loop-holes and battlements.

A structure exceptional in many respects and evoking a gate to a medieval castle stands on **Petřín** Hill in Prague, near the well-known lookout tower. Today it houses a mirror maze. Originally, the building served as an exhibition pavilion for the Club of Czech Tourists *(Klub českých turistů)*, constructed in 1891 to designs by Quido Bělský (1855–1909) for the General Land Centennial Exhibition. The pavilion was intended to recall one of the lost gates of Vyšehrad, and its interior was likewise executed in the Neo-Gothic style.

The crypt of the newly ennobled family of the landowner, Knight Robert Stangler (†1947), represents another highly original structure. Its facade assumed the form of a medieval castle flanked by twin towers. Consecrated in 1930, the Chapel of Christ the King stands on the edge of the garden at **Věž** Chateau, which Stangler had remodelled in the Classicist style.

The presented list of the most important Neo-Gothic structures identified during field surveys in historic gardens and parks indicates that their use in the Czech lands was already associated with the establishment of the earliest landscape compositions. These also ranked among the earliest manifestations of the new direction in garden art within the Habsburg Monarchy. Many of them can be described as original at least on a Central European scale, such as the Gothic Temple in the Krásný Dvůr park. Generally speaking, the use of medieval architectural elements in garden structures here anticipated by approximately 60 years the period when chateau residences themselves began to be intensively remodelled in the Neo-Gothic style. Regarding comparison with other territories in continental Europe, the first structures featuring medieval themes emerged here during the same period, which demonstrates that domestic patrons were well acquainted with developments on the British Isles. Neo-Gothic architecture retained its popularity in garden art until the first decades of the 20th century.

Prameny a literatura

BARLOW ROGERS, Elizabeth, (ed.). *Garden at Monceau*. New York: Foundation for Landscape Studies, 2020. ISBN 978-0-300-25468-6.

BEVINGTON, Michael. Inventor and mentor: James Gibbs and his Garden Buildings at Stowe. *The Georgian Group Journal*, 2019, XXVII, s. 147–170.

BOITARD, Pierre. *Traité de la composition et de l'ornement des jardins.* Paris: Audot, 1825.

BŘEZÁČKOVÁ, Petra. *Zahrady toskánských velkovévodů mezi Itálií a Čechami 1737–1849.* Praha: Academia, 2025. 351 s. ISBN 978-80-200-3567-7.

CALVI, Fabio a GHIGINO, Silvana. *Villa Pallavicini at Pegli.* Genova: Sagep, 1999. ISBN 978-88-7058-723-4.

CICHROVÁ, Kateřina, (ed). *Proměny zámku a parku Červený Dvůr.* České Budějovice: Národní památkový ústav, územní památková správa v Českých Budějovicích, 2017. ISBN 978-80-87890-27-1.

COLTON, Judith. Merlin's Cave and Queen Caroline: Garden Art as Political Propaganda. *Eighteenth-Century Studies*. 1976, 10 (1), s. 1–20.

CONTESSA, Andreina. *I giardini di Miramare.* Firenze: Olschi, 2025. ISBN 978-88-222-6991-1.

DOBALOVÁ, Sylva. *Demokratizace královské obory, svědectví vizuálních materiálů.* Praha: Artefactum, Nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2025. ISBN 978-80-53018-19-7.

DOBEŠOVÁ, Ivana. *Krása ztracená v čase. Zámek v Bystřici pod Hostýnem v letech 1805–1935.* Magisterská diplomová práce, Univerzita palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2021.

DOHNALOVÁ, Petra a MALANÍKOVÁ, Jana. Oranžerie a skleníky na hradě Veveří. *Dějiny staveb*. Plzeň, 2019.

DOLEJŠÍ, Kateřina. *Zámek Alfreda II. Von Skene v Pavlovicích*. Praha: Artefactum, 2024.

DOLEŽALOVÁ, Lucie. *Obnova památky krajinářské architektury.* Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta, 2014.

DUDA. Josef. *Zelené klenoty: zámecké parky na Hlučínsku a Opavsku*. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1959.

EFFENBERGER, Franz Ferdinand. *Skalní Pantheon a přírodní park na panství Malá Skála v Čechách „1828"*. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-0608-4.

FIEDLEROVÁ, Ludmila. *Zámecký park Vrchotovy Janovice: ostrov v čase.* Praha: Národní muzeum, 2023. 177 s. ISBN 978-80-70368-02-2.

FIKEJZ, Radoslav. *Zmizelá Morava – Svitavy.* 1. vyd. Praha: Paseka, 2010. ISBN 978-80-7432-024-8.

FISCHER, Ernst. *Původ a podstata romantismu*. Nakladatelství politické literatury, 1966.

GARCIA-MOREAU, Quillaume. Les choix de Mesdames Tantes. In: *Studi Romani*. Antalogie di Belle Arti. Torino: Umberto Allemandi & C., 2009.

GIRARDIN, Stanislas. *Promenade ou Itinéraire des jardins d'Ermenonville*. Paris: chez Mérigot pere, 1788.

GLASEWALD, E. W. *Beschreibung des Gartens zu Machern.* Berlin: Johann Friedrich Unger, 1799.

GLOAG, M. R. *A Book of English Gardens*. New York: The Macmillan, 1906.

GOMBRICH, Ernst Hans. *Příběh umění*. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-143-0.

GROHMANN, Johann Gottfried. *Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten, englischen Anlagen und für Besitzer Von Landgärtern*. Leipzig: Baumgärtner. sv. 37/VIII, 1802.

GURKOVÁ, Jindřiška a PAVLÍKOVÁ, Alena. *Studénka na dlani*. Studénka: Město Studénka, 2013.

HAGER, Lusia a PETZET, Michael. *Nymphenburg: Palace, Park, Pavilions*. Bavarian Administraton of State-owned Castles, Gardens and Lakes. 1969.

HÁJEK, Pavel a kol. *Pohodlný středověk novogotické přestavby a jejich odraz v zámeckých knihovnách*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2026. ISBN 978-80-88446-15-6.

HÁJOS, Géza. *Der malerische Landschaftspark in Laxenburg bei Wien*. Wien: Böhlau, 2006. ISBN 978-3-205-77444-0.

HAVRLANT, Petr a kol. *Proměny zámeckého parku v Hradci nad Moravicí v letech 1778–1945*. Opava 2017. ISBN 978-80-906899-3-0.

HLAVAC, Christian, GÖTTCHE, Astrid a BERGER, Eva. *Historische Garten und Parks in Österreich*. Wien: Böhlau Verlag, 2012. ISBN 978-3-205-78795-2.

HRANIČKOVÁ, Marie a KOUTSKÁ, Jaroslava. *Dětství v zámeckém parku – Vzpomínky dcery zámeckého zahradníka.* Muzeum Jižního Plzeňska v Blovicích, 2013.

HRBATA, Zdeněk a PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy: pojmy, proudy, kontexty.* Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1060-4.

HUNT, John Dixon. *Der malerische Garten*. Stuttgart: Eugen Ulmer, 2004. ISBN 978-3-800-14494-5.

CHAMBERS, William. *Plans, Elevations, Sections, and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surry, Etc*. London: Published for the Author, 1763.

JANIŠ, Dalibor a VRLA, Radim. *Stavebně historický průzkum objektu Ruin v Podzámecké zahradě v Kroměříži.* Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2010.

JANKOVÁ, Yvonne. *Nástin typologie drobných architektonických objektů z konce 18. a 19. století*. Zprávy památkové péče. 1996, roč. LVI (1–25), s. 55–60. – příloha

JANSOVÁ, Jana. *Dílo Karla Weinbrennera v kontextu architektury pozdního historismu*. Praha, 2020. Disertační práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

JOST, Kilian a KRÜGEL, Katharina. *Park an der Ilm*. Berlin, München: Deutscher Kunstverlag, 2021. ISBN 978-3-422-98699-2.

KACZMAREK, Romuald a KUBALA, Agata. *The Greek and Gothic revivals in Europe 1750–1850.* Turnhout: Brepols, 2024. ISBN 978-2-503-61403-8.

KAUCKÁ, Kristýna. *Život aristokrata na šlechtickém sídle v 19. století na příkladě rodu Fürstenbergů*. Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

KOMEDOVÁ, Šárka. *Košířská usedlost Cibulka v době působení Leopolda Linharta hraběte Thuna*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

KONEČNÝ, Michal, (ed.). *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*. Brno: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2015. ISBN 978-80-87231-27-2.

KONEČNÝ, Michal a CENKOVÁ, Pavla. *Lomnice: příroda, historie, osobnosti, památky.* Lomnice: 2007. ISBN 978-80-25490-08-2.

KOTRBA, Viktor. *Česká barokní gotika: dílo Jana Santiniho-Aichla*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1976.

KOUKAL, Pavel. *Státní zámek Jezeří*. Ústí nad Labem: NPÚ OÚP v Ústí nad Labem, 2005. ISBN 80-85036-21-5.

KREJČIŘÍK, Přemysl, ZATLOUKAL, Ondřej a ZATLOUKAL, Pavel, (ed.). *Lednicko-valtický areál*. Praha: Foibos Books, 2012. Světové památky UNESCO. ISBN 978-80-87073-45-2.

KRUMMHOLZ, Martin. *Buquoyské Nové Hrady: počátky krajinných parků v Čechách*. Praha: Artefactum, 2012. ISBN 978-80-86890-44-9.

KŘESADLOVÁ, Lenka a kol. *Sen o zeleném ráji, historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR*. Brno: 2022, Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80.7509-902-0.

KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela a kol. *Stavby s orientální tematikou: v památkách zahradního umění v ČR*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2021. ISBN 978-80-87231-5.

KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela. *Veltrusy – deset podob krajinářského parku*. Praha: NPÚ ÚPS v Praze, 2021. ISBN 978-80-7480-160-0.

KŘESADLOVÁ, Lenka a LETÁ, Michaela. *Zámecká zahrada Rájec nad Svitavou*. Kroměříž: NPÚ ÚPS v Kroměříži, 2023. ISBN 978-80-908257-3-4.

KUBÁLKOVÁ, Zdislava. *Stavebně historický průzkum oranžerie a zahradnického domku jako součást teatronu v areálu zámku ve Smilkově*, 1995. Nepublikováno.

KUBEC, Josef, ROYT, Jan, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta a ŠIMŮNEK, Robert. *Sv. Wolfgang: patron rodu Černínů a utváření posvátné krajiny v Chudenicích*. Chudenice: Netoliko, 2023. ISBN 978-80-907142-2-9.

KUČA, Karel. *Chlumecko, Novobydžovsko: Historie a architektonické památky Pocidliní 2*. 1. vyd. Hradec Králové: Společnost ochránců památek ve východních Čechách, 1995. ISBN 80-901906-1-8.

KUČA, Karel. *Krajinné památkové zóny České republiky.* Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-807480-045-0.

KUNST UND AUSSTELLUNGSHALLE DES BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND, (ed). *Die Gartenlandschaften des Fürsten Pückler.* München: Prestel Verlag, 2016.

KÜSTER, Bernd a kol. *Die Löwenburg: Mythos und Geschichte*. Petersberg: Michael Imhof Werlag, 2012. ISBN 978-3-86568-845-3.

KUTHAN, Jiří. *Aristokratická sídla v českých zemích*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. ISBN 978-80-7422-332-7.

LABORDE. Alexandre. *Description des nouveaux jardins de la France et de ses anciens châteaux*. Paris: De l´Imprimerie de Delance, 1808.

LANGLEY, Batty. *Gothic architecture, improved by rules and proportions: in many grand designs of columns, doors, windows, chimney-pieces, arcades, colonades, porticos, umbrellos, temples and pavillions &c*. London: Printed for John Millan, 1747.

LE ROUGE, Georges-Louis. *Jardins Anglo-Chinois à la mode: 21 Cahiers*. Paris: Chez le Rouge, 1776–1791.

LEE, Sidney, (ed.), *Dictionary of National Biography*, London: Smith, Elder & CO, 1899.

LORENZOVÁ, Helena. Estetika ve střední Evropě na sklonku 18. století. Časopis Apollo. *Estetika: časopis pro estetiku a teorii umění.* 2001. Praha: Academia, roč. 37, č. 2–3. ISSN 0014-1291.

MACEK, Petr, BIEGEL, Richard a BACHTÍK, Jakub (ed.). *Barokní architektura v Čechách*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2736-6.

MAISONNIER, Elisabeth. *Jardins des Lumières 1750*–1800. Paris: El Viso, 2026. ISBN 979-1-39906-877-1.

MALÁ, Věra a KRAJČI, Petr. *Pražský hrad: Rezidence Lány*. Fotografie Pavel Štecha. Praha: Správa Pražského hradu, 1997.

McCARTHY, Michael. *The Origins of the Gothic Revival*. New Haven: Paul Mellon Centre for Studies in British Art by Yale University Press, 1987. ISBN 0-300-03723-6.

METTERNICH, Richard. *Aus Metternich's nachgelassenen Papieren*, Band 6, Wien: 1883 W. Braumüller.

MOJSL, Antonín. *Vnitřní Pantheon na Maloskalském hradě Vranov*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2018.

MUCHKA, Ivan, PURŠ, Ivo, DOBALOVÁ, Sylva a HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava. *Hvězda: arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu*. Praha: Artefactum, Nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2014. ISBN 978-80-86890-65-4.

MŽYKOVÁ, Marie. *Romantický historismus, novogotika: [výběrový katalog expozice na zámku Sychrově a hradě Bítově]*. Sychrov: Státní zámek, 1995.

NING, Jia. Representation of the Other in Desert de Retz as Reflections of French Enlightenment Though. *Intercultural Communication Studies*. 2012, XXI (3), s. 108–123. ISSN 1057-7769.

NOHÁČOVÁ, A. Proměny hradu Březiny In: *Hláska*. 2001. Roč. 12, č. 3 (2001), s. 46. ISSN 1212-4974.

NOVÁK, Zdeněk. *Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2017, ISBN 978-80-86874-91-3.

NUSEK, Jindřich. *Budování knížecího snu. Krajinářský park ve Vlašimi v 18. a 19. století*. Vlašim: Muzeum Podblanicka Vlašim, 2023. ISBN 978-80-86452-40-1.

PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena. *Pražské zahrady a parky*. Praha: Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2000. ISBN 80-902910-0-7.

PAPÁČEK, Aleš, SVOBODOVÁ Jitka. Historické oranžerie v Královéhradeckém a Pardubickém kraji. *Zprávy památkové péče*. NPÚ, 2021, č. 4.

PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek a kol. *Zahrady a parky Jižních Čech*. Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, 2004. ISBN 80-902910-6-5.

PEŠTA, Jan. Zámek Jirny. *Průzkumy památek*. 2004, roč. 11, čís. 2. ISSN 1212-1487.

PETRASOVÁ, Taťána. *Pietro Nobile v Čechách*. Praha: Ustav dějin Umění, 2019. ISBN 978-80-88283-26-3.

PIWKOWSKI, Wlodzimierz. *The Romantic Garden of Helena Radziwill*. Warszawa: Voyager, 1995. ISBN 83-85496-32-7.

PLAČEK, Vilém a PLAČKOVÁ, Magda. *Šilheřovice v historii a současnosti*. Šilheřovice: Obecní úřad Šilheřovice, 2006.

POCHE, Emanuel, (ed.). *Umělecké památky Čech 1, A-J*. Praha 1977.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Andeutungen über Landschaftsgärtnerei*. Stuttgart: Hallberger, 1834.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Dopisy Zesnulého I: Anglie v letech 1826–1828 očima pruského knížete*. Praha: Argo, 2021. ISBN 978-80-257-3665-4.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von. *Hints on Landscape Gardening.* Basel: Birkhäuser, 2014. ISBN 978-3-03821-469-4.

RUDOVÁ, Hana. *Za boha, krále, a krásná umění. Buquoyové a vizuální umění v dlouhém 19. století*. Pardubice, 2016. Disertační práce, Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

RUTHERFORD, Sarah a LOVIE, Jonathan. *Georgian Garden Buildings*. Oxford – New York: Shire Library, 2012. ISBN 978-0-74781-101-5.

SEILER, Michael. *Landschaftsgarten Pfauensinsel*. Ilmtal: VDS, 2020. ISBN 978-3-89739-927-3.

SCHILDMACHER Siegfried, ed. *Die Geheimnisse Freimaurerischer Landschaftsparks*. Leipzig: Salier Verlag, 2020. ISBN 978-3-943559-88-2.

SLOUKOVÁ, Kristýna. *Tiskárna a vila Aloise Landfrase v Jindřichově Hradci*. Bakalářská práce. České Budějovice, 2003. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta.

SMITKA, Josef a kol. *Zámek Chanovice: historie a možné perspektivy*. Chanovice: Obec Chanovice; Panorama, 2001. ISBN 80-238-9669-5.

SPURNÝ, František, Ludvík KOPAČKA a Jiří LOUDA. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 2: Severní Morava*. Praha: Svoboda, 1983.

STEIN, Alan, VIRTS, Nancy. *The Conservatory: Gardens under Glass*. New York: 2021.

STIFTUNG FÜRST-PÜCKLER-MUSEUM PARK UND SCHLOSS BRANITZ. *Princ Puckler and Branitz Park and Palace*. Cottbus: SFPM, 2020. ISBN 978-3-910061-24-8.

SVĚTOZOR, světová kronika současná slovem i obrazem: časopis pro zábavu i poučení. Praha: J. Otto, 21. 07. 1911, 11(47).

SYMES, Michael. The concept of the 'fabrique. *Garden History*. 2014, vol. 42(1). ISSN 0307-1234.

SYMES, Michael. *The English Landscape Garden in Europe*. Swindon: Historic England, 2016. ISBN 9781848023574.

SYMES, Michael. *The English Rococo Garden*. Oxford – New York: Shire Library, 2005. ISBN 978-0-74780-625-7.

ŠABATOVÁ, Lenka, LYČKA, Daniel a BORSKÝ, Pavel. *Joseph Hardtmuth: architekt knížat z Liechtensteinu*. Brno: Národní památkový ústav, 2022, 399 s., ISBN 978-80-87967-34-8.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta a kol. *Jan Rudolf Černín a jeho Krásný Dvůr, Krajinářský park v Čechách v ohnisku vlivů a cestovních inspirací 1770–1830*. Praha: NLN, 2023. ISBN 978-80-7422-86-0.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, BAROŠ, Adam, BAROŠOVÁ, Ivana, BENDÍKOVÁ, Lucia, SOJKOVÁ, Eva, TÁBOR, Ivo a WEBER, Martin. *Mapa zásad pro uchování památkových hodnot krajinné úpravy v Červeném Hrádku u Jirkova*. 2014, Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., Průhonice.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta. *Krajinářská tvorba Jana Rudolfa Černína: vznik a vývoj parků v Krásném Dvoře, Jemčině, Petrohradě a Chudenicích*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-24623-9-79.

ŠIMEK, Tomáš a kol. *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 6, Východní Čechy. Praha: Svoboda, 1989.

ŠREK, Robert. Zámecká oranžerie v Čechách pod Kosířem. *Krok – Kulturní revue Olomouckého kraje*. 2016, roč. 13, č. 2.

ŠREK, Robert. Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců. Část I. *Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci*, 2019, č. 318.

ŠTĚTINA, Jan. Stavební vývoj Nového hradu u Adamova. *Castellologica Bohemica 8*. Praha, 2002.

TIBORNÉ, Kis. 240 éves a tatai Angolkert. Online. In: *Tatai Városkapu újság.* 2023. [cit. 1. 7. 2026]. Dostupné z: https://tata.hu/240-eves-a-tatai-angolkert/.

TLAPÁK, Josef. K chotkovským krajinářským úpravám a stavební činnosti na Novodvorsku na přelomu 18. a 19. století. *Vědecké práce Národního zemědělského muzea č. 30*, 1993.

TRNKOVÁ, Petra ed. *Krajina, sídlo, obraz*. Praha: Artefactum, 2015. ISBN 978-80-86890-80-7.

TUMA, David, ZELINKOVÁ Veronika. Průzkum zanikajícího lesoparku Prašivice u Nalžovských Hor. *Památky západních Čech* č. 1. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Plzni, 2011. ISBN 978-80-85035-06-3.

ÚLOVEC, Jiří. *Ohrožené hrady zámky a tvrze Čech. II. díl N-Ž*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-208-2.

VLČEK, Martin. Realizované a nerealizované projekty zahradních staveb v zámeckém parku na Kačině za hraběte Jana Rudolfa Chotka. *Prameny a studie*. Praha: Národní zemědělské muzeum, 2013, č. 51. ISSN 08628483.

VLČEK, Pavel, a kol. *Umělecké památky Prahy. Malá Strana*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0771-7.

VRÁNOVÁ, Veronika. *Oázy v srdci Evropy. Orientalismus v české architektuře 19. století*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, 2016.

WEBER, Martin, CIMBUROVÁ, Dorotea, VEITH, Tomáš, VOKOUN, Alois. SÚ ORP Turnov. *Identifikace jednotek a celků historické krajiny a identifikace kulturně historických hodnot celku historické kulturní krajiny Sychrovsko*. Specializovaná mapa s odborným obsahem. Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. 2022.

WHITE, Roger. *Cottages Ornés: The Charms of the Simple Life*. New Haven and London: Yale University Press, 2024. ISBN 978-0-300-27697-8.

WICK, Gabriel. Hubert Robert (1733–1808) and the renovation of the 'Tour de Guy' at the château of la Roche-Guyon. *Garden History*, 2013. vol. 41 (2). ISSN 0307-1234.

WICK, Gabriel. The Princess de Monaco, Hubert Robert and the invention of the ´Vieux Château´ of Betz. *Studies in the History of Gardens & Designed Landscapes*. Taylor&Francis, 2017, Vol 37 (4). ISSN 1460-1176.

WIRTH, Zdeněk., Zahrada Landfrasova v Jindřichově Hradci, *Umělecký měsíčník I*, 1911, č. 1.

YORKE, Trevor. *Gothic Revival Architecture*. Oxford – New York: Shire Library, 2017. ISBN 978-1-78442-228-8.

ZATLOUKAL, Pavel. *Příběhy z dlouhého století: architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2002. ISBN 80-85227-49-5.

ZEMAN, LUBOMÍR. Komponovaná krajina Valečska barokní makrokosmos a mikrokosmos transformovaný v přírodně krajinářský okrasný statek. *Sborník Muzea Karlovarského kraje*. Roč. 21, 2013.

ŽUREK, Karel. *Stavebně-historický průzkum zámku v Tovačově.* Olomouc, 2020, nepublikováno.

Rejstřík

Altenstein 43–44
Arkadia 56–60
Ashridge 20–22
Aske Hall 12–13
Babelsberg, Postupim 40–42
Bagatelle 26
Ballymote 85
Balmoral 24
Bellevue 28–29
Belveder, Výmar 40
Betliar 51, 53
Betz 30–31
Bílá Voda 207, 209
Bítov 105, 192, 204
Blovice 103, 152, 156, 180, 185
Boskovice 207, 208
Bouzov 8
Branitz 45
Brtnice 70, 220, 228
Břeclav 73, 220, 231, 239
Březina u Rokycan 71, 140, 143, 192
Bukowiec 55–56
Bulovka 129–130
Buštěhrad 71
Byland Abbey 20
Bystřice pod Hostýnem 71, 130, 132, 151, 153
Castle Howard 11
Cibulka 76–80, 130, 132, 146–147, 161, 162, 167, 239
Cirencester Park 11
Cognac 32
Croome Court 20, 22–23
Častolovice 100, 180, 183
Čechy pod Kosířem 91–92, 147, 149, 180, 182
Červený Dvůr 86–88, 133, 135, 151, 153, 165–166, 168, 191, 192, 239
Červený Hrádek u Jirkova 8, 92–93, 166, 170–171, 191, 199, 201
Červený Hrádek u Sedlčan 108–109, 217
Český Krumlov 209
Désert de Retz 26–27
Dobřenice 110, 123–124, 191, 202
Dolní Rožínka 67, 141, 145
Domanín u Třeboně 166, 173, 189, 194
Douglas Castle 8
Enville Hall 13, 16
Ermenonville 26–28, 31
Esher Place 16
Exton Park 16
Filipov 100, 180
Fonthill Abbey 20
Fountains Abbey 19–20
Hadovka, Praha 212, 215
Hagley Hall 13
Hájek u Polomu 191
Hauenštejn 94, 190, 196
Hloubětín 129, 131
Hluboká 8, 88–89, 166, 179, 180, 207, 208, 211, 213, 239
Hodkov 219, 224
Hoheneim 42
Horní Kralovice 109–111, 134, 139, 152
Hošťálkovy 109, 220, 227
Hradec nad Moravicí 104, 146–147, 152, 155, 220, 229
Hrádek u Nechanic 91, 166, 173, 211, 213, 221, 233
Chanovice 130, 133
Charlottenburg, Berlín 42
Chiswick, Londýn 8
Chlumec nad Cidlinou 106, 180, 187, 192, 220, 230
Chotěboř 181, 186

Chudenice 92, 146, 148
Chuchelná 104, 189, 195
Ilm Park, Výmar 39–40
Janovice u Rýmařova 212, 216
Janův hrad, Lednice 72–73, 123–124, 141, 239
Jelení příkop, Praha 152, 154
Jezeří 82
Jindřichov 133, 137
Jindřichův Hradec 81–82, 132, 135, 140, 143
Jirny 100, 212
Jistebnice 109, 166, 176, 220, 227
Kačina 64–65, 75–76, 130, 141, 145, 207
Kamenice 109–110, 124, 127, 152
Karlovy Vary 134
Karlštejn 8
Kew Gardens, Londýn 22, 24
Kladruby 6
Klamovka, Praha 67, 128, 130
Konopiště 130, 132
Královská obora, Praha 74–75, 95, 123–124, 167, 177, 212, 215, 228
Krásný Dvůr 67–69, 129, 131, 239
Kroměříž 70, 141, 146, 152, 155, 239
Křivoklát 161, 163
Kunštát 100, 130, 132
Kutná Hora 6
Kyjovice 166
Kynžvart 83–84, 191, 200, 239
La Roche-Guyon 32
Lány 152, 157
Laxenburg 31, 47–50
Lednice 8, 69, 97–98, 166, 172, 190, 196, 207
Lednické Rovné 51, 53
Leontýn 102–103, 191, 192, 201, 204, 205
Líšno 109, 219, 224
Lomnice nad Popelkou 100
Lomnice u Tišnova 74
Luisuim 34, 36–37
Lysice 86, 136, 140, 144, 206, 207
Machern 43–44, 78–79
Malá Skála 80–81, 124, 126
Maleč 97, 220, 226
Malý Trianon, Versailles 29–30
Mariánské lázně 134
Maupertuis 32
Meiningen 76–77
Meisdorf 44–45
Milotice 76, 140, 143
Miramare 53
Mitrov 107, 192, 221, 234
Mödling 50–52
Modlivý důl, Svojkov 77
Monceau 25
Morysin 58, 60
Mrázovy 181
Mšeno 162
Muskau 44, 46
Nalžovice 191, 199
Nalžovy 85, 130, 140, 143
Nečtiny 100, 167
Nelahozeves 192, 204
Neuberk, Mělník 166, 176
Neuer Garten, Postupim 42
Newstead Park 16–17
Nová Ves u Chotěboře 161, 163
Nové Dvory 64
Nové Hrady 67, 92–93, 166, 169
Nový Bydžov 8
Nový Dvůr u Opavy 222, 226
Nový hrad u Adamova 98
Nový hrad u Olomučan 74, 140, 239
Nový Světlov 212, 216
Nymphenburg 33–34
Olomouc 147, 149
Orlík 88–89, 167, 180, 184, 190, 197, 198
Ostrava 190, 199, 212,216
Painshill 13–14
Pavlovice u Přerova 106–107, 141, 144, 219, 225
Petrohrad 92, 140, 144, 239
Petřín 112–113, 190, 193
Pfaueninsel, Postupim 42
Pillnitz 43
Pohořelice u Napajedel 105, 190, 198
Prugg 53
Puławy 55–57
Radíč 222
Radkov 181, 187
Raduň 221, 237
Radway Grange 13, 16
Rájec nad Svitavou 152, 156
Rennes-le-Château 32
Rievaulx Terrace 20
Richmod Park, Londýn 12
Rohoznice 110, 123–124
Rosenau 44
Rožmberk 92, 146, 148
Řepín 100
Sázavský klášter, Praha 82, 133, 136
Shotover 11–12
Sidoniin les u Radvančic 65, 75–76
Slatiňany 97, 161, 162
Slavín v Tupadlech 86, 147, 149
Smilkov 111, 180, 186, 191, 212, 216
Sparbach 50, 52
Stourhead 13, 15
Stowe 13, 15
Strawberry Hill 8, 16–19
Studénka 220, 225
Studley Royal 19–20
Svitavy 162
Svojkov 71
Świerklaniec 58, 61
Sychrov 98–99, 140, 145, 167, 180, 181, 210, 211, 214, 221, 232, 233
Šilheřovice 107, 166, 174–175, 239
Tata Angolkert 50, 53
Tovačov 209
Třeboň 90
Türkenschanzpark, Vídeň 53–54
Týn nad Vltavou 162
Uherčice 70, 139, 142
Valeč 111–112, 124, 127, 221, 231
Valtice 190, 196
Veltrusy 65–66, 75–76, 152, 157, 211, 213
Veveří 106, 180, 185
Věž 112, 192, 202
Villa Pallavicini 53–54
Vlašim 63–64, 94–97, 139, 140, 142, 192, 203, 219, 222–223, 239
Voděrady 51
Vranov nad Dyjí 105, 140, 143
Vráž 166
Vrchotovy Janovice 100, 220, 229
Vyšehrad, Praha 212, 214
Wilanów 56–57
Wilhelmshöhe, Kassel 31, 38
Windsor 22, 24
Wörlitz 34–36
Zámrsk 134, 138
Zruč nad Sázavou 108, 146, 148, 159, 221, 236
Žacléř 221
Žampach 222, 236–237
Žďár nad Sázavou 6
Žerotín 133, 138
Žireč 158–159
Žleby 97, 161, 163, 235

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

Kritický katalog k výstavě

Stavby inspirované středověkou kulturou
v památkách zahradního umění v ČR

Lenka Křesadlová – Michaela Letá
Zahradní kultura v souvislostech, svazek IV

Vydal: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Kroměříži, 2026
Autoři: Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D. – Ing. Michaela Letá
Redakce: Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D. – Ing. Michaela Letá
Jazykové korektury: Mgr. Dana Klimešová
Odborní recenzenti: PhDr. Věra Vávrová – Ing. Eva Žallmannová, Ph.D.
Překlad: Ing. Eva Žallmannová, Ph.D.
Grafická úprava a sazba: TEAGARDEN
Tisk a vazba: TISKÁRNA HELBICH, s. r. o.
Náklad: 500 ks
ISBN 978-80-87231-66-1

vydání první
Kroměříž 2026

www.npu.cz